

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ VE KÂR PAYI
ORANLARININ FAİZ ORANLARI İLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Rahime Ece MUTLUÇAĞ

Ankara- 2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ VE KÂR PAYI
ORANLARININ FAİZ ORANLARI İLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Rahime Ece MUTLUÇAĞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Yalçın KARATEPE

Ankara- 2016

**T.C.ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ VE KÂR PAYI
ORANLARININ FAİZ ORANLARI İLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yalçın KARATEPE

Tez Jürisi Üyeleri
Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Rahime Ece MUTLUÇAĞ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
KISALTMALAR.....	iv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM:.....	5
KATILIM BANKACILIĞININ TANIMI, ORTAYA ÇIKIŞI, KÜRESEL BOYUTTAKİ DURUMU.....	5
1.1. KATILIM BANKACILIĞI TANIMI	5
1.2. KATILIM BANKACILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ	8
1.2.1. Dini Nedenler	9
1.2.2. Ekonomik Nedenler.....	11
1.2.3. Sosyal Nedenler	13
1.3. KATILIM BANKACILIĞIN TEMEL İLKELERİ VE FONKSİYONLARI	14
1.3.1. KATILIM BANKACILIĞIN TEMEL İLKELERİ.....	14
1.3.1.1. Faizsizlik İlkesi.....	15
1.3.1.2. Risk Paylaşımı İlkesi	15
1.3.1.3. Faaliyetlerin Şeffaf ve Faaliyet Alanlarının Belirli Olması İlkesi.....	16
1.3.1.4. Sözleşmelerde Belirsizliğin (Garar) Yasak Olması İlkesi	16
1.3.1.5. Spekülasyonun Yasak Olması İlkesi	17
1.3.2. KATILIM BANKACILIĞIN FONKSİYONLARI.....	17
1.3.2.1. Faizsizlik Prensibinin Uygulanması.....	18
1.3.2.2. Sosyo- Ekonomik Amaçlara Ulaşılmasını Kolaylaştırmak	18
1.3.2.3. Dengeli Bir Finans Sistemi Kurmak.....	19
1.3.2.4. Ekonomiye Yeni Finansman Kaynakları Kazandırmak	19
1.3.2.5. Diğer İşlevler	20
1.4. DÜNYADA KATILIM BANKACILIĞI (FAİZSİZ BANKACILIK).....	20
1.4.1. DÜNYADA FAİZSİZ BANKACILIĞI UYGULAYAN ÜLKE ÖRNEKLERİ	31
1.4.1.1. Mısır	32
1.4.1.2. Katar	33
1.4.1.3. İran	34
1.4.1.4. Endonezya	34

1.4.1.5.	Suudi Arabistan	35
1.4.1.6.	Malezya	36
1.4.1.7.	Birleşik Arap Emirlikleri	37
1.4.1.8.	Kuveyt	37
1.4.1.9.	İngiltere	38
İKİNCİ BÖLÜM		40
TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI VE KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA/KULLANDIRMA FAALİYETLERİ		40
2.1.	TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI	40
2.1.1.	KATILIM BANKACILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ	40
2.1.2.	KATILIM BANKACILIĞININ MEVZUATSAL GELİŞİMİ	43
2.1.2.1.	TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ (TKBB)	47
2.1.2.2.	TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARI	47
2.1.3.	KATILIM BANKALARININ BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YERİ	51
2.2.	KATILIM BANKALARININ FAALİYETLERİ	58
2.2.1.	FON TOPLAMA FAALİYETLERİ	61
2.2.1.1.	Özel Cari Hesap	61
2.2.1.2.	Katılma Hesabı	62
2.2.1.3.	Diğer Fon Kaynakları	65
2.2.1.4.	Sukuk (Kira Sertifikası)	66
2.2.2.	FON KULLANDIRMA FAALİYETLERİ	68
2.3.1.	Nakdi Fon Kullandırma Faaliyetleri	70
2.3.2.	Gayri Nakdi Fon Kullandırma Faaliyetleri	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		81
KÂR PAYI ORANLARININ FAİZ ORANLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI		81
3.1.	FAİZ VE KÂR PAYI	81
3.1.1.	FAİZ	82
3.1.1.1.	Banka Faiz Oranı	83
3.1.2.	KÂR	85
3.1.2.1.	Kâr Payı Oranı	87
3.1.3.	KÂR İLE FAİZ ARASINDAKİ FARKLAR	89
3.1.3.1.	Katılma Hesapları İle Vadeli Mevduat Hesaplarının Değerlendirilmesi	92
3.2.	ÇALIŞMANIN AMAÇ, YÖNTEM, KAPSAMI	95

3.2.1.	ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	95
3.2.1.1.	Trend (Eğilim Yüzdeleri) Analizi.....	96
3.2.1.2.	Korelasyon Analizi	97
3.2.2.	ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİLER VE KAPSAM.....	99
3.3.	ÇALIŞMANIN SONUCU VE OLASI NEDENLERİ.....	100
	SONUÇ.....	111
	KAYNAKÇA.....	115
	ÖZET	122
	ABSTRACT.....	124

KISALTMALAR

ÖFK: Özel Finans Kurumları

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

QISMUT: Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, BAE ve Türkiye ülkeleri

IIBID: Uluslararası İslami Yatırım ve Kalkınma Bankası

CAGR: Yıllık Bileşik Büyüme Oranı

\$: Dolar

İKB: İslam Kalkınma Bankası

DESİYAB: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş.

TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

A.Ş.: Anonim Şirketi

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

m.: Madde

AAOIFI: İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetleme Organizasyonu

SPK: Sermaye Piyasası Kurumu

KDV: Katma Değer Vergisi

TL: Türk Lirası

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa No
Grafik 1: Küresel Faizsiz Bankacılık Sistemi Varlıklarının Gelişimi.....	24
Grafik 2: Faizsiz Finans Fonlarının Gelişimi (2008-2014 1Y).....	26
Grafik 3: Faizsiz Bankacılık ve Ticari Bankacılık Varlıklarının Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (2008-2013) (%).....	27
Grafik 4: Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük Hacminde Ülkelerin Payları (2013).....	28
Grafik 5: 2013 Yıl Sonu İtibariyle Dünya’da Faizsiz Banka Sayısı.....	28
Grafik 6: İslami Bankacılık Aktiflerinin QISMUT Ülkelerine Göre Dağılımı.....	32
Grafik 7: Ağırlıklı Ortalama Mevduat Faiz Oranları (2004 - 2014 Yılları).....	102
Grafik 8: Katılma Hesabı Ortalama Kâr Payı Oranları (2004-2014 Yılları).....	103
Grafik 9: Faiz ve Kâr Payı Oranları (2004 - 2014 Yılları).....	104
Grafik 10: Mevduat ve Katılma Hesaplarına Verilen Faiz ve Kâr Payı Oranlarının Eğilim Yüzdeleri (2004 - 2014 Yılları)	105
Grafik 11: Katılım Bankacılığı Fon Kullandırma Faaliyetleri (2010-2015).....	107

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Faizsiz Bankacılık Sektörünün Yıllık Büyüme Oranları (2009- 2013).....	29
Tablo 2: Katılım Bankacılığı Sisteminin Gelişimi.....	30
Tablo 3: Türkiye’deki Faizsiz Bankalık Sistemini Geliştiren Ana Olaylar	46
Tablo 4: Katılım Bankaları ile Klasik Bankaların Karşılaştırılması.....	51
Tablo 5: Faiz (Riba) ve Kâr Karşılaştırması	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1: Fiyat ve Kâr Seviyesini Etkileyen Faktörler.....	87

GİRİŞ

Türkiye’de katılım bankacılığı olarak uygulanan bankacılık türü dünyada İslami Bankacılık veya faizsiz bankacılık olarak adlandırılmaktadır. Özellikle son yıllarda dünyada ve de Türkiye’de oldukça gündemde olan faizsiz finans yöntemi, faizli finans yöntemine alternatif olarak görülmeye başlamıştır. Katılım bankacılığına olan ilginin artması bu bankacılık türünün daha ayrıntılı incelenmesine sebep olmaktadır.

Geçmişe eskiye dayanan faizsiz finansman hizmetleri, önceleri faizsiz kredi sağlayan kurumlar olarak örgütlenseler de 1980’lerden sonra klasik bankalardan farklı bir bankacılık türü olarak görülmeye ve bankacılık sistemi içerisinde yer almaya başlamıştır.

Faizsiz bankacılık, temelinde parasal işlemlerle mal ve hizmet hareketlerinin birbirine sıkı sıkıya bağlandığı, her para hareketinin mutlaka bir mal veya hizmete karşılık kullanıldığı; gelirin ise, kâr/zarar ortaklığı esasına göre bölüşüldüğü bir sistem olarak tanımlamaktadır. Faizsiz bankacılık modelinden türeyen Katılım Bankacılığı da; faiz yerine kâr payı prensibiyle çalışan, faizsiz yürütülebilecek her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, kâr ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp; ticari ortaklık, kâr marjlı satış ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bir bankacılık modelidir.

Katılım bankacılığı (faizsiz bankacılık) dini, ekonomik ve sosyal nedenler sonucunda ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. İslam dininin faizi yasaklaması, faiz

hassasiyeti sebebiyle tasarruflarını faizli bankalara yatırmak istemeyen kişilerin olması (özellikle petrol zengini ülkelerde bulunanlar) klasik bankacılık anlayışına alternatif getirmeyi gerektirmiştir. Bu nedenle, Katılım bankacılığı, faiz hassasiyeti sebebiyle banka sisteminden uzak tutulan atıl kaynakları bankacılık sistemine kazandırmayı amaçlamaktadır.

Katılım bankacılığının sözleşmede belirsizliğin olmaması, işlemlerde faiz uygulanmaması, riskin paylaşılması, faaliyetlerin şeffaf olması, spekülasyonun yasak olması ve İslam dininin yasakladığı faaliyetlerin yapılamaması gibi sistemin işleyişini belirleyen ve sisteme yön veren ilkeleri de vardır. Bu ilkelerin en büyük sonucu, katılım bankalarının reel ekonomide faaliyette bulunmaları para-para değişimleri yerine para-mal değişimlerini yapmaları olarak ortaya çıkmıştır. İslamiyet borçtan gelir elde edilmesini yasaklamış ve ticarete yönelterek gerçek faaliyet (üretim, ticaret vb.) sonucu gelir elde etmeye yöneltmiştir.

Dünyada Müslüman nüfusun yoğun olduğu İran, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ülkelerin yanında İngiltere ve ABD gibi ülkelerde de faizsiz bankacılık hizmetlerine yer verilmektedir. Ancak ülkelerin uygulamaları değişmektedir. Genel itibariyle faizli bankacılığın hâkim olduğu faizsiz bankacılığın ise alternatif olarak sunulduğu uygulamalar olsa da İran gibi bankacılık sistemini tamamiyle faizsiz bankacılık olarak uygulayan ülkeler de bulunmaktadır.

Bugün katılım bankaları tarafından çeşitli fon toplama yöntemleri ile tasarruflar çekilmekte yine çeşitli fon kullandırma yöntemleri ile krediler verilmektedir. Katılım

bankalarınca özel cari hesaplar ve katılma hesapları ile fon toplanmakta, kurumsal ve bireysel finansman destekleri (murabaha), kâr/zarar ortaklıkları (muşareke ve mudarebe) ve finansal kiralama (icare) gibi yöntemlerle de fon kullanılmaktadır. Bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan fazlalığa da kâr adı verilmektedir. Katılım bankaları faaliyetlerine faizi konu etmemekte ve kâr payı dağıtımını/alımı yoluna gitmektedirler.

Kârı faizden ayıran özellikler; kârın paranın üretken bir işte kullanılması sonucu ortaya çıkması, belirsizlik olduğu için kârın ortaya çıkmasının ya da miktarının kesin olmaması (zarar da olabilir), borçtan değil reel işlemde ortaya çıkması ve kârın helal olması olarak belirtilmektedir. Katılım bankaları faaliyetlerini bu doğrultuda yaptıklarında da sonuç faiz değil kâr olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada; katılım bankalarının faizsiz bankacılık faaliyetlerinin incelenmesi, katılım bankalarınca katılma hesabı sahiplerine dağıtılan kâr payı oranlarının klasik bankalarca vadeli mevduat hesabı sahiplerine verilen faiz oranları ile karşılaştırılması ve sonucun olası nedeninin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Katılım bankacılığı olarak uygulanan sistemin tanımı yapılmış ve küresel ölçekte uygulanmasına değinilmiştir. Bu kapsamda katılım bankacılığını ortaya çıkaran nedenler, bankacılığın ilkeleri ve fonksiyonları anlatılmıştır. Daha sonra da faizsiz bankacılık (İslami bankacılık) olarak bilinen katılım bankacılığının küresel ölçekte uygulanması ve durumuna bakılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, katılım bankacılığının Türkiye’deki durumuna ve uygulanmasına değinilmiştir. Bu kapsamda öncelikle katılım bankacılığının Türkiye’deki tarihsel ve mevzuatsal gelişimiyle birlikte mevcut durumu anlatılmış; sonra da katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma faaliyetleri açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, öncelikle faiz - banka faizi ve kar - kâr payı ikilileri anlatılarak aralarındaki farklardan bahsedilmiştir. Daha sonra çalışmanın araştırma kısmına geçilerek 2004 - 2014 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde kâr payı oranları ile faiz oranlarının aylık değişimleri trend analizi ve korelasyon testine tabi tutularak, bu oranların değişim eğilimleri ve aralarındaki bağlantı incelenmiştir. Son olarak da araştırmanın sonucunun olası nedenlerine değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

KATILIM BANKACILIĞININ TANIMI, ORTAYA ÇIKIŞI, KÜRESEL BOYUTTAKİ DURUMU

Katılım bankacılığı (faizsiz bankacılık- İslami Bankacılık), son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yükselişe geçmiş ve mevduat bankacılığına alternatif olarak görülmeye başlamıştır. Katılım bankacılığına olan ilginin artması bu bankacılık türünün daha ayrıntılı incelenmesine sebep olmaktadır. Geçmişe eskiye dayanan bu bankacılık türü önceleri faizsiz kredi sağlayan kurumlar olarak örgütlenseler de genel olarak 1980’lerden sonra farklı bir bankacılık türü olarak görülmeye ve bankacılık sistemi içerisinde yer almaya başlamıştır.

1.1. KATILIM BANKACILIĞI TANIMI

Katılım bankaları alternatif finansman yöntemleri ile finans sektöründe faaliyette bulunan, bankacılık hizmetleri sunan ve reel ekonomiyi finanse eden kuruluşlardır. Bu kurumlar bankacılık hizmetleri yapmanın yanı sıra, tasarruf sahiplerinden özel cari hesap ve katılma hesapları yoluyla topladıkları fonları, faizsiz finansman prensiplerine göre, reel sektöre aktararak, oluşan kâr veya zararı, tasarruf sahipleriyle paylaşmaktadırlar (Özulucan ve Deran, 2009: 87-88).

Türkiye’de katılım bankacılığı olarak adlandırılan bankacılık türü dünyada İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık olarak adlandırılmaktadır. Faizsiz bankacılık, temelinde parasal işlemlerle mal ve hizmet hareketlerinin birbirine sıkı sıkıya

bağlandığı, her para hareketinin mutlaka bir mal veya hizmete karşılık kullanıldığı; gelirin ise, kâr/zarar ortaklığı esasına göre bölüşüldüğü bir sistem olarak tanımlamak mümkündür (Özsoy, 2012a: 19). Faizsiz bankacılık modelinden türeyen katılım bankacılığı da; faiz yerine kâr payı prensibiyle çalışan, faizsiz yürütülebilecek her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, kâr ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp; ticari ortaklık, kâr marjlı satış ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bir bankacılık modelidir (<http://www.bireyselyatirimci.com>, (01.11.2015)).

Katılım bankacılığı, faiz hassasiyeti sebebiyle banka sisteminden uzak tutulan atıl kaynakları bankacılık sistemine kazandırmayı amaçlamaktadır (<http://www.tkbb.org.tr>, (05.11.2015)). Bu nedenle faizsiz bankacılık sistemi, kâr ve zarara katılma prensibi ile müşterilerden fon toplayıp reel sektöre kredi olarak kullandırarak elde edilen kârın yine müşterilere dağıtılmasını esas almaktadır (<http://www.bankasya.com.tr>, (06.11.2015)).

Katılım bankacılığı; fon toplama ve fon kullandırma açısından, banka ve müşterileri için “kâr ve zarara” katılma esası ile işleyen, dünya genelinde “Faizsiz bankacılık” ve “İslam bankacılığı” terimleriyle adlandırılan, faize yer vermeyen ekonomik hayatın içinden çıkmış bir alt sistemdir. Ancak terim olarak “faizsiz bankacılık”, “İslam bankacılığı” teriminden daha geniş anlamdadır. Dünyada birçok ülkede farklı gerekçelerle kurulmuş ama İslami olarak nitelendirilmeyen faizsiz bankalar da bulunmaktadır (Tunç, 2010: 37).

Faizsiz bankalar hem klasik bankacılıktaki İslami ilkelere ters düşmeyen ürünleri hem de farklı müşteri ihtiyaçları için faizsiz bankacılık ilkelerine uygun ürünleri geliştirerek müşterilerine sunabilmektedir. Ülkeden ülkeye bankacılık düzenlemeleri değiştiği veya kurumlar arasında farklılık olduğu için, faizsiz bankacılık yapan kurumların sunduğu hizmetler de ülkeden ülkeye değişebilmektedir.

Katılım bankaları, Türkiye’de ilk olarak “Özel finans kurumları (ÖFK)” olarak faaliyet göstermeye başlamışlardır. Kuruluşlarına ilişkin karar 19/12/1983 tarihli ve 18256 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. ÖFK, 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’de (KHK), “Sermayesine ilaveten yurt dışından ve yurt içinden özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayıp ekonomiye fon tahsis etmek amacıyla faaliyet gösteren ve toplanan fonları mevzuatında belirtilen usullerle, her türlü zirai, ticari faaliyetlerin ve hizmetlerin finansmanında, ortak yatırımlarda, yurt dışı teminat mektubu verilmesinde, ihracat ve ithalatın finansmanında, yatırımlara ilişkin ekipmanların temin edilip, firmalara taksitle satılması veya kiraya verilmesi gibi hususlarda kullandırabilen mali kuruluşlar” (Resmi Gazete, Özel Finans Kurumlarının Kurulmasına İlişkin 16.12.1983 gün ve 83/7506 Sayılı Kararname, Sayı: 18256, Tarih: 19 Aralık 1983) olarak tanımlanmıştır. 2005 yılında değişen Bankacılık Kanunu ile de katılım bankaları; “Bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esasına dayalı olarak faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri” (Resmi Gazete, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu Madde:3, Sayı: Mükerrer 25983, Tarih: 01.11.2005) olarak tanımlanmıştır (www.resmigazete.gov.tr, (09.12.2015)).

Türkiye’de katılım bankacılığı, ticari ortaklık (kâra/zarara ortaklık), takas, sigorta ve finansal kiralama (leasing) gibi finansman yöntemlerini bir arada kullanan ancak işlemlerinde faizden uzak duran bankacılık modeli olarak kabul edilmektedir. Katılım Bankaları, alternatif finansman yöntemleri ile faizle ilgisi olmayan tüm bankacılık hizmetlerini kendi usullerine göre uygulamaktadırlar (Özulucan ve Deran, 2009).

1.2. KATILIM BANKACILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Türkiye’de katılım bankacılığı olarak bilinen bankacılık türü dünyada İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılık olarak nitelendirilmektedir. İslami bankacılık sistemi Türkiye’de uygulanırken bir takım farklılıklarla katılım bankacılığı halini almıştır.

Katılım bankacılığının ortaya çıkışının temelinde, dini inançları nedeniyle faize karşı duyarlı olan fon sahiplerinin kaynaklarının atıl kalmaması ve bu kaynakların ekonomiye kazandırılması yatmaktadır.

Faizsiz bankacılık düşüncesinin ortaya çıkması ve yayılması bir takım nedenlerin tetiklemesi ile olmuştur. Bu nedenleri dini nedenler, ekonomik nedenler ve sosyal nedenler olarak üç grupta toplayabiliriz.

1.2.1. Dini Nedenler

İslami bankacılığın ortaya çıkış sebeplerinin temelinde, kişilerin faizli bankacılık sisteminin dini inançlarına aykırı olması yatmaktadır. Faizsiz bankacılığın ortaya çıkış nedeni, İslam dininin faiz elde edilmesine karşı koyduğu yasaktan kaynaklanmıştır. Faizden uzak durmak isteyen insanlar bankacılık sistemine dâhil olmama yoluna gitmişlerdir.

İslam dini, yapısı ve nedenine bakmaksızın faiz geliri elde edilmesini yasaklamıştır. İslami kaynakların faizi haram olarak nitelendirmesi ve faizin haram sayılması nedeniyle kişilerin atıl fonlarını klasik bankacılık sistemi içerisinde değerlendirememesi alternatif bankacılık olarak faizsiz bankacılığın doğmasına yol açmıştır (Uçar,2001: 22-23).

İslam dini kaynağını Kur'an-ı Kerim'den almaktadır ve Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler faizi yasaklamıştır. Kuran-ı Kerim'de faiz olarak değerlendirilen kelime “riba”dır. Ribanın kelime anlamı artma-çoğalma manasına gelmektedir. Paradaki artışın (ribanın) borç kaynaklı olması onun faizli işlem hükmünde değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Örneğin Kuran-ı Kerim'de yer alan bir ayette “İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz borç Allah'ın yanında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince işte kat kat artıranlar zekât verenlerdir” ibaresi yer almaktadır (Rum 30/39). Ayette yer alan “artmaz” sözcüğü para piyasalarındaki kurallara göre kendiliğinden olmayacak olan artışı ifade etmektedir. Çünkü borç verme

gelir getirici bir faaliyet olmadığı gibi parayı işletmek de değildir (Bayındır, 2007: 38-48).

İslami iktisat düşüncesi temel ilkelerini Kuran-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (sav) sünnetinden almaktadır. Bu ilkeler şu şekildedir: (Özsoy, 2012: 109)

- Faizin her türüsü yasaktır.
- Para ticari bir mal değildir. Para satın alma gücünü temsil eden bir ölçü birimidir.
- Esas olan ticaret ve ortaklık yoluyla yapılan servet artışıdır.
- Risk paylaşımı esastır. Taraflar riski birlikte üstlenir ve kâr/zarar paylaşılır.
- Piyasaya yapılan suni müdahaleler yasaktır. Bundan dolayı kara borsacılık hoş görülmez.
- “Garar ve cehalet” olarak geçen belirsizlik ve bilinmezlik içeren işlemler yasaklanmıştır.
- Sözleşmelerde belirlenen kurallara riayet edilmesi gerekir. Ancak kural olarak, sözleşmelerde ileri sürülen şartlar İslam hukuku prensiplerine aykırı olmamalıdır.
- Sözleşme yükümlülükleri ve bilgileri net olarak açıklanmalıdır. Böylece ileride doğabilecek muhtemel ihtilaflar da engellenmiş olur.
- Sadece İslam hukuku kurallarına uygun faaliyetler ve ürünler finansal işleme konu olabilir. Örneğin; alkol ya da kumarla ilgili işlerdeki yatırımlar yasaklanmıştır.
- Sosyal adalet gözetilmelidir. Adaletsizliğe ve istismara yol açan bütün işlemler yasaklanmıştır.

İslami kaynaklarda belirtilen ilkeler kapsamında parasını değerlendirme yoluna giden kişilerin faiz geliri elde etmekten kaçınması ve belirsizlikten uzak durması nedeniyle, bu kişilerin tasarruflarının değerlendirilmesini sağlamak amacıyla İslami- faizsiz bankacılık modeli geliştirilmiştir.

1.2.2. Ekonomik Nedenler

Faizsiz bankacılığın ortaya çıkışının temel ekonomik nedeni petrol zengini Müslüman Arap ülkelerinin elde ettikleri gelirleri ekonomiye kazandırmak olarak değerlendirilebilir. Amaç, faiz nedeniyle yastık altında tutulan gelirlerin faizsiz bankacılık yoluyla ekonomide döngüsünün sağlanmasıdır.

Akgüç çalışmasında, 1970’li yıllarda petrol fiyatlarının OPEC ülkelerince yukarıya çekilmesinin ardından petrol ihracatçısı İslam ülkelerinin gelirlerinin yükseldiğini ve oluşan dış ticaret fazlalarının batı ülkelerine aktığını belirtmiştir. Petrol ihraç eden İslam ülkelerinin gelirlerinin ülkede değerlendirilmek yerine batılı ülkelere yönelmesi İslam ülkelerinin kalkınma ve gelişmesinde olumsuz etki yaratmıştır. Gelir dağılımında bozulmalara neden olmuştur. İslam ülkelerinde meydana gelen bu gibi sorunlar söz konusu ülkeleri petrol gelirlerinin ülkede kalması için çözüm arayışına yöneltmiştir. Ayrıca, Akgüç sermaye yeterliliğine sahip olmadıkları için insan gücü ve doğal kaynakları değerlendiremeyen İslam ülkelerinin de olduğunu belirtmiş ve petrol zengini İslam ülkeleri ile sermaye yetersizliği çeken İslam ülkelerinin işbirliği içerisinde olmalarının taraflar için olumlu sonuçlar verebileceğinin düşünüldüğünü

belirtmiştir. Bu iki düşünce İslami bankaların kurulmasında etken olmuştur (Akgüç, 1989: 146).

Türkiye’de katılım bankacılığının (ilk kuruluş hali özel finans kurumları) kurulmasının ekonomik sebepleri de benzer sebeplerden ötürü olmuştur. Petrol zengini İslam ülkelerinin gelirlerini ülkeye çekmek isteyen Türkiye faizsiz bankacılık yöntemini geliştirerek İslami fonları ülkeye yönlendirmek istemiştir.

İslami bankacılığın Türkiye’de etkili olmasının bir diğer nedeni de; ekonomideki yerel atıl fonların (tasarrufların) hareketliliğinin sağlanmasında bir çözüm olabileceğinin düşünülmesidir. Faizsiz bankacılık sisteminin geliştirilmesi Türkiye ekonomisinin sukuk gibi yeni enstrümanlarla tanışmasını sağlamıştır. Yeni enstrümanlarının ekonomiye dâhil olması da sektör kapasitesinin genişlemesine sebep olmuştur (Özsoy ve Yabancı, 2010).

Katılım bankalarının ortaya çıkışının ekonomik sebepleri dört maddede özetlenebilir:

(1) İslam ülkelerinin elde ettikleri petrol gelirlerinin Batı ekonomilerine gitmesi ve İslam ülkelerinin kendi ülkelerinde kalkınmayı sağlamak için bu gelirleri ülkede tutmak istemeleri,

(2) Sermaye açığı yaşayan İslam ülkeleri ile petrol geliri olan İslam ülkelerinin ekonomik işbirliğine duyulan gereksinim,

(3) Mevduat bankaların, uzun vadeli yatırım projeleri kredileri yerine ticari amaçlı kısa vadeli kredileri tercih etmesi ve bunun sonucunda makroekonomik gelişmenin gecikmesi,

(4) Katılım bankalarının, fonlarını ortaklık esasına göre kullandırması ve bundan dolayı işletmelerin verimli çalışıp çalışmadıklarının denetlenebilmesi (Kalaycı, 2013).

1.2.3. Sosyal Nedenler

Faizsiz bankacılığın ortaya çıkışında etkili olan sosyal nedenler daha çok toplumun yapısında meydana gelen sorunların çözümüne ilişkin nedenler olarak incelenmektedir. Burada, gelir eşitsizliğini etkileyen faktörler arasında faiz gelirlerinin de görülüyor olması faizsiz bankacılığı ortaya çıkaran en önemli sosyal neden olarak belirtilmektedir. Toplumsal refahın sağlanmasında zengin ile fakir arasındaki farkın en aza indirilmesi önemli rol oynamaktadır. Faizle para kazanmanın yaygınlaşması sonucu gelir dağılımı adaletsizliği artmakta ve böylelikle de sosyal ilişkiler bozulmaktadır (Mevdudi, 2004: 68).

Günümüzde fayda ve yarar kavramlarının sadece maddi anlamda algılanması sosyal olayların göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Mevdudi, 2004: 68). Ayup, faize dayalı ekonomi sistemi ile yönetilen devletlerin toplumun akıbeti hakkında daha az rol oynarken büyük şirketlerin kârlarını maksimize etmesinin kolaylaştırılmasında daha çok rol aldıklarını belirtmektedir (Ayup, 2007:8). Bu nedenle faizsiz bankacılığın klasik bankacılığa bir alternatif olarak getirilerek sosyal sorumluluğun artırılması düşünülmüştür.

Faizsiz bankalar kendi prensipleri gereği sosyal sorumluluk taşımaktadırlar. Örneğin, gelir dağılımındaki adaletin sağlanması açısından, İslami bankalarda karz-ı hasen olarak adlandırılan faizsiz borç verilebilmektedir (Hammad,1996: 198). Karz-ı hasen kelime olarak “güzel borç” demektir. Kur’an-ı Kerim’de de çeşitli ayetlerde (Bakara süresi 245. Ayet, Hadid süresi 11. Ve 18. ayetler, Teğabun süresi 17. ayet) karz-ı hasen verenlerin mükâfatlandırılacakları yazmaktadır. Karz-ı hasende herhangi bir gelir sağlanmadığı için sağlanan fayda manevi bir faydadır (Bayındır, 2007: 208).

1.3. KATILIM BANKACILIĞIN TEMEL İLKELERİ VE FONKSİYONLARI

1.3.1. KATILIM BANKACILIĞIN TEMEL İLKELERİ

Bugün, katılım bankaları klasik bankaların yaptığı hemen hemen tüm işlemleri yapabilmektedirler. Ancak bunları belli ilkeler çerçevesinde gerçekleştirmektedirler. Bunların başında faizsizlik ilkesi gelmekle beraber sadece bu ilkedeki ibaret değildir. Faizsiz bankalar yapacakları işlemlerin sınırlarını belirlerken İslam hukukundan yararlanmaktadırlar (Tunç, 2010: 122). İslam hukukuna uygun olan işlemler bankaca tesis edilmekte, olmayanlar ise tesis edilmemektedir. Katılım bankacılığı genel olarak beş ilke çerçevesinde şekillenmekte ve işlemlerini yürütmektedir.

1.3.1.1. Faizsizlik İlkesi

Faizsiz bankacılık (katılım bankacılığı) sisteminin en büyük özelliği adından da anlaşılacağı üzere işlemlerin faizsiz olarak gerçekleştirilmesidir. Katılım bankacılığını ortaya çıkaran sebeplerde de bahsedildiği üzere özellikle dini nedenlerle faiz kazancından uzak duranların tasarruflarını değerlendirmek amacıyla faizsiz bankalar faiz içeren herhangi bir işlem yapmamaktadırlar. Bu nedenle, katılım bankacılığında faiz yerine kâr payı dağıtımı söz konusu olmaktadır ve kâr/zarar ortaklığı ile işlemler yürütülmektedir.

Faizli işlemlerde, faiz ile birlikte gelir garantisi verildiğinden riski olmayan bir getiri söz konusudur. Daha doğrusu faizli işlemlerde risk tek tarafın (bankanın) üzerinde kalmakta ve müşteriye yansıtılmamaktadır. Kâr/zarar ortaklığında ise durum, üretim sonucunda belirlenmekte ve risk karşılıklı olarak paylaşılmaktadır (Özsoy, 1997: 104-117). Ayrıca faizli işlemlerde paradan para kazanıldığı için faiz üretkenliği azaltırken kâr/zarar ortaklığı üretkenliği desteklemektedir.

1.3.1.2. Risk Paylaşımı İlkesi

Faizsiz bankacılığın dayandığı esaslardan birisi de kâr elde etmek için riske ve ortaya çıkma olasılığı olan zarara katlanmak yani sorumluluğu üstlenmektir (Ayub, 2007: 81). Katılım bankaları, faizsiz finansman araçları vasıtasıyla müşterinin giriştiği işe ve riskine ortak olmaktadır. Böylelikle risk taraflar arasında paylaşılmakta ve tek tarafa yüklenmemiş olmaktadır (Tunç, 2010: 123).

1.3.1.3. Faaliyetlerin Şeffaf ve Faaliyet Alanlarının Belirli Olması İlkesi

Şeffaflık ilkesi gereği bankaların, faaliyetlerini, kâr/zarar paylaşımı yöntemlerini, mali tablolarını ve diğer gerekli bilgilerini kamuoyu ve yatırımcılar ile paylaşmaları gerekmektedir (Tunç, 2010: 125). Faizsiz bankalarda şeffaflık ilkesinin işlemesi diğer bankalara kıyasla daha önemlidir. Çünkü şeffaflığın eksik olması, faizsizlik ilkesine uyulup uyulmadığı konusunda şüpheler oluşturur (Ayub, 2007: 84).

Faizsiz bankaların faaliyet alanlarının belirli olması gerekmektedir. Faizsiz bankalar İslami olarak uygun görülmeyen faaliyet alanlarında işlem yapmamaktadırlar. Bu nedenle faizsiz bankalarca alkol, domuz ürünleri, kumarhane, pornografi ürünleri gibi ürünlerin üretimi, ticareti ve bu işi yapacak kişilere finansman sağlanması yasaktır (Tunç, 2010: 125). Faizsiz bankalar, diğer bankaların aksine finansmanını yapacakları proje ya da ürünün içeriğinin de İslami kurallara uygun olup olmadığını kontrol ederek yatırım yapmakta ve reel ekonomiye katkı sağlayan ürünlerin finansmanında daha aktif bir finansör olmaktadır (Ayub, 2007: 84).

1.3.1.4. Sözleşmelerde Belirsizliğin (Garar) Yasak Olması İlkesi

“Garar” özel anlamda şans oyunu olarak tercüme edilebilirken, geniş anlamda çok yüksek riskleri göze alarak kâr edinme niyetini ifade etmektedir. İslam dini bireyleri korumak amacıyla şans oyununun her türlüünü ve yüksek riskler taşıyan spekülasyonlara girişmeyi yasaklamıştır (Hassan ve Lewis, 2007: 40). Bu yüzden faizsiz bankalarda, garara sebep olmamak amacıyla, sözleşmelerde belirsizlik yasaklanmıştır.

1.3.1.5. Spekülasyonun Yasak Olması İlkesi

Spekülasyon ile ekonomik olarak güçlü olanlar servetlerini artırarak daha da güçlenmekte, ekonomik olarak zayıf olanlar ise daha da zayıf hale gelmektedir. Spekülatif işlemler, reel ekonomiye değer katmaması ve gelir dağılımında dengesizliğe neden olması sebebiyle, İslami olarak uygun görülmemekte ve faizsiz bankalarca kullanılmamaktadır (Tunç, 2010: 124). Spekülasyon belirsizlikler üzerine yapıldığı için aynı zamanda gararı da içerisinde barındırmaktadır (Aslan, 2012).

1.3.2. KATILIM BANKACILIĞIN FONKSİYONLARI

Bankacılık sisteminin, atıl tasarrufları toplayarak ekonomiye aktarma, kaynaklara akışkanlık sağlama, para politikası etkinliğini artırma, kısa vadeli fonları uzun vadeliye çevirme gibi fonksiyonları vardır ve bu fonksiyonlar ekonominin temelini teşkil etmektedir. Faizsiz bankalar da benzer fonksiyonlara sahip olmakla birlikte; bunlara ek olarak faizsiz bankaların sosyo-ekonomik sonuç doğuran fonksiyonları da vardır. Bu nedenle diğer fonksiyonların yanında faizsiz bankaların; faizsizlik prensibinin ekonomik hayata uygulanması, sosyo-ekonomik amaçlara ulaşılmasını kolaylaştırmak, dengeli bir finans sistemi kurmak, ekonomiye yeni finansman kaynakları kazandırmak gibi fonksiyonları da vardır (Eskici, 2007).

1.3.2.1. Faizsizlik Prensibinin Uygulanması

Ekonomik hayatta faizli çalışan bankaların aksine, faizsizlik prensibine göre çalışan kurumlar modern banka işlemlerine, faizsizlik prensibi çerçevesinde çözümler getirilmesini sağlamaktadırlar.

1.3.2.2. Sosyo- Ekonomik Amaçlara Ulaşılmasını Kolaylaştırmak

Faizsiz bankalar, mevduat sahiplerinin tasarruflarını doğrudan yatırımlara ve istihdama yönlendirmek suretiyle tasarrufların reel ekonomi ile buluşmasını sağlayabilirler. Faize duyarlılıkları nedeniyle tasarruflarını yastık altında tutan, ekonomik hayatın kısmen dışında kalan ve bu sebeple gelir dağılımından düşük pay alan kesimler, faizsiz bankacılık sisteminin de vasıtası ile ekonomiden nispeten adil bir pay alma imkânına erişebileceklerdir. Bu şekilde faizsiz bankacılık sistemi sosyal dengenin kurulmasında rol oynayacaktır.

Faizsiz bankacılık sisteminde, devlet tarafından, zekât ve gönüllü yardımlarla oluşturulan refah bütçesinden, ihtiyaç sahiplerine yardım sağlanmaktadır. Faizsiz bankalar aracılığıyla toplumda bireyler arasında dolaylı olarak dayanışma sağlanmış olur. Bankaların Karz-ı Hasen hesapları bu görevi görmektedir (Altan, 1998: 197).

1.3.2.3. Dengeli Bir Finans Sistemi Kurmak

Herhangi bir alışverişin, faizsiz olarak nitelendirilmesi için taraflar arasındaki faaliyet ve ilişkilerin faizsiz sistemin öngördüğü şekilde karşılıklı tam bir rızaya dayanması gerekmektedir. Bunun için de faizsiz bankalarca, taraflar arasında kar/zarar dengesini kuracak bir finans sistemi kurulması amaçlanmaktadır.

Faizsiz bankacılık, faizsizlik prensibi gereği bankacılık sisteminde klasik bankaları tercih etmeyen işadamlarına alternatif bir finansman sağlayarak yaşanan boşluğu kapatmaktadır. Bu tip bankaların fon kullandırma faaliyetleri, reel ekonomiye bağlantı kurduğu için üretimin ayakta kalmasını sağlar ve ekonomide talebi artırarak enflasyonu daha da artmasına sebep olmazlar.

Finansal kriz dönemlerinde faizli bankaların birçoğu vermiş oldukları kredileri geri çağırırken faizsiz bankalar vadesinden önce geri çağırma yapmamışlardır. Böylelikle kişiler kaynak sıkıntısı yaşamaktan kurtularak çalışmalarına devam etmişlerdir. Faizsiz bankalar bu işlevleri ile enflasyonu belli oranda kontrol etme ve yeni istihdam olanakları sağlamada etkili olmaktadır (Kaplan, 2002: 15).

1.3.2.4. Ekonomiye Yeni Finansman Kaynakları Kazandırmak

Faizsiz bankalar aracılığıyla, faize karşı olan hassasiyetleri sebebiyle klasik bankacılık sisteminden uzak duran kişilerin birikimlerini ekonomik sisteme kazandırmak amacıyla, mevcut sistemin ekonomi içine katamadığı fonlara yönelik yeni finansman kaynakları oluşturularak mevcut sisteme alternatif oluşturulmuştur.

1.3.2.5. Diğer İşlevler

Faizsiz bankalar, alternatif finansal enstrümanlarla ekonomiye derinlik ve çeşitlilik kazandırmaktır. Ayrıca kazanç sağlamak için emek sarf edilmesini teşvik etmek, Müslüman toplumlarda inançları sebebiyle çalışma hayatından ve ticaretten uzak durulmasının önüne geçmek, toplumda yardımlaşmayı sağlamak, faiz geliri yerine üretimi şart koşturmak şeklinde fonksiyonları ile ekonomik hayatta bir alternatif olarak yer almaktadır (Eskici, 2007: 89).

1.4. DÜNYADA KATILIM BANKACILIĞI (FAİZSİZ BANKACILIK)

Faizsiz bankacılığın temelleri aslında uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Ancak o zamanlarda faizsiz kredi verme işlemleri bankacılık adı altında toplanmamıştı. Faizsiz bankacılık, bankacılık kavramı altına alınmadan önce kredi veren kurum, özel finans kurumu gibi adlar ile faaliyette bulunmuştur. Çağdaş faizsiz finans kurumlarından önce (1900'lerden önce) görülen faaliyetler İslami kurallar dışında gelişmiştir. Ancak bilinmektedir ki; gerek Hristiyanlık gerekse Musevilikte de faiz kazancı elde edilmemesine ilişkin görüşler vardır.

Faizsiz bankacılık tarihinin M.Ö. 2000'li yıllarda Babil hükümdarı Hammurabi'ye kadar uzandığı düşünülmektedir. Hammurabi Kanunları olarak bilinen ve dönemin hükümdarı Hammurabi tarafından getirilen 282 adet maddenin incelenmesi sonucunda faizsiz bankacılığın izlerine rastlandığı belirtilmektedir

(<http://www.constitution.org>, (21.12.2015)). Bu nedenle bazı araştırmacılara göre, ilkel de olsa faizsiz bankacılığın ilk kaynağı Hammurabi'ye kadar uzanmaktadır.

Bazı kaynaklarda, M.Ö. 600'lü yıllarda Fırat nehri kıyısında İsrail'den kovulmuş olan Ekibi ve Murashu adındaki Yahudi ailelerinin faizsiz kredi verdiği ve M.S. 1100'lü yıllarda Hristiyan hacıları korumak amacıyla kurulan Temple Mezhebi'nin Avrupa'da faizsiz fon sağlama işlevini gördüğü belirtilmektedir. Yapılan bağışlar sonrasında Temple Mezhebi Avrupa'da 1000'den fazla şube oluşturup askeri ve ticari amaçlar ile çevresine faizsiz kredi sağlamıştır (Akın, 1986:110).

Faizsiz bankacılık faaliyetlerinin dünyadaki ilk görüldüğü yerlerden biri de Fransa'dır. Fransa'da 1350'li yıllarda kredi veren kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlar, kişilere rehin karşılığı kredi kullandırmışlardır. Londra'da, 1361 yılında, Saint-Paul Kilisesinde oluşturulan sermaye ile halka faizsiz kredi verilmeye başlanmıştır (Akın, 1986:110).

Çağdaş faizsiz finans kurumlarının ortaya çıkışı ise 1942'lere dayanmaktadır. Ortaklığa dayalı ilk faizsiz banka 1963 yılında yılında Mısır'ın Mvt-Gamr kasabasında, kırsal kesimdeki üreticileri aracı ve tefecilerden kurtarmak amacıyla Ahmed en-Neccâr tarafından kurulmuştur. Banka, dönemin ağır siyasî baskıları sonucu ancak dört yıl ayakta kalabilmiş ve 1967 yılında faaliyetine son vermek zorunda kalmıştır. Ancak bu banka kendisinden sonra birçok faizsiz bankanın kuruluşuna önderlik etmiştir (Saleh, 1986: 87).

1970'lere gelindiğinde faizsiz bankaların kuruluşu gerçekleşmeye başlamıştır. 1971 yılında Kahire'de Nasır Sosyal Bankası, 1975 yılında Dubai'de Dubai İslâm Bankası ve 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasına İslam ülkeleri maliye bakanlarının 15 Aralık 1973 günü Cidde'de yaptıkları toplantıda karar verilmiştir. Böylelikle 29 kurucu İslam ülkesi 1975 yılında milletler arası mali teşkilat olarak İslam Kalkınma Bankası'nı kurmuşlardır (İslam Bankalar Birliği, 1981: 69-70).

İslam Kalkınma Bankası'nın özel sektör projelerine finansman sağlayamaması ve ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalması nedeniyle İslam Kalkınma Bankası'nın bıraktığı boşluğu doldurmak üzere Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerdeki zengin Müslümanların örgütlenmesi sonucunda 1981 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde "Dar Al-Maal Al-İslâmi" adlı bir holding kurulmuştur (Küçükkocaoğlu, 2010: 2).

Faizsiz bankacılığın yaygınlaşma sebeplerinden biri; Petrol zengini Arapların kazançlarını çoğunlukla Amerikan bankalarına yatırmaları ancak almadıkları faizin Amerikan bankalarınca gizlice Hristiyan Kiliseler Birliğine bağışlandığını öğrenmeleridir. Araplar bunu öğrendikten sonra biriken faiz gelirlerini kendi kültürel faaliyetlerinde kullanma yoluna gitmişlerdir. Faizsiz bankacılığın yaygınlaşmasında önemli bir diğer nedense, sanayileşme sürecine giren Pakistan, İran ve Malezya gibi ülkelerde gelişen sanayiye paralel olarak ekonominin ihtiyaç duyduğu fonların toplanabilmesidir. Faizsiz bankaların fonları ile bu ülkelerdeki sanayinin gelişmesi desteklemiştir. Örneğin, Malezya'da hükümet, 1980'li yıllarda Merkez Bankası

bünyesinde İslami esaslara göre işleyecek bir faizsiz finans modeli kurmuştur. Malezya ekonomisi, Japon teknoloji kültürünü de arkasına alarak, bu sayede gözle görülür bir yükseliş sergilemiştir (Doğan, 2008).

Dünyada, faizsiz finansal hizmet sunan kurumların oluşumu ve gelişimi bir gereksinim sonucu olmuştur. Faizsiz finansal ürünlere olan talebin artması sonucu; Citicorp, Goldman Sachs, HSBC, Morgan Stanley, Standard Chartered, Banque National de Paris, ABN Ambro, Bank of America, Key Global, Sociate Generale gibi kurumlar bu sektörde faaliyete başlamışlardır. Günümüzde Commerzbank gibi Alman bankaları da faizsiz bankacılık ürünleri sunmaya başlamıştır.

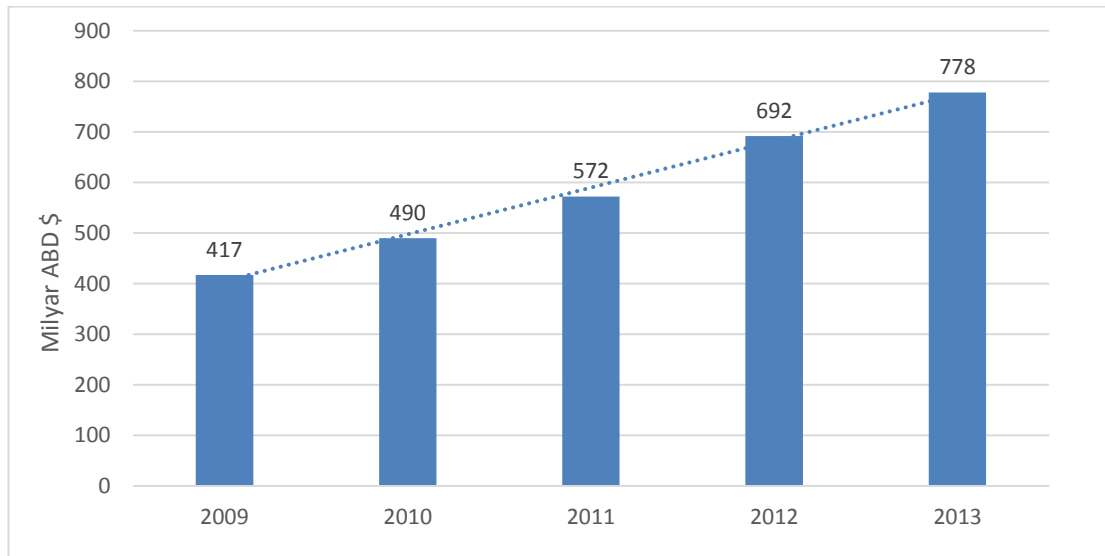
Dünyada, özellikle Müslüman nüfusa sahip ülkelerde, faizsiz finansal ürünler ve hizmet sunumunda artış görülmektedir. “Murabaha” (maliyet artı finansman) ve “icara” (leasing) gibi faizsiz bankacılığa ait uygulamaların uluslararası bankacılık jargonunda kullanılmaya başlaması da faizsiz bankacılıktaki gelişmelerin bir göstergesi olarak görülmektedir (Küçükkocaoğlu, 2010).

Faizsiz bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler ışığında, 2014 yılı başı itibariyle yaklaşık 1000 şirketin faaliyet gösterdiği küresel faizsiz finans sisteminin toplam büyüklüğü 1,8 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Bu oranın çift haneli büyüme oranı ile kısa vadede 3 trilyon ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. Diğer taraftan, Global İslami Bankacılığın uluslararası ticari banka varlıkları içindeki oranı yaklaşık %1 olup gelecek dönemde söz konusu oranın %3’e yükselmesi beklenmektedir. Malezya ile birlikte Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik

Arap Emirlikleri küresel faizsiz finansal sistemin başlıca itici güçleri olarak belirtilmektedir. Tahminler orta vadede en büyük büyümenin bu ülkelerin piyasalarında gerçekleşeceğini ortaya koymaktadır (Participation Banks, 2015).

Ernst and Young (EY) tarafından yayınlanan 2015 yılı Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu'na göre; 2014 yılı başında İslami bankacılık varlıkları (aktifleri) 778 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Buna ek olarak faizsiz bankacılık sisteminin konsolide kârı 2013 yılında ilk defa 10 milyar dolar eşiğini geçmiştir. Global boyuttaki hızlı büyüme oranının sonucu olarak küresel faizsiz bankacılık sisteminin konsolide kârının 2019 yılında 37 milyar dolara, küresel faizsiz sistemin toplam varlıklarının (aktiflerinin) değerinin de 1,8 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir (Participation Banks, 2015).

Grafik 1: Küresel Faizsiz Bankacılık Sistemi Varlıklarının Gelişimi

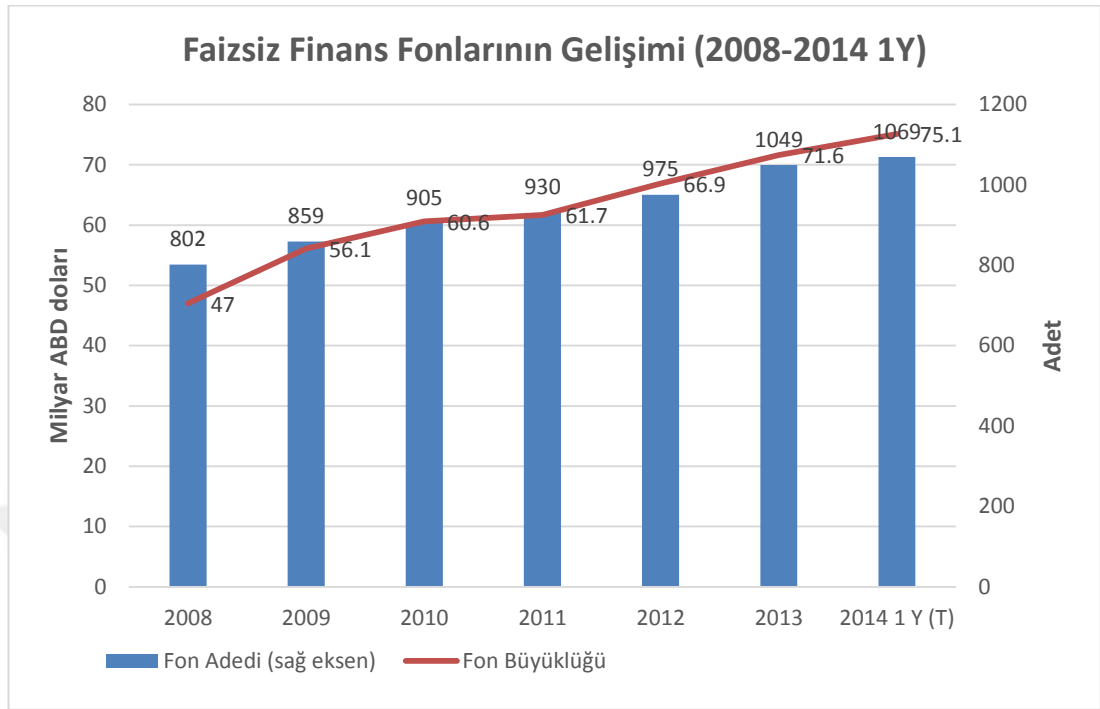

Kaynak: EY Küresel Faizsiz Bankacılık Rekabet Raporu 2014-15

Grafik 1’de yer alan ve İran dâhil edilmeden hesaplanan küresel faizsiz bankacılık aktiflerinin; 2009 – 2013 yıllarını kapsayan 5 yıllık süreçte yaklaşık %17 yıllık bileşik büyüme oranı ile 490 milyar ABD dolarından 778 milyar ABD dolarına ulaştığı görülmektedir (EY Küresel Faizsiz Bankacılık Rekabet Raporu 2014-15).

Global faizsiz finansal sistemdeki sürdürülebilir büyüme, faizsiz bankacılığın büyümesinde destekleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle çoğunluğu Müslümanlardan oluşan ülkeler ile son 10 yılda ekonomik büyümede artış yaşayan ve altyapı / üstyapı yatırımlarının arttığı bölgelerde gün geçtikçe faizsiz bankacılığa olan talep artmaktadır.

EY tarafından yayınlanan 2015 yılı Dünya İslam Bankacılığı Rekabet Raporuna göre 2014 yılı itibariyle Türkiye’nin de içinde bulunduğu 6 lider ülkede (Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye) faizsiz bankacılık sistemi varlıkları küresel faizsiz bankacılık sistemi toplam varlıklarının %82 sini oluşturmaktadır. Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi ülkelerde İslami bankacılığın tüm bankacılık sistemi içindeki payı %20 ile %49 arasında değişmekte olup bu oranın Suudi Arabistan’da 2019 yılında %70’e çıkması beklenmektedir (Participation Banks, 2015).

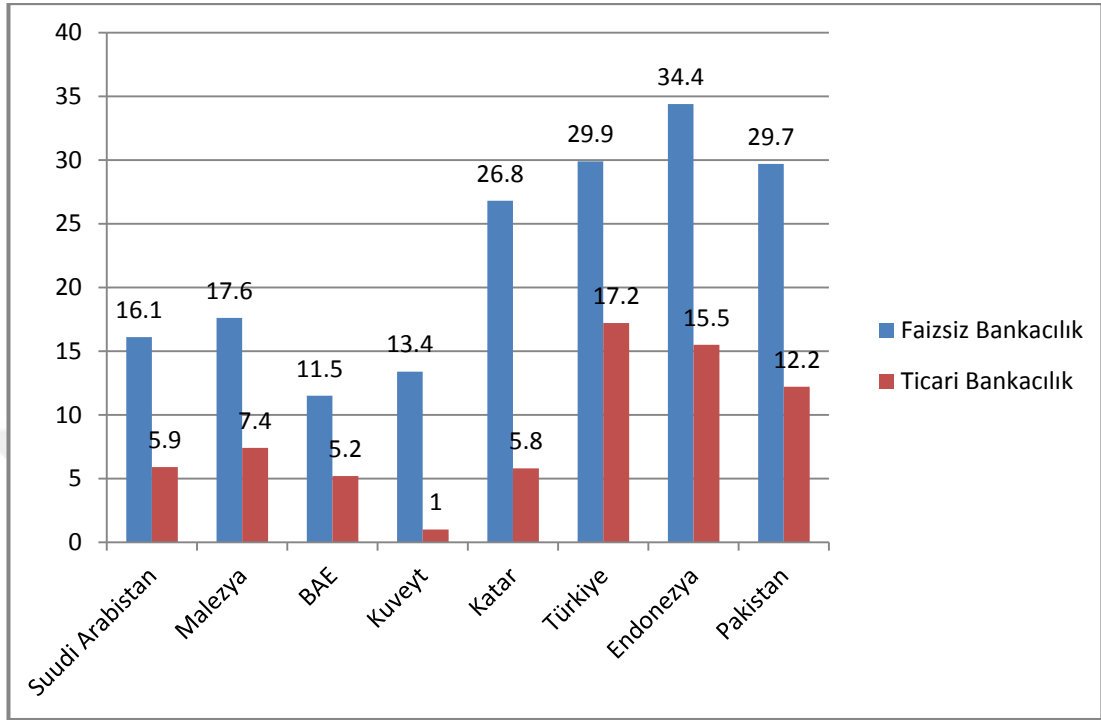
Grafik 2: Faizsiz Finans Fonlarının Gelişimi (2008 - 2014 1Y)

Kaynak: Participation Banks 2014, www.tkbb.org.tr

Küresel ölçekte bakıldığında, faizsiz finans sektöründe kullanılan fonlarda artış olduğu görülmektedir. 2014 yılı ilk yarısında dünyada yaklaşık 75 milyar ABD doları tutarında ve 1070 adet fon ihracı olmuştur.

Faizsiz finans sisteminin kapsam ve büyüklüğü ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. İran ve Sudan’da bankacılık sisteminin tamamı faizsiz bankacılık ürün ve hizmetlerinden oluşurken; Endonezya, Malezya; Pakistan veya Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde klasik bankacılık ve faizsiz bankacılık bir arada işlemektedir. Ayrıca İslam ülkelerinin dışında İngiltere, ABD ve İsviçre gibi ülkelerde de (HSBC, Citibank) bankalar bünyelerinde faizsiz bankacılık ürün ve hizmetlerine yer vermektedirler (TKBB, 2007).

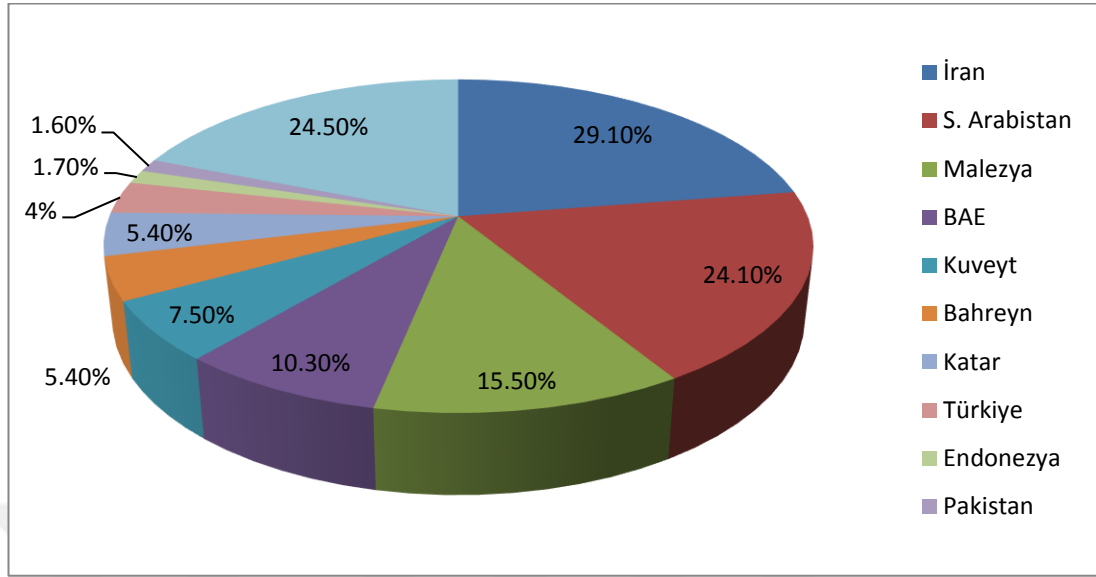
Grafik 3: Faizsiz Bankacılık ve Ticari Bankacılık Varlıklarının Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (2008-2013) (%)

Kaynak: Participation Banks 2014, www.tkbb.org.tr

Grafik 3'te faizsiz bankacılık sisteminin başında yer alan ülkelerdeki faizsiz bankacılık varlıkları ile ticari bankacılık varlıklarının 2008 ve 2013 yılları arasındaki yıllık bileşik büyüme oranları yer almaktadır. Görüldüğü üzere bu ülkelerde faizsiz bankacılık varlıklarının büyüme oranı ticari bankacılık varlıklarının büyüme oranından daha fazla olmuştur. Türkiye'nin faizsiz bankacılık varlıkları %29,9 oranında büyürken ticari bankacılık varlıklarının büyüme oranı ise %17,2 olmuştur.

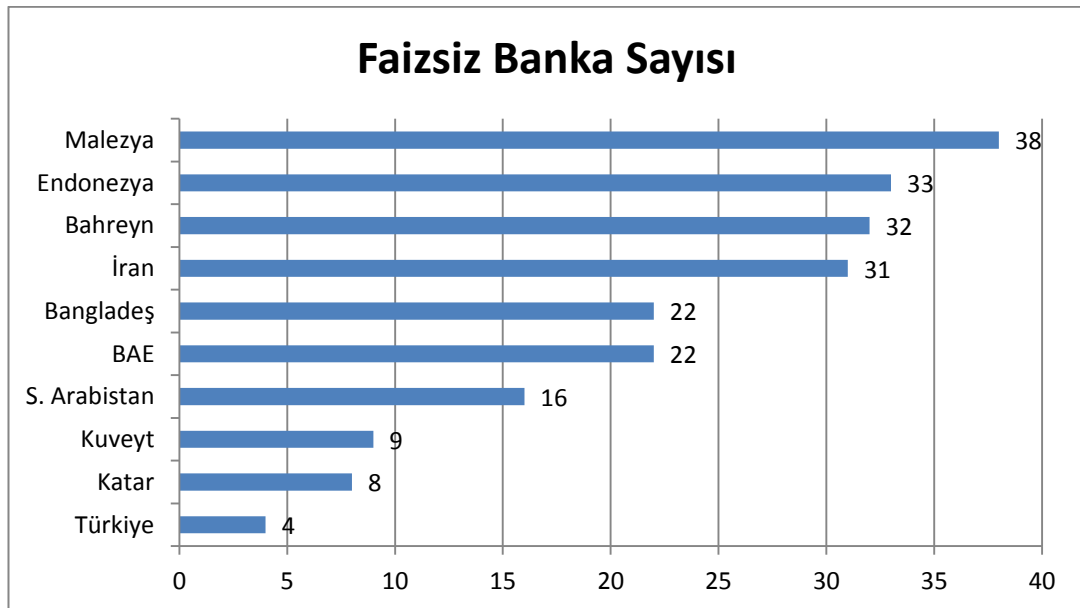
Grafik 4: Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük Hacminde Ülkelerin Payları (2013)

Kaynak: Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025, www.tkbb.org.tr

Faizsiz bankacılık aktiflerinin ülkelere göre dağılımına bakıldığında İran'ın %29,1 pazar payı ile 1. sırada yer aldığı, Suudi Arabistan'ın %24,1 ile 2. sırada, Malezya ise %15,5 ile 3. sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 5: 2013 Yıl Sonu İtibariyle Dünya'da Faizsiz Banka Sayısı

Kaynak: Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025, www.tkbb.org.tr

Faizsiz bankacılık sektöründe mevcut banka sayısı ile ülkelerin faizsiz bankacılık aktif büyüklükleri paralellik göstermemektedir. En fazla bankaya sahip olan Malezya, aktif büyüklüğünde 3. sırada yer alırken, aktif büyüklüğünde 8. sırada yer alan Türkiye 4 katılım bankası (2016 yılı itibariyle bu sayı 6'ya yükselmiştir) ile banka sayısında listenin en sonunda yer almaktadır.

Tablo 1: Faizsiz Bankacılık Sektörünün Yıllık Büyüme Oranları (2009-2013)

Faizsiz Bankacılık Sektörünün Yıllık Büyüme Oranları (2009-2013)	
Endonezya	%43
Türkiye	%30
Katar	%26
Pakistan	%22
Malezya	%19
Suudi Arabistan	%17
BAE	%11

Kaynak: EY Küresel Faizsiz Bankacılık Rekabet Raporu 2014-15

Faizsiz bankacılık sektöründe ortalama yıllık aktif büyümesinin en hızlı olduğu ülke %43'lük büyüme oranı ile Endonezya'dır. Endonezya'yı %30'luk büyüme oranı ile Türkiye takip etmekte ve ardından da %26 ile Katar gelmektedir (Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-25).

Tablo 2: Katılım Bankacılığı Sisteminin Gelişimi

	1960 - 1970	1970 - 1980	1980 - 1990	1990 - 2000	2000 -
Kurumlar	Tasarruf Bankaları	+ Ticaret ve Yatırım Bankaları	+ ÖFK ve Sigorta Şirketleri	+ Portföy Yönetim Şirketleri ve Aracı Kurumlar	+ ebankacılık
Ürünler	Karz-ı Hasen Mudaraba Muşareke	+ Salam	+ Ticari Bankacılık Ürünleri, Katılım Hesapları, İslami Sigortacılık	+ Yatırım Fonları, İslami Bonolar, Hisse Senetleri	+ Yapılandırılmış Ürünler
Bölge	Körfez Arap Ülkeleri	+ Orta Doğu	+ Asya ve Pasifik, Türkiye	Aynı Bölgeler	+ Avrupa ve ABD

Kaynak: Türkiye Finans AŞ, 2008.

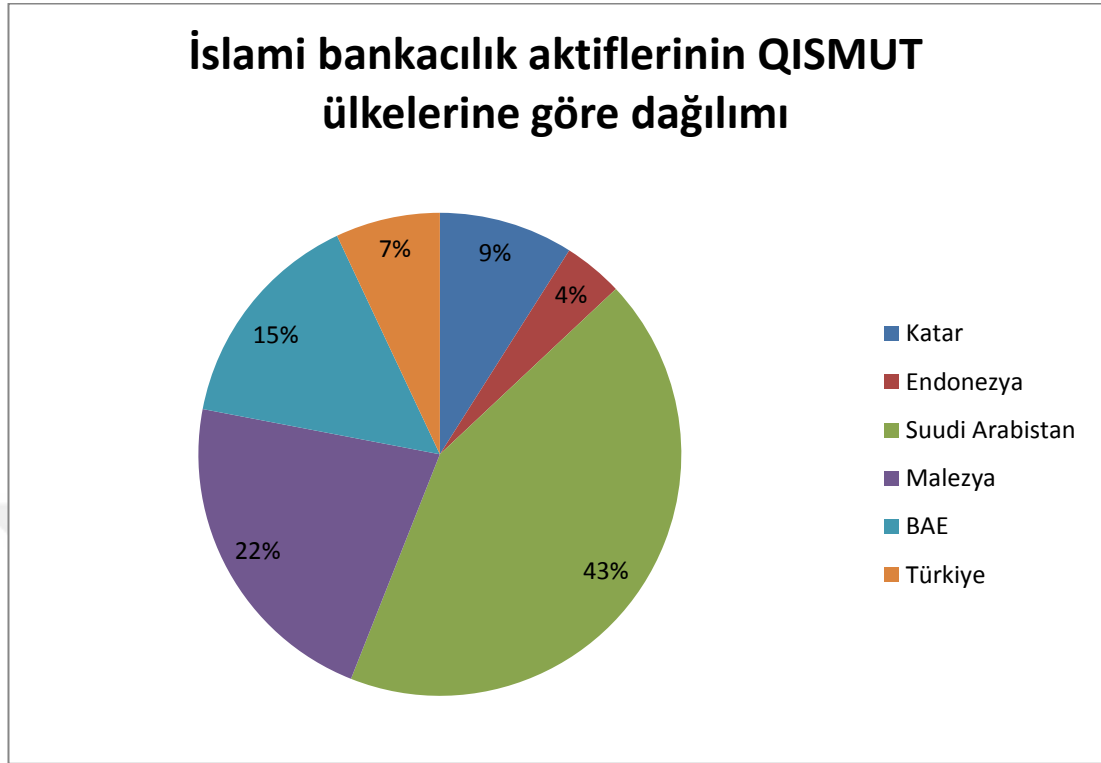
Küresel boyutta faizsiz bankacılık işlemlerinin gelişimi Tablo 2’de 10 yıllık dönemler itibarıyla gösterilmektedir. 1960 ve 1970’lerde Körfez Arap ülkelerinde başlayan kurumlaşma daha sonra Orta doğu ve Asya’da (Türkiye) yayılmıştır. 2000’lerle de birlikte Avrupa ve ABD’nin de katılımıyla faizsiz bankaların Dünya genelindeki şubeleşmeleri hızla artmaya başlamıştır. İslam ülkeleri dışında ABD, Almanya, Danimarka, Fransa, İsveç, İsviçre, Lüksemburg, İngiltere ve Güney Afrika Cumhuriyeti de faizsiz bankalara kapılarını açmıştır. Bunyelerinde faizsiz bankacılık birimi kuran büyük geleneksel bankalar arasında ise Citibank, Union Bank of Switzerland, GoldmanSachs, HSBC, Commerzbank ve BNP gibi dünyanın en büyük bankaları yer almaktadır.

Dünyanın her tarafında faizsiz bankacılık sistemi uygulamalarına yer vermeye başlansa da doğal olarak faizsiz bankacılığın en yaygın olduğu ülkeler yine İslam ülkeleridir.

1.4.1. DÜNYADA FAİZSİZ BANKACILIĞI UYGULAYAN ÜLKE ÖRNEKLERİ

Dünyada, faizsiz bankacılık alanında hızlı gelişme gösteren altı ülke bulunmaktadır ve bu ülkeler kısaca “QISMUT” olarak anılmaktadır. QISMUT olarak belirtilen ülkeler Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye’dir. Bu altı ülke uluslararası İslami bankacılık aktiflerinin yaklaşık %78’ini temsil etmektedir ve bu aktiflerin yıllık bileşik büyüme oranı (2008-2012 yılları arası) %16,4 olarak belirlenmiştir (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014). Hızlı büyüyen altı İslami finans piyasasındaki, İslami bankaların aktif büyüklüğü 2012 yılında 567 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. İslami bankacılık aktiflerinin QISMUT ülkelerine göre dağılımı Grafik 6’da gösterilmiştir. Bu ülkeler arasında en büyük payı %43 ile Suudi Arabistan almaktadır. Türkiye ise İslami bankacılık aktiflerinin %7’sini ülkesinde bulundurmaktadır.

Grafik 6: İslami bankacılık aktiflerinin QISMUT ülkelerine göre dağılımı

Kaynak: Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014.

QISMUT ülkeleri faizsiz bankacılık alanında hızlı gelişim gösteren ülkeler olmakla birlikte; bu ülkeler dışında bütün bankacılık sistemini faizsiz olarak yürüten İran ve Sudan dâhil, Bahreyn, Mısır, Ürdün ve Pakistan gibi nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde de bu sistem yaygın olarak kullanılmaktadır.

1.4.1.1. Mısır

Mısır'da klasik bankacılık ile birlikte faaliyet gösteren faizsiz bankacılık, Mısır'ın finansal sisteminde önemli bir yere sahiptir. Dünyadaki ilk faizsiz bankacılık deneyimi 1963 yılında Mısır'da gerçekleşmiştir. İlk faizsiz banka olan Mvt-Gamr 1966 yılında 9 şubeye ulaşmış ancak 1977 yılında Mısır hükümeti tarafından

kapatılmıştır (Kirli, 2004: 52). Mvt-Gamr bankasının kapatılmasında sonra 1977 yılında Mısır ve Suudi Arabistan ortaklığında Mısır Faisal Bankası kurulmuştur. Sonraki yıllarda da tamamı Mısır sermayeli Uluslararası Yatırım Bankası faaliyete geçmiştir. Bu iki banka Mısır'ın iki önemli faizsiz bankası olarak öne çıkmaktadır (Arabacı, 2007). Mısır'da 1980 yılında, Uluslararası İslami Yatırım ve Kalkınma Bankası (IIBID) kayıtlı sermayesi 12 Milyon ABD Doları olarak faaliyete başlamıştır. Banka 1982 yılının ortalarına kadar Kahire'deki merkezinin yanında 6 şube daha faaliyete geçirmiştir (Doğan, 2008: 45).

Mısır'da faizsiz bankalar bankalar yasası kapsamında bulunmamakta, özel yasalar çerçevesinde faaliyetlerini yürütmektedirler. Faizsiz bankacılık sisteminin her ne kadar 1963 yılında kurulan Mvt- Gamr ile başladığı kabul edilse de Mısır'daki faizsiz bankacılık 1980 yılından bu yana, klasik bankacılık işlemlerinin yanında yürütülmektedir. Sebebi 1980'lerden önce, faize yer vermeyen kurumların tasarruf ve kredi kuruluşu niteliğinde olması ancak 1980'lerden sonra ticari banka niteliğine bürünmesidir (Özel Finans Kurumları Birliği, 2004: 28).

1.4.1.2. Katar

Katar'da İslami bankacılığın payı %24, bankacılık sektörünün 2008–2012 döneminde Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR) %16 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında faizsiz bankacılığın aktif büyüklüğü 54 milyar ABD doları olmuştur (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014).

1.4.1.3. İran

İran, İslami bankacılık sektörünün en büyük merkezlerinden birisidir. 1980 yılında gerçekleşen İran Devrimi ile faizli bankacılık hizmetlerinin durdurulacağı açıklanarak faizsiz bankacılık kanunu kabul edilmiştir. Ancak kanunun yürürlüğe girmesi ve uygulanması 1 Eylül 1983 tarihinde olmuştur.

İran, bankacılık sektörünün tamamını İslami finans kurallarına göre yapılandırılmıştır. Böylelikle 1983 yılından itibaren bankacılık sistemi olarak faizsiz bankacılığı uygulamaya başlamıştır. İran'daki sistemin diğer ülkelerdeki faizsiz bankacılık sisteminden en önemli farkı, İran Merkez Bankasının kâr ve zarara katılma oranı için alt ve üs sınır belirleyebilmesidir (Uçar, 2001: 54).

Faizsiz bankacılık aktiflerinin ülkelere göre dağılımına bakıldığında İran'ın %29,1 pazar payı ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu büyüklüğe paralel olarak en büyük İslami Bankalar da İran'da yer almaktadır: “Bank Melli İran”, “Bank Sederat İran” ve “Bank Mellat” başta olmak üzere dünyadaki en büyük on İslami bankadan yedisi İran'da bulunmaktadır (Serpam, 2013).

1.4.1.4. Endonezya

Endonezya çoğunluğu Müslüman olan 250 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. Ülkenin bankacılık sektörü; yüksek nüfus, büyüyen ekonomi, kişi başına milli gelir artışı (yaklaşık 3.000 ABD\$) ve yüksek finansman marjları ile şekillenmektedir. Endonezya'da İslami bankacılığın aktif büyüklüğü 2012 yılında 20 milyar dolar

olmuştur. İslami banka aktiflerinin pazar payı %4,6 ve altı yıllık bileşik büyüme oranı (CARG) %33 olarak gerçekleşmiştir. Endonezya'daki düzenleyici ve hukuki şartlar nedeniyle yabancı İslami bankaların yatırımları sürmesine rağmen gelişim sürecinin yavaş işlediği belirtilmektedir (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014).

1.4.1.5. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, 1975 yılında Cidde'deki İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasına öncülük etmiş ve faizsiz bankacılığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Dar Al-Maal Al Islami Group, Al Rajhi Bankacılık ve Yatırım Sirketi ve Dallah Al Baraka Group faizsiz bankacılık alanında en etkili özel finans kurumlarıdır (Türkmenoğlu, 2007).

Suudi Arabistan'ın 2012 yılında İslami bankacılık aktiflerinin toplam tutarı 245 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş ve İslami bankacılığın pazar payı %53 oranında olmuştur. Bu rakam, Suudi Arabistan'da İslami normlara göre örgütlenen bankaları ve konvansiyonel bankaların İslami bankacılık birimlerini kapsamaktadır (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014). Suudi Arabistan bu oran ile faizsiz bankacılığın en çok geliştiği ülkeler arasında yer almaktadır. Ayrıca dünyanın en büyük ikinci bankası olan “Suudi Al Rajhi Bank” bu ülke merkezlidir.

Suudi Arabistan'da faiz içeren işlemlere izin verilmemektedir. Ancak bankalar, yaptıkları işlemler karşılığında komisyon alabilmektedirler. Ülkede faiz içeren

meseleler, idari mahkemelerce yargılanmakta ve finansal ve ticari meselelerde faize izin veren hükümler verilememektedir.

1.4.1.6. Malezya

Malezya, ilk olarak 1983 yılında Bank Islam Malaysia Berhad'ın kurulması ile faizsiz bankacılık faaliyetine başlamıştır. Faizsiz bankacılık ülkede kısa sürede önemli büyüme kaydetmiştir. Ülke, faizsiz bankacılığın uzun vadede varlığını sürdürebilmesi için 1994 yılında Islamic Interbank Money Market adıyla faizsiz bankacılığa ilişkin piyasa oluşumuna girişmiştir. Bu doğrultuda; 1999 yılında Bank Muamalat Malaysia Berhad adıyla, ülkenin ikinci faizsiz bankası faaliyete geçmiştir. Bu bankanın kuruluşundan sonra ticari bankalarla, faizsiz bankalar arasında ürün ve hizmetlerin ortak kullanım ve pazarlanması için atılımlar olmuştur (Özgür, 2007: 50).

Malezya, İslami finans konusunda öncü ülkelerden biridir. Ülkede, İslami bankacılık geleneksel ticari bankacılık ile beraber faaliyet göstermektedir. Ülkenin 2012 yılına ait İslami banka aktiflerinin büyüklüğü 120 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. İslami bankacılığın büyüklüğü sektörün %20'sine ulaşmıştır. İslami banka aktiflerinin 6 yıllık dönemde %21'lik yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CARG) ile büyüyerek 2018 yılında 390 milyar ABD dolarını aşması beklenmektedir (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014).

Malezya, sukuk ihracı konusunda da önemli bir konumda bulunmaktadır. Malezya 2012 yılının ilk 9 ayında 100 milyar dolarlık sukuk ihracında bulunmuştur.

Bu tutar aynı yıl dünya genelinde 130 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Serpam, 2013).

1.4.1.7. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) kanunlarında faize ilişkin sınırlamalar mevcuttur. Ülkede işlemler bu doğrultuda gerçekleştirilmektedir. Ülkenin Ticaret Kanunu, faize birtakım sınırlamalar getirmiştir. Şöyle ki; BAE'de ticari borçlarda belli bir oranı geçmeyecek şekilde faiz alınabilmekle birlikte ticari olmayan borçlar da faiz almak Ceza Kanununa göre suç kabul edilmektedir (Özgür, 2007: 47).

BAE'de Dubai Bankası dışında faizsiz bankacılık yapan banka bulunmamaktadır. Ülkenin, 2012 yılı İslami bankacılık aktif büyüklüğü 83 milyar ABD doları dolayında gerçekleşmiştir ve bu tutar ile faizsiz bankacılığın büyüklüğü sektörün %17'sine tekabül etmektedir. Bu oran sadece faizsiz bankaların işlemlerini değil bazı büyük konvansiyonel bankaların İslami aktiflerini de kapsamaktadır (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014).

1.4.1.8. Kuveyt

Kuveyt, bankacılık alanında Körfez Ülkeleri arasında Bahreyn ve BAE'den sonra 3. sırada yer almaktadır. Kuveyt'te faizsiz bankacılık alanında faaliyet gösteren en önemli banka, Kuveyt Finansal Kurumu'dur (Uçar, 2001: 54).

Kuveyt, BAE’de olduğu gibi 1980 yılında Ticaret Kanununda değişikliklere giderek; ticari işlemlerde faiz alınabileceği hükmünü getirmiş ve ticari olmayan işlemlerde faizi yasaklamıştır (Özgür, 2007: 47).

1.4.1.9. İngiltere

İslami bankacılığın İngiltere’deki tarihi 1960’lara uzanmaktadır. Ancak İslami bankacılığın önemi 1990’lı yıllarda Bank of Englad’ın başına Lord Eddie George’un gelmesinin ardından artmıştır. İngiltere’nin bu tarihlerde İslami bankacılık ve finasta önemli rol oynamasının iki önemli sebep bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, 1990larda İngiltere’de yerleşik 1.75 milyon civarındaki Müslümanın bu yönde taleplerinin olmasıdır. İkincisi de Barclays Bankası’ndan Andrew Buxton’ın, Gatehouse Bankası’ndan Richard Thomas’ın ve HSBC Bankası’ndan Iqbal Khan’ın İslami bankacılık konusunda liderlik etmiş olmasıdır. İngiltere hükümetince yapılan yasal düzenlemelerin ardından 21 banka ülkede İslami bankacılık hizmetleri vermeye başlamıştır.

İngiltere İslami bankacılığın batı ülkelerindeki merkezi olmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda; Mart 2013’te İngiltere’de Ekonomi Bakanlığı bünyesinde oluşturulan ekip ile İngiltere’de İslami finans ile ilgili düzenlemeler yapılarak yatırımcıların İngiltere’ye çekilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Londra Borsasında 34 milyar dolar değerinde sukuk işlem görmekte ve bunun yanında, Qatar Islamic Bank’ın (QIB) sahibi olduğu Islamic Bank of Britain 2004 yılından beri İngiltere’de hizmet vermektedir (Serpam, 2013).

Günümüzde, faizsiz bankacılık faaliyetlerinin gerek alternatif gerekse tamamlayıcı unsur olarak klasik bankacılık faaliyetlerinin yanında artan önemle yer almaya başlamasıyla Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülke bankalarının yanı sıra pek çok Avrupa ve Amerikan bankasının da özel birimler oluşturmak suretiyle faizsiz bankacılığa yönelim artmıştır. Bu bankalar, faiz hassasiyeti olan kişilerin fonlarını toplayıp değerlendirmek amacıyla hareket etmektedirler. Bunların başında Citibank ve HSBC Bank gelmektedir. Ayrıca faizsiz bankacılığın yükselen bir trend haline gelmesiyle aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülke atıl fonları ülkelerine çekmek amacıyla İslami finansın merkezi olma yolunda çalışmalar yürütmektedir. Gelecek faizsiz finansın merkezi olma çabası ile içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkenin rekabetine sahne olacak gibi görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI VE KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA/KULLANDIRMA FAALİYETLERİ

2.1. TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI

2.1.1. KATILIM BANKACILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye'deki katılım bankacılığı uygulamaları Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde “vakf-ı nukûd” ya da “evkâf-ı nukûd” olarak adlandırılan para vakıfları faizsiz kredi veren ilk kurumlar olarak belirtilmektedir. İlk para vakfı İstanbul'un fethinden sonra 1456 yılında 24.000 altın tutarı ile kurulmuş ve yeniçeri ocaklarına verilen etlerin temini için kasaplara finansman sağlamıştır (<http://www.turkiyefinans.com.tr>, (22.02.2016)). Para vakıflarında, hayır amaçlı toplanan para fonu, mudarebe, karz ve murabaha gibi yöntemlerle işletilmiş, buradan elde edilen gelirler hayır yolunda harcanmıştır. En çok kullanılan murabaha yöntemine, piyasa rayiçleri gözetilerek, yıllık %10 - %15 aralığında kâr sınırlaması getirilmiştir (Döndüren, 2008). Para vakıfları, 1500'ler ve 1600'ler Osmanlı iktisadî düzeni içinde önemli bir rol oynamıştır. Sayıları ve önemi giderek artan para vakıfları 19. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüş ancak daha sonra önemini ve varlığını yitirmiştir (<http://www.turkiyefinans.com.tr>, (22.02.2016)).

Para vakıfları dışında Osmanlı Devleti'nde Avrupa devletlerindeki benzer bir bankacılık sistemi gelişmemiştir. Sebep olarak, Osmanlı'da Batı Avrupa'da yaşanan

sanayileşme ve dışa açılma sürecinin yaşanmaması gösterilmektedir. Bu nedenle 19. yüzyılın ortasına kadar Osmanlı Devleti'nde günümüzdeki anlamıyla banka kurulamamıştır. Osmanlı'da bankaların varlığına yalnızca hazinenin iç ve dış borçlanmasını kolaylaştırmak amacıyla ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlı'da ilk banka olan İstanbul Bankası, sarraflar tarafından 1847 yılında kurulmuştur. Ancak spekülasyon yapması nedeniyle 1852 yılında kapatılmıştır (Sağlam, 1976: 247).

Türkiye Cumhuriyeti dönemine gelindiğinde; ilk özel bankanın kurulması Cumhuriyet'in ilanının sonrasında gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk ulusal bankası, 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası'dır (<https://www.ekodialog.com>,(22.02.2016)). Ancak katılım bankacılığı yani faizsiz bankacılık alanındaki gelişmeler 1975'li yıllara tekabül etmektedir. Türkiye, 1975 yılında Cidde'de kurulan İslam Kalkınma Bankası'nın (İKB) kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Böylelikle Türkiye'nin faizsiz bankacılık sistemi ile tanışması ve bu sistemi benimsemesi sağlanmıştır. Türkiye, 1984 yılında sermaye payını arttırarak, İKB'nin en büyük ortaklarından biri haline gelmiştir.

Türkiye'de faizsiz bankacılığın hukuki temelini atılması 1983 yılının sonuna denk gelmektedir. 16 Aralık 1983 tarihli ve 83/7506 sayılı Kararname ile bugün katılım bankası olarak adlandırılan Özel Finans Kurumları (ÖFK) kurulmuştur (Kayadibi, 2010). ÖFK, mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr/zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, kâr/zarar ortaklığı, üretim desteği, mal karşılığı vesaikin alım satımı ve leasing gibi yöntemlerle fon kullandıran kurumlar olarak faaliyet göstermek üzere kurulmuşlardır (1983 tarihli

ve 83/7506 sayılı Kararname). Bu kapsamda, ülkemizde 1985 yılında Al Baraka Türk ve Faisal Finans, 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans, 1991 yılında Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans, 1996 yılında Asya Finans ve 2005 yılında da Türkiye Finans Kurumu kurulmuştur.

Faizsiz bankacılık hizmeti veren kurumlar, Türkiye’de uzun yıllar Özel Finans Kurumları adı altında hizmet vermişlerdir. Ancak zamanla uluslararası alanda da bu kurumları daha anlaşılır kılmak için isimlerinde “banka” kelimesinin geçmesi zaruriyeti doğmuş ve bu kurumların isimleri “Katılım Bankası” olarak değiştirilmiştir. Faizsiz bankacılık sisteminde yer alan bu kurumlara, gerek fon toplama gerekse fon kullandırma faaliyetleri kâr/zarar ortaklığı esasına dayandığından “Katılım Bankası” adı verilmiştir (Tunç, 2010). Özel Finans Kurumlarının “Katılım Bankaları” olarak değiştirilmesi 19.10.2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile olmuştur. Katılım bankaları 5411 sayılı Kanundan sonra diğer bankalarla aynı mevzuat düzenlemelerine, denetlemelere ve uyulması gereken kurallara tabi olmuşlardır (Tunç, 2010:185-187).

Türkiye’de katılım bankalarının kurulmasına izin verilmesindeki amaç ve beklentiler şu şekilde ifade edilebilir (Doğan, 2008):

- Petrol İhracatçısı İslam ülkelerinde biriken fonların ülkeye çekilmesi,
- Ülkedeki atıl fonların harekete geçirilmesi,
- İslam ülkeleri ile finansal ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi,
- İslam ülkelerindeki yatırımlar ve büyük ölçüde artan ithalattan daha büyük pay almak,

- Arap finans dünyasındaki dış fonların faizsiz bankalar aracılığı ile kullanılması,
- Ekonomik sorunlarının çözümünü kendi aralarındaki işbirliğinde gören İslam ülkelerinin kurdukları teşkilatların (İslam Bankası- İslam Konferansı Teşkilatı- Arap Birliği- Kalkınma Fonları) bir kısmında üyeliği bulunan Türkiye'nin bu teşkilatların gerektirdiği mali teşkilatlanmayı oluşturması.

2005 yılından itibaren katılım bankacılığı adı altında bankacılık sistemi içerisinde faaliyette bulunan katılım bankaları, işlemlerine bugün de artarak devam etmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında kurulan iki yeni banka ile Türkiye'de altı adet katılım bankası gerek ulusal gerekse uluslararası alanda hizmet vermektedir.

2.1.2. KATILIM BANKACILIĞININ MEVZUATSAL GELİŞİMİ

1970li yıllardan beri İslam ülkelerinde uygulanan faizsiz bankacılığın Türkiye gündemine taşınması 16.12.1983 tarihli ve 83/7506 sayılı kararname ile olmuştur. 83/7506 sayılı kararname ile Özel Finans Kurumlarının kurulmasına izin verilmesiyle Türkiye faizsiz finansman hizmetleri sunulmaya başlanmıştır.

Özel Finans Kurumları, 1983-1999 yılları arasında, Bakanlar Kurulu Kararı ve Hazine ile Merkez Bankasının ilgili tebliğleri doğrultusunda yönetilen kurumlar olmuşlardır. Bu yıllarda ÖFK'ye ilişkin kanun düzeyinde ise bir düzenleme yapılmamıştır. ÖFK'den önce 1975 yılında tasarruflarını faize dayalı olarak değerlendirmek istemeyen kişilere hizmet vermek üzere kamu tarafından Devlet

Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş. (DESİYAB) kurulduysa da; bu kurum 1978 yılında kâr/zarar ortaklığı esasına göre çalışan finansman sisteminden ayrılarak faiz esasına göre çalışmaya başlamıştır (Akin, 1986: 279).

Yaklaşık on altı yılın ardından 1999 yılı sonu itibariyle özel finans kurumları 19.12.1999 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 4389 sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına ilişkin 4491 sayılı Kanun ile Bankalar Kanununa tabi kılınmışlardır. Böylelikle özel finans kurumları yasal bir zemine oturtulmuş olmuştur. Yasayla birlikte Türk Bankacılık Sistemi yeniden şekillenmiştir. Mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankalarının yanında bir de özel finans kurumları bankacılık sisteminde yer almıştır. Böylece özel finans kurumları, bankaları tamamlayıcı finansal kurumlar haline gelmiştir. Farklı ve yeni bir tarzda bankacılık hizmeti gelişmeye başlamıştır (Büyükdeniz, 2000). 19.12.1999 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 4389 sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına ilişkin 4491 sayılı Kanun ile Özel Finans Kurumları yasal olarak Türk bankacılığının bir alt türü olmuştur. 2001 yılında Özel Finans Kurumlarının çatı birliği olarak Özel Finans Kurumları Birliği faaliyete geçmiştir.

19 Ekim 2005 tarih ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Özel Finans kurumlarının ismi “Katılım Bankaları” olarak değiştirilmiş ve diğer bankaların tabi olduğu kurallara tabi kılınmıştır (5411 sayılı Bankacılık Kanunu). Böylelikle, özel finans kurumlarının uzun zamandır süre gelen adlandırılmasına yönelik tartışmalar da sonlandırılmıştır. Yurt dışında İslami bankacılık, faizsiz bankacılık gibi isimlerle anılan bu kurumlar için Türkiye’deki hassasiyetler de göz önünde bulundurularak

“Katılım Bankacılığı” ifadesi kullanılmıştır. “Özel Finans Kurumu” ifadesinin bu kurumları özellikle yurtdışına karşı aciz bıraktığı, hatta “özel” ifadesinin farklı çağrışımlara neden olduğu iddiaları da böylelikle giderilmiştir.

Tablo 3’te Türkiye tarihinde faizsiz bankacılığın (katılım bankacılığının) gelişmesinde etken olan ana olaylar tarihleri ile birlikte derlenmiştir. Tabloda da belirtildiği üzere esas itibarıyla 1983 yılında başlayan gelişim en son 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası’nın kurulmasıyla devam etmektedir.

Tablo 3: Türkiye'deki Faizsiz Bankalık Sistemini Geliştiren Ana Olaylar

1983	•Aralıkta 83/7506 sayılı Kararla "Özel Finans Kurumları"nın kurulmasına izin verilmesi ile Türkiye faizsiz Bankacılık ile tanıştı.
1984	•Bahreyn menşei Albaraka Türk kuruldu. •Suudi Arabistan menşei Faisal Finans Kuruldu.
1989	•Kuveyt menşei Kuveyt Türk kuruldu.
1991	•ilk yerli sermayeli özel finans kuruluşu Anadolu Finans kuruldu.
1995	•İhlas Finans kuruldu.
1996	•Asya Finans kuruldu.
1999	•Özel Finans Kurumları 4389 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamına alındı ve yasal zemine oturtuldu.
2001	•İhlas Finans iflas etti, Güvence Fonu Kuruldu, Özel Finans Kurumları Birliği kuruldu, Faisal Finans Ülker'e satıldı ve Family Finans olarak ismi değişti.
2005	•5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile "Özel Finans Kurumları" "Katılım Bankası" adını aldı, Güvence Fonu Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredildi, Anadolu Finans ve Family Finans birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası kuruldu, "Özel Finans Kurumları Birliği" "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" adını aldı.
2015	•Ziraat Katılım Bankası kuruldu.
2016	•Vakıf Katılım Bankası kuruldu.

2.1.2.1. TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ (TKBB)

2005 yılı öncesi Özel Finans Kurumları olarak anılan Katılım bankalarının çatı kuruluşu, 2001 yılında kurulan Özel Finans Kurumları Birliği olmuştur. Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Özel Finans Kurumları Birliği 2001 yılında faaliyetine başlamıştır. Özel Finans Kurumları Birliği'nin unvanı; Resmi Gazete'nin 01.11.2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı nüshasında yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile “Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)” olarak değiştirilmiştir.

TKBB'nin amacı, “serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde bankacılık düzenlemeleri ile ilke ve kuralları doğrultusunda katılım bankalarının hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir.” olarak belirtilmiştir (<http://www.tkbb.org.tr>, (26.02.2016)).

2.1.2.2. TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARI

Türkiye’de 2005 yılından itibaren katılım bankası olarak faaliyete devam eden ve faizsiz finansman hizmeti veren toplam dört adet banka bulunmaktadır. Bunlar; Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. ve Asya Katılım Bankası A.Ş.’dir. 2005 yılından 2014

yılına kadar da sistemde dört kuruluş bulunmakta iken bu sayı Ziraat Bankası bünyesinde kurulan ve 2015 Mayıs ayında faaliyete geçen Ziraat Katılım A.Ş. ve Vakıfbank bünyesinde kurulan ve 2016 Şubat ayı itibariyle faaliyete geçen Vakıf Katılım A.Ş.'nin kurulması ile altıya yükselmiştir.

2.1.2.2.1. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.

Albaraka Türk, 1984 yılında faizsiz bankacılık faaliyeti ile uğraşan Albaraka'dan gelen teklifle kurulmuş ve 1985 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Albaraka Türk, 1992 yılında finansal kiralama işlemi ve 1998 yılında kredi kartı hizmeti vermeye başlamıştır. 2011 yılında ilk yurtdışı şubesini Irak Erbil'de açmış ve ilk wakala işlemini (Wakala, acentelik sözleşmesidir ve genellikle uzmanlık ücreti içermektedir. Genel olarak büyük depo hesapları için kullanılmaktadır. Kişi/kurum yatırım yapılan sermayeye sahiptir ve başka bir kurumu acente olarak atamakta ve uzmanlık ücreti ödemektedir (<http://www.tkbb.org.tr>, (22.02.2016)) gerçekleştirmiştir. 2013 yılında, Türkiye'de ilk defa uygulanan murabaha sukuk yöntemiyle sermaye benzeri kredi sağlamaya başlamıştır. Albaraka Türk'ün şube sayısı 2014 yılı itibariyle 202 ye ulaşmıştır (<http://www.albaraka.com.tr>, (22.02.2016)).

2.1.2.2.2. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.

Kuveyt Türk, 1989 yılında özel finans kurumu statüsünde kurulmuş ve 2005 yılı ile birlikte katılım bankası statüsüne geçmiştir. Kuveyt Türk'ün sermayesinin %62'si Kuveyt Finans Kurumu'na (Kuwait Finance House), %9'u Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kurumu'na, %9'u İslam Kalkınma Bankası'na, %18'i Vakıflar Genel

Müdürlüğü'ne, %2'si de diğer ortaklara aittir. 46 yerel şubesi ile halen faaliyet gösteren banka Türkiye'nin ikinci büyük katılım bankasıdır (<http://www.kuveytturk.com.tr>, (22.02.2016)).

2.1.2.2.3. Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.

Türkiye Finans; 1991 yılında tamamı yerli sermaye ile kurulan ilk özel finans kurumu olan Anadolu Finans'ın devamı olarak faaliyete başlamıştır. Anadolu Finans 2005 yılında, 1985-2001 yılları arasında "Faisal Finans Kurumu" adıyla katılım bankacılığı hizmeti veren "Family Finans" ile birleşerek, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. adını almıştır. Türkiye Finans'ın %60 hissesi 31 Mart 2008 tarihinde The National Commercial Bank (NCB) tarafından satın alınmıştır. Şu an Boydak Grubu, Ülker Grubu ve The National Commercial Bank (NCB) ortaklığında bir kurum olarak faaliyet göstermektedir (<http://www.turkiyefinans.com.tr>, (22.02.2016)).

2.1.2.2.4. Asya Katılım Bankası A.Ş.

Bank Asya 1996 yılında İstanbul'da kurulmuştur. 1998 yılında kredi kartı uygulamasını başlatmıştır. 20.12.2005 tarihinde İstanbul Ticaret Sicil Memurluğu nezdinde tescil edilmiş ve "Asya Finans Kurumu A.Ş." olan şirket unvanı "Asya Katılım Bankası A.Ş." olarak değiştirilmiştir. Aynı yıl Asya Katılım Bankası'nın ödenmiş sermayesi 120 milyon TL'den 240 milyon TL'ye çıkarılmıştır. Banka, 2006 yılından itibaren İMKB'de işlem görmeye başlamıştır. İlk yurtdışı şubesini Erbil'de, ilk yurtdışı temsilciliğini de Hindistan'da açmıştır. Mali iştiraklerinden Asya Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. ve Asya Portföy Yönetimi A.Ş. 2013 yılında

faaliyete geçmiştir (<http://www.bankasya.com.tr>, (22.01.2016)). Sermayesinin yarısından biraz fazlası (%54,75) halka açık olarak faaliyet gösteren banka 2015 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir (<http://www.bankasya.com.tr> ve www.bloomberght.com (22.02.2016)).

2.1.2.2.5. Ziraat Katılım Bankası A.Ş.

Ziraat Katılım Bankası; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 15/10/2014 tarihli kararı ile Ziraat Bankası bünyesinde kurulmuştur. Sermayesinin tamamı T.C. Hazine tarafından ödenmiş olan Banka 2015 Mayıs ayında faaliyete geçmiştir.

2.1.2.2.6. Vakıf Katılım Bankası A.Ş.

Vakıf Katılım Bankası A.Ş. sermayesi T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bayezid Han-ı Sani (II.Bayezid) Vakfı, Mahmut Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I.Mahmut) Vakfı, Mahmut Han-ı Sani Bin Abdulhamit Han-Evvel (II.Mahmut) Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı tarafından ödenmiş olarak 25.06.2015 tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuş ve 17.02.2016 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun izni ile faaliyete başlamıştır (<http://vakifkatilim.com.tr>, (06.03.2016)).

2.1.3. KATILIM BANKALARININ BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YERİ

Katılım bankacılığı, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile birlikte alternatif ya da tamamlayıcı bir bankacılık türü haline gelmiştir. Katılım bankaları en başta faizsiz işlem yaptıkları için daha sonra fon toplama, fon kullandırma ve diğer bazı hususlarda kullandıkları farklı yöntemler ile diğer klasik bankalardan ayrılmaktadır. Özulucan ve Deran bir çalışmada katılım bankaları ile mevduat bankalarını çalışma yöntemleri, faaliyetleri vebankacılık hizmetleri gibi yönlerden karşılaştırmışlardır.

Tablo 4: Katılım Bankaları ile Klasik Bankaların Karşılaştırılması

	KATILIM BANKALARI	DİĞER BANKALAR
Çalışma Yöntemleri	Kâr- zarar ortaklığı esası ile çalışırlar. Para ticari bir ürün değildir, alım-satımı yapılmaz. Esas olarak fon toplama ve fon kullandırma şeklinde faaliyette bulunmakla birlikte faizsiz olarak diğer bankacılık hizmetlerini de verirler. Diğer bankacılık hizmetleri ile birlikte mal ticareti yapmaktadırlar.	Bankacılık işlemlerinde faiz esası vardır. Dolayısıyla paranın ticareti yapılmaktadır. Hizmet yönünden katılım bankalarından farkı yoktur. Bankacılık hizmetleri ile birlikte para ticareti yapmaktadırlar.
Fon Toplama	-Özel cari hesap ve katılma hesapları (çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı açıklanacaktır.) ile fon toplarlar. Klasik bankalardan ayıran yönü kâr/zarar ortaklığı hesabı olan katılma hesaplarıdır. -LİBOR sistemi ile borçlanamazlar. Ancak, yurt dışından katılma hesabı adı altında fon sağlayabilirler.	-Ticari hesap ve mevduat hesapları ile fon toplarlar. Faiz esası geçerlidir. Banka ile mudi arasında borçlu- alacaklı ilişkisi vardır, ortaklık yoktur. -LİBOR sistemi ile borçlanabilirler.

Fon Kullandırma	-Kredi nakit olarak kullandırılmamaktadır. Fon; murabaha, müşareke, mudaraba, icare (çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı açıklanacaktır.) vb. yöntemlerle kullandırılmaktadır. -Toplanan fonlar reel sektörde değerlendirilmek zorundadır. Katılım bankaları ile fon kullananlar arasında ticari bir bağ vardır. -Fon kullandırmada projelerin kârlılığı önemlidir ve vade genellikle uzundur.	-Faiz karşılığında nakit kredi kullandırılmaktadır. Basılı ve külçe altın dışında emtia ve gayrimenkul alım satımında bulunamazlar. -Para reel sektör dışında da değerlendirilir (Hazine bonosu, repo vb.). -Kredinin kullandırılmasında müşterinin vereceği teminat önemlidir. -Fonlar genellikle kısa vadeli ve kredi sınırlaması vardır.
Fon Maliyetleri	Özel cari hesaplarda toplanan fonların bankaya maliyeti yoktur. Katılma hesaplarında ise sistem gereği fon sahibine getiri garantisi verilmemektedir.	Fon kaynaklarının tamamının (vadeli, vadesiz ve ihbarlı mevduatta farklı olmak üzere) bankaya maliyeti vardır.
Finansal Kiralama	Finansal kiralama yapabilmektedirler.	Finansal kiralama faaliyetinde bulunamazlar ancak finansal kiralama şirketi kurabilirler.
Denetim	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) denetimine tabidir (Bankacılık Kanunu m.65)	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) denetimine tabidir (Bankacılık Kanunu m.65)
Müşteri Getirisi	Hesaplarda biriken fonların kullanılmasından doğan kârın genel olarak %80'i hesap sahiplerine dağıtılır. Zararın ortaya çıkması durumunda da fon sahipleri katılımları oranında zarara katılım sağlarlar.	Mudiinin kazancı oransal olarak önceden belirlenmiştir.

Kullanılan Finansal Enstrüman	Temelde İslami esaslara göre işlem yaptıkları için çalışma sistemleri bazı enstrümanların (örneğin tahvil ihracı) kullanımına uygun değildir.	Enstrüman eğer kârlı ise herhangi bir kısıtlamaya gitmeksizin kullanabilirler.
Makro Ekonomiye Etkisi	-Kayıt dışı ekonominin önlenmesi nedeniyle yapılan işlemler devletin vergi gelirlerini artırır. -Para reel ekonomide kullanıldığı için yatırım ve istihdam kapasitesinin artmasına neden olur.	Teminat esasına göre kredi kullandırıldığından alınan kredilerle yapılan işlemlerin ne kadarının kayıt altında olduğu kontrol edilemez. Ayrıca kredilerin ne kadarının yatırım amaçlı kullanıldığı da kesin olarak kontrol edilemez.
Fon Güvencesi	Toplanan fonlar (kişi başına anapara ve kâr payı tutarının 50.000 TL'lik bölümü) TMSF'nin güvencesi altındadır.	Toplanan fonlar (kişi başına anapara ve kâr payı tutarının 50.000 TL'lik bölümü) TMSF'nin güvencesi altındadır.
Denetim	BDDK'nın denetim ve gözetimine tabidirler.	BDDK'nın denetim ve gözetimine tabidirler.
Dağıtılan Nemaların Gelir Vergisi Kanununa Tabiiyeti	Dağıtılan kâr payları 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa göre menkul sermaye iradı sayılmakta (m.75) ve gelir vergisine tabi tutulmaktadır.	Dağıtılan kâr payları 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa göre menkul sermaye iradı sayılmakta (m.75) ve gelir vergisine tabi tutulmaktadır.

Üstlenilen Risk	-Toplanan fonlar reel ekonomide değerlendirildiğinden ve banka ile fon sahipleri arasında kâr- zarar ortaklığı söz konusu olduğundan fon sahibi için her zaman risk vardır. -Fon Kaynakları: Yatırımcılar, İslami bankalarla riski ve getiriye paylaşılmaktadır. Temelde katılım hesabı getirisi taahhüt edilmiş değildir, bankanın performansına bağlıdır. -Fonların Kullanımı: İslami bankalar riski Müşareke ve mudaraba sözleşmeleri ile kâr payı paylaşımı biçiminde paylaşmaktadır.	Önceden belli olan faiz oranında fon toplandığından ve kredi olarak kullanıldığından mudi açısından risk yoktur. Riski banka üstlenir. -Fon Kaynakları: Mudiler riski, önceden belirlenmiş ve taahhüt edilmiş bir getiri ile transfer etmektedirler. -Fonların Kullanımı: (Kredi) borçlusu, fon karşılığı proje getirilerinden bağımsız olarak belirli bir faizi ödemekle yükümlüdür. Bankalar riski seküritizasyon ve kredi temerrüt swap'ı gibi araçlarla riski yeniden transfer etmektedirler. Finansman borç tabanlıdır.
Tabi Oldukları Meslek Kuruluşu	Türkiye Katılım Bankaları Birliğine üye olmak zorundadırlar.	Türkiye Bankalar Birliğine üye olmak zorundadırlar.

Kaynak: Özulucan ve Deran, 2009.

Katılım Bankaları ile mevduat bankaları yaptıkları işlemler yönünden birbirlerine benzemelerine rağmen işlemlerin yapılaş şekline ve sistemlerin işleyişinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar Tablo 4'de açıklanmıştır. Katılım bankalarını diğerlerinden ayıran en önemli fark; katılım bankalarının gerek fon toplarken gerekse fon kullanırken mevcut riski fon kullanan ile paylaşması ve fon kullananlara sabit kazanç garantisi vermemesidir (Özulucan ve Deran, 2009).

Katılım bankalarının bankacılık sistemi içerisinde özellikle son yıllarda önemli bir yer edinmeye başladığı görülmektedir. “2000’li yılların başında, Türkiye’de katılım bankalarının aktifleri bankacılık sektörü aktiflerinin %2’sine ancak ulaşırken, 2010 yılında bu oran %4,3’e ulaşmış ve özellikle son beş yıldaki hızlı büyüme ivmesi ile 2013’ün üçüncü çeyreği itibariyle 90,7 milyar lira aktif büyüklüğü ile bu oran %6,1’e ulaşmıştır. 2013 yılı üçüncü çeyreği itibariyle toplanan fonlar %22 artarak 59,8 milyar liraya, kullandırılan fonlar ise %28 artarak 63,9 milyar liraya yükselmiştir. 2013 yılı 9 aylık toplam net karı, geçen yılın aynı dönemine göre %9 artışla 786 milyon lira olmuştur. Son beş yıl içerisinde katılım bankaları aktif büyüklüğünde mevduat bankalarına göre daha yüksek bir büyüme sergilemiştir. 1985 yılında 2 banka ve 2 şube ile başlayan ve 2003 yılında 188 şube ve 3520 personel istihdam eden katılım bankaları 2013 yılında 4 katılım bankası ile toplam şube sayısı Eylül 2013 itibariyle 938, personel sayısı ise 16.731 olmuştur. Katılım bankalarının performansı incelendiğinde; son 5 yılda özellikle Kuveyt Türk’ün katılım bankaları arasında aktif büyüklük pazar payı %21’den %26’ye çıkararak önemli bir atılımda bulunmuştur. Bank Asya pazar payını %31 – 32 bandında sabit tutmayı başarmışken, Albaraka Türk ve Türkiye Finans ikiyeşer puan pay kaybetmişlerdir.” (Deloitte,2014: 8).

Türkiye’de faaliyette bulunan dört bankanın aktifleri toplamı Mart 2015 tarihi itibariyle 110 milyar TL’ye ulaşmıştır. Böylelikle, 2006 yılı Mart ayı sonunda 10,2 milyar TL olan katılım bankalarının aktif toplamının son 10 yıllık dönemde gösterdiği artış %970 olarak belirlenmiştir. Son 10 yıllık dönemde katılım bankaları tarafından toplanan fonların tutarı 8 milyar 494 milyon TL’den 2015 yılı ilk çeyrek sonu itibarıyla

67 milyar 46 milyon TL'ye çıkmıştır. Katılım bankalarınca toplanan fonun bankacılık sektöründeki mevduata oranı da %3,2'den %6'ya yükselmiştir. Yine aynı dönem itibariyle katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı 7,2 milyar TL'den 66,5 milyar TL'ye çıkmış ve kullandırılan fon miktarında %824 artış sağlanmıştır (<http://www.bloomberght.com>, (05.03.2016)).

Türkiye'de şu an 34 mevduat, 6 katılım, 13 kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere 53 banka faaliyet göstermektedirler. Katılım Bankalarından Ziraat Katılım 2015, Vakıf Katılım Bankası ise 2016 yılında faaliyete geçen kuruluşlardır. Kamu bankaları olarak anılan Ziraat, Halk ve Vakıflar bankaları, bankacılık sistemindeki toplam aktiflerin %28'ine sahip bulunmaktadır. Mevduatın %31'i bu bankalarca toplanmakta ve kredilerin %28'i yine bu bankalarca verilmektedir. 2014 yılı itibariyle katılım bankalarının toplam mevduattaki payı %5,9, toplam banka kredilerindeki payı ise %5,2 oranında olmuştur (<http://www.tkbb.org.tr/haber-detay/gungor-uras>, (21.03.2016)).

Katılım bankaları, 2015 yılsonu itibariyle 13.613 kişi, 1130 şube, 70,6 milyar TL toplanan fon, 75,1 milyar TL kullandırılan fon ve 1 milyar TL toplam net kar ile bankacılık sistemi içerisinde faaliyetlerine devam etmektedir (<http://www.tkbb.org.tr>, (21.03.2016)).

Türkiye, katılım bankacılığının geliştirilmesi ve gelecekte İstanbul'un uluslararası faizsiz finans merkezi olması amacıyla gerek ulusal gerekse uluslararası düzenleme ve çalışmalarda bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Aralık 2015 tarihinde

Türkiye’de Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş ve bu kurul 2016’nın Mart ayında ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu’nun amacı; katılım bankacılığı ve sigortacılığının, genel anlamda faizsiz finans sisteminin daha hızlı ve sağlıklı geliştirilmesi ile ülkenin uluslararası finans merkezi vizyonuna katkı sağlanması olarak belirtilmiştir (<http://www.tkbb.org.tr>, (24.03.2016)). Ayrıca İslam Kalkınma Bankası (İKB) Başkanı Ahmed Muhammed Ali el-Medeni, "Türkiye, İslami finans için küresel bir merkez olabilir. İstanbul'un İslami finans için bir hub (merkez) olması hedefi doğrultusunda çalışılıyor. Bu çalışmalar şu anda çok iyi gidiyor. Katılım bankacılığı sektörüne yeni bankaların eklenmesi de eminim ki İstanbul'un İslami bankacılık için hub olması yolunda destek verecek. Bununla birlikte İstanbul'un Avrupa ve Arap dünyası arasındaki pozisyonu da İslami bankacılığın gelişmesini sağlayacak." (<http://www.tkbb.org.tr>, (28.02.2016)) şeklinde yaptığı açıklama ile de Türkiye’nin İstanbul’u İslami bankacılığın merkezi yapma konusundaki çabasını desteklemiştir.

Gerek mevcut hükümetin katılım bankacılığının geliştirilmesi yönündeki politikaları, gerek İslam Kalkınma Bankası’nın destekleri, gerekse 2015 ve 2016 da art arda kurulan iki yeni katılım bankası (Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım) ve yaşanan gelişmeler doğrultusunda Türkiye’nin ilerleyen dönemlerde küresel faizsiz bankacılık sektöründe daha aktif rol alacağı öngörülmektedir.

2.2. KATILIM BANKALARININ FAALİYETLERİ

Katılım bankaları tıpkı diğer bankalar gibi bir takım faaliyetler ile fon toplayarak ve fon kullanarak devamlılıklarını sağlamaktadırlar. Katılım bankalarının mevduat bankalarından farklı yöntemler ile faaliyette bulunmalarının nedeni faaliyetlerinin İslami esaslar temel alınarak belirlenmesidir.

Katılım Bankacılığı; fon toplarken kâra ve zarara katılma modelini, fon kullandırırken de mal ve hizmet tedariki, kiralanması, kâr/zarar ortaklığı yatırımı modellerini uygulayan bir bankacılık türüdür.

Katılım bankaları fon toplarken ve kullandırırken mevduat bankaları gibi faiz aracını kullanmaz ve kredi kullandırırken de müşteriye doğrudan nakit vermezler. Bir getirinin faiz olabilmesi için kazancın önceden belli olması ve paranın para ile kazanılması gerekir. Örneğin klasik bankalar belli bir faiz karşılığında mudilerden para toplamakta ve yine ilan edilen faiz oranlarında nakit kredi olarak ihtiyaç sahiplerine sunmaktadırlar. Kâr payında ise halktan para toplanırken belli bir gelir taahhüdünde bulunulmadığı gibi anapara garantisi dahi yoktur.

Katılım bankaları, kredi kullandırırken ödemeyi fatura karşılığında müşterinin işletmesi için ihtiyaç duyduğu malı satan satıcıya yaparlar. Ödemeyi yaptıktan sonra üzerine kâr payını ilave ederek müşteriye borçlandırır ve müşteriden taksitler halinde tahsil ederler. Ayrıca katılım bankalarının kredi kullandırdıkları alanların da belli olması gerekmektedir. Örneğin alkollü içeceklerin, tütünün üretim ve satışı ile

uğraşanlara kredi kullandırmazlar ve faizli enstrümanlara yatırım yapmazlar (<http://www.tkbb.org.tr>, (30.03.2016)).

5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre Katılım Bankalarının yapabileceği faaliyetler şu şekildedir: (Bankacılık Kanunu m.4)

- Katılım fonu kabulü,
- Nakdi ve gayri nakdi her cins ve surette kredi verme işlemleri,
- Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dâhil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
- Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası (satın alması),
- Saklama hizmetleri,
- Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,
- Efektif dâhil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı, emanete alınması işlemleri,
- Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,
- Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,
- Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri,

- Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlölüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri,

- Yatırım danışmanlığı işlemleri,

- Portföy işletmeciliğı ve yönetimi,

- Hazine müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlölükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,

- Faktöring ve forfaiting işlemleri,

- Bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,

- Finansal kiralama işlemleri,

- Sigorta acenteliğı ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

5411 sayılı Bankacılık kanunu ile katılım bankaları diğer bankaların yaptıkları birçok işlemi yapabilir hale gelmişlerdir. Mevduat bankaları, katılım bankalarından farklı olarak, yukarıda sayılan maddelerden katılım fonu kabulü ve finansal kiralama işlemlerini yapamazken mevduat (Yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere bankaca kabul edilen para) kabulü işlemini yapabilmektedirler.

2.2.1. FON TOPLAMA FAALİYETLERİ

Katılım bankalarının fon toplamada kullandıkları iki ana hesap bulunmaktadır. Bunlar özel cari hesap ve katılma hesabıdır. Katılım bankaları bu hesaplar ile tasarrufları bankaya çekerler.

2.2.1.1. Özel Cari Hesap

5411 sayılı Bankacılık Kanunu tanımlar ve kısaltmalar bölümünde özel cari hesabı “Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplar” şeklinde tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu m.3). Özel cari hesaplar, mevduat bankalarındaki vadesiz mevduat hesabı ile benzerlik göstermektedir.

Kişiler, özel cari hesaplarında biriken fonlarını istedikleri zaman geri çekebilmektedirler. Bu hesaplarda tutulan fonların karşılığında kâr payı ödemesi yapılmaz ve hatta sunulan hizmetin karşılığı olarak servis ücreti alınabilir. Bu tip hesaplarda fon tutmadaki amaç paranın güvenliğinin sağlanmasıdır.

Katılım bankalarında açılan özel cari hesaplar ile müşteriler; para transferi, bağış, aidat, kira ödemeleri, döviz ve kıymetli maden işlemleri, çek ve senet tahsilatları gibi işlemler gerçekleştirebilmektedirler (www.kuveytturk.com.tr, (31.03.2016)).

Katılım bankaları, özel cari hesaplarda biriken fonu işletir ve kârını kendileri alırlar. Bu hesaplardaki paraların banka tarafından kullanımı sırasında eğer ki banka zarara sebep olursa hesap sahiplerine kârı yansıtmadığı gibi zararı da yansıtamaz ve kişilere yatırılan tutarı öder. Yani cari hesaplardaki fonun işletilmesinden doğan kâr ya da zarar yalnızca bankaya aittir (Aktepe, 2010: 72).

2.2.1.2. Katılma Hesabı

“Katılma hesapları katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları ifade etmektedir.” (<https://www.bddk.org.tr>, (21.03.2016)).

Katılma hesabına, “Kâr ve Zarara Katılma Hesabı” da denilmektedir. Katılım bankalarınca ortaklık sermayesi olarak toplanan paraların takibi bu hesaptan yapılmaktadır. Katılma hesabında, hesap sahiplerine önceden belirlenmiş sabit bir kâr veya anapara garantisi verilmez. Hesap sahipleri, bu hesapta toplanan fonların işletilmesi sonucu elde edilen kârdan pay alırlar. Ancak kâr elde edilemediği ya da zarar olduğu zaman ortaya çıkan bu duruma da yine hesap sahipleri katılırlar (Bayındır, 2007).

Hesap sahipleri, önceden ihbar etmek kaydıyla vadesi dolmadan paralarını bu hesaptan çekebilirler. Para kullanılmamışsa çekilen para kadar katılım fonu azalmış

olur. Eğer kullanılmış ve paranın tamamı alacağa dönmüşse alacağın tahsiline kadar beklemeleri gerekir. Sermayenin bir kısmı nakit olarak dururken, bir kısmı alacağa, bir kısmı da mala dönüşmüşse, karşılıklı rıza ile nakit ve mala mahsuben bir ödeme yapılabilir. Katılım bankaları çok sayıda tasarruf sahibinin sermayesini bir havuzda topladığı için daima bu son durumda olurlar. O nedenle, hesap sahibi ile olan sözleşmeyi, onun isteği üzerine tamamen veya kısmen bozup nakdî ödeme yoluna giderler (Bayındır, 2007).

Katılma hesapları, kişilerin bankaya yatırdıkları tasarrufları karşılığında kâr veya zarar elde ettikleri vadeli hesaplardır. Yatırılan fonlar karşılığında elde edilen kârın %80'i hesap sahiplerine katılma oranlarına göre dağıtılır, %20'si ise kurum payı olarak ayrılır (Kalaycı, 2013: 12).

2.2.1.2.1. Katılma Hesaplarına Kâr Dağıtımı

Katılma hesabı sahiplerine kâr dağıtımı, özel finans kurumlarının kurulması hakkındaki 83/7506 sayılı kararnameye ilişkin tebliğ gereğince yapılmaktadır. Katılma hesabındaki fonun banka tarafından işletilmesi ve sonunda kâr veya zarar ilavesiyle çekilmesi safhalarında farklı değer ölçüleri kullanılmaktadır. Bu değer ölçüleri birim değer, hesap değeri ve birim-hesap değeridir.

Birim Değeri

Birim değeri, “Katılım bankasının katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün için 100 olarak kabul edilen ancak kâr veya zarar edildiğinde değişen, kâr veya zarar

kayıtlarının yapıldığı günlerde, vadelerine göre ayrılmış her bir fonun toplam değerinin fonun bir önceki günlük toplam hesap değerine bölünmesi suretiyle hesaplanan, kâr veya zarar kaydı yapılmayan günlerde ise bir önceki günün birim değerine eşit olan katsayıyı ifade etmektedir” (<http://www.tkbb.org.tr>, (01.04.2016)).

$$\text{Birim Değeri} = \frac{\text{Fondaki Mevcut Aktif Değerler Toplamı} \\ (\text{Yatırılan Anapara} + \text{Kar ya da Zarar})}{\text{Bir Önceki Döneme (Gün ya da Hafta) Ait Hesap Değeri Toplamı}}$$

Birim değeri yukarıda belirtildiği şekilde hesaplanmakta ve değer in yükselmesi fonun kâr ettiğini, değerin düşmesi fonun zarar ettiğini göstermektedir. Böylelikle birim değer ile katılma hesaplarının kâr- zarar gelişimi takip edilmektedir (Karapınar, 2003: 43).

Hesap Değeri

Hesap değeri, “Katılım bankasının katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün, hesap sahibince yatırılan tutarın 100 olarak kabul edilen birim değere bölünmesi suretiyle, müteakip günlerde ise, para yatıran veya çeken kişiye ait hesap değerine, hesap sahibince yatırılan veya çekilen miktarın birim değere bölünmesi ile bulunacak tutarın, para yatırılmışsa eklenmesi, para çekilmişse çıkarılması suretiyle hesaplanan ve katılma hesabı sahiplerinin fon mevcuduna katılma oranını gösteren katsayı” olarak ifade edilmektedir (<http://www.tkbb.org.tr>, (01.04.2016)).

$$\text{Hesap Değeri} = \frac{\text{Hesap Sahibinin Yatırdığı Fon Tutarı}}{\text{Bir Önceki Döneme Ait Birim Değeri}}$$

Hesap değeri yukarıda belirtildiği şekilde hesaplanmaktadır. Hesap değeri; katılma hesabı fonlarına para yatıran kişilerin, bu fondaki mevcut aktiflere katılma oranıdır. Bu oran, hesaba para yatırıldığı veya hesaptan para çekildiği zamanlarda değişmektedir.

Birim Hesap Değeri

Birim hesap değeri, “Katılma hesabının cari değerini belirleyen ve birim değer ile hesap değerinin çarpılması suretiyle hesaplanan, katılma hesabı sahibinin üzerinde hak iddia edebileceği tutardır.” (<http://www.tkbb.org.tr>, (01.04.2016)).

$$\text{Birim Hesap Değeri} = \text{Birim Değeri} \times \text{Hesap Değeri}$$

Birim hesap değeri, yukarıda belirtildiği şekilde hesaplanmakta ve hesap sahibinin herhangi bir zaman kesitindeki hesap durumunu göstermektedir. Yani Fon sahibinin vade sonunda yatırdığı para artı karını birim hesap değeri ifade etmektedir. (<http://www.tkbb.org.tr>, (01.04.2016)).

2.2.1.3. Diğer Fon Kaynakları

Katılım bankaları özel cari hesaplar ve katılma hesapları dışında, öz kaynaklar ve yurtdışı murabahalardan oluşan sendikasyon kredileriyle de kaynak sağlama yoluna gitmektedirler (Kaya, 2013: 46).

Birden fazla bankanın, belli bir amaç için yine banka ve finansal kuruluşlara büyük tutarlarda sağladıkları uluslararası fona, sendikasyon kredisi adı verilmektedir. Katılım Bankaları, mevduat bankaların sunduğu gibi faizli işletme kredisi, kısa vadeli ya da gecelik yatırım vb. hizmetleri müşterilerine sunamadıkları için büyük miktarda atıl fon getirisiz kalmakta veya mevcut talepleri karşılayacak fon bulunamamaktadır (Eskici, 2007: 13). Bu nedenle Katılım Bankaları fon temini için “murabaha sendikasyonu”nu kullanmaktadırlar. Katılım Bankalarının murabaha sendikasyonunun, mevduat bankalarındakinden en büyük farkı kredi kullandırma sürecinde, kredi kullanan katılım bankası adına hareket eden "yatırım vekili" tarafından uluslararası emtia piyasalarında işlem yapılarak kredi kullandırılmasıdır. Ayrıca imzalanan anlaşmalar faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olarak hazırlanmakta ve katılım bankalarının denetim kurullarınca incelenerek, onayları alınmaktadır (<http://www.albaraka.com.tr>, (04.04.2016)).

2.2.1.4. Sukuk (Kira Sertifikası)

Sukuk, Arapçada finansal sertifika anlamına gelen “sakk” kelimesinin çoğuludur (Söyler, 2012). İslami kurallara göre kredi ve finansman piyasalarında kullanılan, Özel Amaçlı Şirketler aracılığı ile ihraç edilen bono benzeri menkul kıymetlere genel olarak sukuk adı verilmektedir. Sabit getiri ve faiz taşıyan bonolara İslamiyet’te izin verilmemesi nedeniyle sukuk, faiz ödemesi veya faiz masrafı yüklenmeyi yasaklayan ve İslam hukuku prensiplerine uyan menkul kıymetler olarak çıkarılmaktadır (<http://sukuk.nedir.com>, (04.04.2016)).

Sukuk, orta çağda Müslüman tüccarlar tarafından alışveriş ve diğer ticari faaliyetlerden kaynaklanan finansal yükümlülükleri gösteren bir kâğıt olarak kullanılmıştır. Ancak günümüze gelindiğinde bu durum biraz farklılaşmıştır. Günümüzde sukuk, ilgili varlığın değeriyle orantılı olarak oluşturulan sertifikalar aracılığıyla varlığın mülkiyetinin geniş yatırımcı kitlesine transfer edildiği bir süreç olan seküritizasyona (bilançonun dönen varlıklar bölümünde stok halindeki uzun vadeli ancak taksitlere dayanan alacakların likit hale dönüştürülmesi işlemi) benzemektedir (<http://sukuk.nedir.com>, (04.04.2016)).

Bugün, İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetleme Organizasyonu (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions - AAOIFI) tarafından tanımlanan ve onaylanan 14 adet sukuk çeşidi bulunmaktadır. Bunlar: Sukuk al-ijarah (icara), Sukuk al-murabaha, Sukuk ijarah mowsufabithima, Sukuk al-musharaka, Sukuk manfaa ijarah, Sukuk al-mudaraba, Sukuk manfaa ijarah mowsufabithima, Sukuk al-wakala, Sukuk milkiyat al-khadamat, Sukuk al-muzra'a, Sukuk al-salam, Sukuk al-musaqa, Sukuk al-istisna'a ve Sukuk al-muqarasa olarak adlandırılmaktadır. Ancak bunlardan, istisna (siparişe dayalı satın alma) sukuk, salam (ileriye dönük satın alma) sukuk, murabaha (finansman desteği-maliyet artı kar marjlı satış) sukuk, musharaka (muşareke- kâr/zarar ortaklığı) sukuk, mudaraba (emek- sermaye ortaklığı) sukuk ve icara (leasing- finansal kiralama) sukuk piyasada yaygın olarak işlem görmektedir (Büyükkın ve Önyılmaz, 2012).

Sukuk genel olarak İslami prensiplere uygun (faizsiz) tahvil olarak tanımlanmaktadır. Sukuk bir varlığa veya ondan yararlanma hakkına sahip olmayı

gösteren belgedir. Sukuğun geleneksel bonolardan farkı, sukuk alan kişinin sadece nakit akışı hakkına değil aynı zamanda sukuğa konu olan varlığın mülkiyet hakkına da sahip olmasıdır. Bu nedenle sukuk temel olarak varlık sepetinde sahiplik hakkından oluşan yatırım sertifikasıdır (<http://sukuk.nedir.com>, (04.04.2016)). Sukuğa konu olan varlığın mülkiyet hakkına da sahip olan sukuk alıcısına sukuk varlıklarının satılmasından doğacak hasılatın yanında sukuk varlıklardan elde edilen gelirlerden de pay alma hakkı tanınmaktadır (Testa, 2008: 117).

Türkiye’de sukuk 2010 yılında SPK tarafından "Kira Sertifikaları” olarak onaylanmış olup; yatırım, üretim, işletme, satış, hizmet, kira geliri olan arsa, tesis, fabrika, kuruluş, mağaza, toplu konut, otel, hastane, tersane, maden yatakları ve benzeri varlıklar karşılığı hazırlanarak yurt içi ve yurt dışı piyasalarda işlem görmektedir (<http://sukuk.nedir.com>, (04.04.2016)). Türkiye’de 2013 yılı itibarıyla Borsa İstanbul’da gerçekleşen sukuk işlem hacmi 585 milyon TL olmuştur. Borsa İstanbul’da işlem gören sukukların yüzde 92’si yerli, yüzde 8’i yabancı yatırımcılar tarafından alınıp satılmıştır (<http://www.ey.com>, 23.05.2016).

2.2.2. FON KULLANDIRMA FAALİYETLERİ

Katılım bankaları toplamış oldukları fonları çeşitli yöntemler ile müşterilere kullandırmaktadırlar. Burada şart tıpkı fon toplama yönteminde ve dahi bankanın çalışma yönteminde olduğu gibi fon toplama yöntemlerinin İslami kurallara uygun olmasıdır.

Mevduat bankaları gibi Katılım bankaları da tasarruf sahibi ile yatırımcı arasında köprü görevi gören aracı kuruluşlardır. Ancak tasarruf sahibi ile yatırımcıyı bir araya getirirken kullandıkları esaslar mevduat bankalarından farklıdır. Katılım bankaları, mevduat bankaları gibi nakit fon kullandırmazlar. Faizsiz bankacılıkta fona ihtiyaç duyan yatırımcının bu fonu nasıl değerlendireceği ve bunun bir getirisi olup olmayacağı önem taşımaktadır çünkü müşteri bankadan nakit kredi alıp daha sonra bunu faizi ile birlikte geri ödememektedir. Katılım bankaları fona ihtiyaç duyan yatırımcının bu ihtiyacını karşılamakta ve kullanılan fon ile yapılan işlemin sonucuna birlikte katlanmaktadır (Karapınar, 2003: 36).

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 48 inci maddesinin ikinci fıkrası doğrultusunda kredi olarak sayılmaktadır. İlgili maddede; “... katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.” denilmektedir.

Katılım bankalarınca uygulanan kredi kullandırma yöntemleri, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte, “Katılım bankalarınca finansman sağlama yöntemleri” başlığı altında sayılmıştır. Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri nakdi ve gayri nakdi olarak iki bölümde incelenebilir.

2.3.1. Nakdi Fon Kullandırma Faaliyetleri

Nakdi fon kullandırma faaliyetlerinde müşteriye parasal olarak destek sağlanmaktadır. Müşterinin ihtiyaç duyduğu sermaye katılım bankası tarafından karşılanmaktadır.

2.3.1.1. Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha- Maliyet Artı Kâr Marjlı Satış)

Murabaha; işletmelerin ihtiyaç duydukları gayrimenkul, hammadde, malzeme, teçhizat ve makinelerin üçüncü kişilerden peşin olarak satın alınıp alış fiyatı üzerinden alıcı ile anlaşılan fiyattan vadeli olarak satılmasıdır. Murabaha işleminde kar ya da zarar katılmaya dair bir ortaklık söz konusu olmamaktadır.

Murabaha işlemi ile mevduat bankaları tarafından verilen faizli krediler arasında farklar şu şekilde ifade edilmektedir: (Yılmaz, 2010: 12-14)

- Faizli kredi, banka ile müşteri arasında olmakta ve başka taraf bulunmamaktadır. Murabaha ise satıcı, banka ve müşteri (alıcı) arasında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla murabahada üç, faizli kredi de iki taraf vardır. Murabahada satın alınacak hammadde, malzeme vb. katılım bankasının aracılığı ile gerçekleşmektedir. Burada, müteşebbis önce malın tedarik edileceği işletmeyle mal, fiyat, teslim şartları ve malın diğer özellikleri konusunda bir ön anlaşma yapar. Bu ön anlaşmaya müteakip müteşebbis katılım bankalarına başvuruda bulunur. Eğer katılım bankalarında belli bir kredi limiti varsa, katılım bankası mal alım talebini alır,

teminatları da aldıktan sonra, mal siparişini verir ve peşin ödemeyi satıcı işletmeye yapar. Satıcı işletmeden müteşebbis adına peşin fatura kesilir. Daha sonra mal teslimi için irsaliye söz konusu malla birlikte müşterinin adresine gönderilir. Katılım bankası daha sonra kâr marjını da üzerine koyarak müteşebbise bu malı fatura eder. Vade sonunda da kâr marjlı ile birlikte mal bedelini müşteriden tahsil eder (Büyükdenez, 2000: 26).

- Faizli kredi, belirli bir tutarda paranın faiz karşılığında belirli bir sürede kullandırılmasıdır. Dolayısıyla faili kredi borç verme işlemidir. Murabaha ise, bir ticarettir ve mutlaka bir alışveriş karşılığında gerçekleşir. Bir mal alım satımı olmaksızın murabaha gerçekleşmez. Dolayısıyla murabaha reel finansman işlemidir.

- Faizli kredinin getirisi faizdir. Faiz, paranın belirli bir süre kullanılması karşılığında paranın sahibine ödenen bedeldir. Faiz paranın zaman değerini yansıtmaktadır. Murabahanın getirisi ise kârdır. Kâr paranın ticarette/alışverişte kullanılması sonucu elde edilen gelir veya vade farkıdır. Alıcı, ihtiyaç duyduğu bir mala önceden sahip olarak ondan para kazanma imkânı elde ettiği için vade farkı ödemeye razı olmaktadır. Yani faizde para-para karşılığı olmakta iken kârda para-mal karşılığı olmaktadır.

- Faizli kredi murabahadan daha risklidir. Murabahada, kullandırılan fonun başka bir alanda kullanılma imkânı yoktur. Çünkü banka nakit fon kullandırmamakta, alınacak mal, malzeme vb. yi satıcıdan alarak müşteriye satmaktadır. Müşteri işlem sonucunda para değil mal almış olur (İstisnası konut ve taşıt kredileridir. Katılım

bankalarının bunlar için nakit ödeme yaptıkları bilinmektedir). Mevduat bankalarında ise; bankaların krediyi nakit olarak kullandırdıkları için müşteri tarafından bu kredinin doğru yerde kullanılmayarak ödenmeme riski artmaktadır. Burada müşterinin dürüstlük ve basireti ön plana çıkmaktadır.

- Murabahada kullanılan fon müşterinin ihtiyacı ile birebir örtüşür. Ancak faizli kredinin ihtiyaçtan fazla ya da eksik alınması mümkündür. Dolayısıyla murabaha daha rasyoneldir.

- Murabahada paranın nerede kullanıldığı belirli olduğu için murabaha ile kullanılan fonun takibi faizli kredi ile kullanılan fonun takibinden daha kolaydır.

2.3.1.2. *Bireysel Finansman Desteği (Murabaha- Maliyet Artı Kâr Marjlı Satış)*

Katılım bankalarınca; kurumsal finansman desteğinin yanında, gerçek kişilerin araba, konut gibi bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak bireysel finansman desteği de verilmektedir. Bireysel finansman desteği, gerçek kişilerin doğrudan satıcıdan aldıkları mal veya hizmet bedelinin, katılım bankası tarafından alıcı adına satıcıya ödenmesi karşılığında alıcının borçlandırılması şeklinde olmaktadır. Bireysel finansman desteği ticari işlemlerin finansmanında kullanılmamaktadır (Özel Finans Kurumları Birliği, 2004).

Türkiye’de Bankacılık Kanunu düzenlemesinde kurumsal finansman desteği ile bireysel finansman desteği ayrı olarak ele alınmıştır. Aslında ikisi de murabaha

kapsamındadır. Murabaha yönteminde uygulanan peşin alıp vadeli satma işlemi birinde işletmeler için uygulanırken diğerinde bireyler için uygulanmaktadır.

2.3.1.3. Kâr/Zarar Ortaklığı Yatırımı (Muşareke- Sermaye Ortaklığı- İştirak)

Muşareke, bir işletmenin sermayesine ortak olmak, iştirak etmek anlamına gelmektedir. Muşarekede, sermayedar (banka) bir işletmeye sermaye koyar, ortak olur ve sonucunda kârı veya zararı karşı taraf ile paylaşır (<http://www.okanacar.com>, (14.04.2016)).

Muşareke yöntemi ile fon kullandırma faaliyetinde; banka ortak olacağı proje için sermayenin bir kısmını sağlama sorumluluğunu üzerine alır. Müşteri de proje sermayesinin geri kalanını sağlar. İstenilen ve alınan mali yardımın idare, denetim ve gözetiminin sorumluluğu müşterinin üzerindedir. Bu sorumlulukların müşteriye ait olması sonucunda da müşteri kârdan daha fazla pay alma hakkını elde eder. Sonuçta elde edilecek net gelir banka ve müşteri arasında şöyle dağıtılır: Müşteri yaptığı iş ve uzmanlığı nedeniyle bir pay alır. Gelirin geri kalanı yatırıma mali katkısı bulunan iki ortak arasında, iştirak paylarıyla orantılı olarak dağıtılır. Zarar olduğunda ise, zarar tarafların ortaklıktaki sermaye paylarıyla orantılı olarak dağıtılır. Müşteri ilave bir zarara maruz bırakılmaz (Küçükkocaoğlu, 2010).

Muşareke işleminde, sermayenin taraflarca eşit olarak koyulması şartı ve kâr oranının sermaye oranına bağlı olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Banka iştirak ilkesiyle; ortaklarına sermaye sağlarken, kâr paylaşma oranını anlaşma ile

belirlemekte serbesttir. Kâr oranının belirlenme serbestisi olmasına rağmen zararda aynı şey söz konusu değildir. İştirak sonucu zarar ortaya çıkması durumunda, zarar payı her bir tarafın sermayesinin toplam ortaklık sermayesine bölünmesiyle hesaplanmak zorundadır. Yani taraflar zarara sermayeleri oranında katılırlar (Kalaycı, 2013).

Müşareke ortaklığında; taraflar, rıza ile önceden üzerinde anlaşılan oranda kâra hak kazanırlar. Yani sermayeler eşit olduğu halde kâr payları farklı olabilir veya tersine, sermayeler farklı olduğu halde kâr payları eşit olabilir. Bu farklılık ortaklığa katılanlardan bazılarının işi daha fazla yapmaları veya daha kabiliyetli olabilmelerinden kaynaklanabilmektedir (Küçükkocaoğlu, 2010).

Müşarekede çeşitleme olabilmektedir. Örneğin azalan müşareke çeşitlemesinde, ilk olarak banka ile girişimci bir ortaklık kurar. Yatırım projesi çalışmaya başladıktan sonra diğer taraf girişimci projenin tamamını özel mülkiyetine geçirmek isterse belli dönemlerde bankanın hisselerini satın alır. Zamanla bankanın projedeki kâr/zarar payı sıfırlanır ve proje tümüyle girişimcinin mülkiyetine geçer (Kalaycı, 2013).

2.3.1.4. Mudarebe (Emek- Sermaye Ortaklığı)

Mudarebe finansman modeli, taraflardan birinin (müşteri) emeği, diğer tarafın da (banka) sermayeyi sağladığı, kârın önceden kararlaştırılan oranlarda paylaşıldığı, işi yönetenin ihmali olmadığı durumlarda zararın sermayeyi sağlayan tarafa ait olduğu modeldir (Ahmad, <http://www.isdb.org>).

Mudarebe yöntemi; yetenekli, güvenilir fakat ekonomik gücü yetersiz olan girişimciler için kullanılır. Proje sonucu kâr elde edilirse, önceden belirlenen oranlarda banka ile müşterileri arasında paylaştırılır. Kâr ve zarar ortaya çıkmaz ise banka sermayesini geri alır. Zarar olması halinde ise, müşteri geçen süre içinde boşa çalışmış olmakla zaten yeter kadar zarara uğradığından, zararı sermayeyi koyan taraf olan banka tazmin eder. Ancak burada meydana gelen zarar müşterinin ihmal ve kasıtlı nedeniyle oluşmuşsa o takdirde zarar müşteriden tanzim edilebilir (Küçükkocaoğlu, 2010). Burada banka da zarar ihtimallerini ortadan kaldırmak ya da en azından asgariye indirmek için gerekli tedbirleri almak zorundadır. Bu nedenle katılım bankaları, proje ve müşterisini çok yönlü olarak araştırdıktan sonra, projeyi kârlı görmesi halinde fonu kullanırlar.

2.3.1.5. Finansal Kiralama (İcare- Leasing)

İcare, kiralama anlamına gelmektedir ve herhangi bir varlığın mülkiyetinin devralınmadan sadece kullanım hakkının, bir menfaat karşılığında belirli süreliğine bir başkasına devredilmesini ifade etmektedir (Uyanık, 1990: 5-6).

Menfaat satışı anlamına gelen icare, örneğin bir evin kullanım hakkının (menfaat) belli bir bedel karşılığı belli bir süreliğine başkasına devredilmesidir. İnsanların emeklerini kiralamaları da mümkündür. İş sözleşmeleri de aslında bir icare akdidir (<http://www.tkbb.org.tr>, (02.04.2016)).

Katılım bankaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunun verdiği yetki ile finansal kiralama faaliyetinde bulunabilirken, mevduat bankalarının böyle bir yetkisi

bulunmamaktadır. Mevduat bankaları ancak finansal kiralama şirketi kurarak finansal kiralama faaliyetinde bulunabilirler.

Finansal kiralama, taşınır ve taşınmaz malların 10/6/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununun ilgili hükümleri çerçevesinde, katılım bankası ile kalkınma ve yatırım bankası tarafından temin edilerek kiraya verilmesini içermektedir. 3226 sayılı Kanunun 7 inci maddesi gereği “Sözleşmeler en az dört yıl süre ile feshedilemez”. Bu nedenle 4 yıl boyunca kiralanan mal kullanılsa bile kira ödenme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu durum kiralayan açısından dezavantaja sebep olabilmektedir. Ancak bunun yanında; kiralamanın maliyetinin ve riskinin satın almaya göre daha düşük olması, teknolojiyi yakından takip edebilme olanağının bulunması, esneklik sebebiyle likiditenin başka yatırımlara tahsisine olanak sağlanması, kredi imkânlarının saklı kalması, leasing ile yapılan tüm sabit kıymet yatırımlarında amortisman ayırma olanağının olması, işlemlerin kısa sürede tamamlanabilmesi, uzun vadeli finansman alternatifi oluşu, kiralanan mala sözleşme sonunda sahip olunabilmesi, vergi avantajı sağlanması (normalde % 18 olan KDV oranı, leasing yoluyla kiralanan yatırım mallarında % 1'e, ticari araç alımlarında % 8'e düşmektedir) gibi nedenlerle de avantaj sağlamaktadır (<http://www.fider.org.tr>, (11.04.2016)). Bu nedenlerle, bugün finansal kiralama işlemi işletmeler tarafından sıkça kullanılmaktadır. İşletme faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu varlıkları satın almak yerine kiralama yoluna gitmektedirler.

2.3.1.6. *Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı*

Mal karşılığı vesaikin finansmanı işlemi, dış ticaret ve kambiyo mevzuatı çerçevesinde, katılım bankasınca mal karşılığı vesaikin peşin satın alınması ve müşteriye (fon kullanan) daha yüksek fiyattan vadeli olarak satılması işlemidir. Bu işlem katılım bankası ile müşteri arasında düzenlenecek sözleşme dâhilinde yapılmaktadır (<http://www.hayrettinkaraman.net>, (11.04.2016)). Bu uygulamada gerçek bir malın ticaretinin yapılması gerekmektedir. Mal karşılığı vesaikin finansmanı yönteminde, bir malı temsil eden vesaik karşılığında fon kullandırılmaktadır.

2.3.1.7. *Ortak Yatırımlar*

Ortak yatırımlar, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğin 19 uncu maddesinin son fıkrasında tanımlanmıştır. Yönetmelik hükmüne göre ortak yatırımlar “5411 sayılı Bankacılık Kanunun 56 ncı maddesinin birinci fıkrasındaki sınırlamalar dikkate alınmak kaydıyla, gelişme potansiyeli taşıyan ve kaynak ihtiyacı olan şirketlerin sermayelerine, taraflar arasında düzenlenecek sözleşme hükümleri çerçevesinde edinilecek ortaklık paylarının en fazla yedi yıl içinde halka arz yoluyla elden çıkarılması şartıyla, katılım bankalarınca iştirak edilmesi veya belirli bir yatırımın finansmanı amacıyla oluşturulacak fonlara katılınmasıdır. Sermayeye iştirak şeklindeki yatırımlar için düzenlenecek sözleşmelerde, sermayesine iştirak edilen şirketin yönetimi hususu başta olmak üzere tarafların hak ve yükümlülükleri ile sermayenin halka arz edilmesi sürecine ilişkin hükümlere yer verilmesi zorunludur.” (Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik M. 19).

2.3.2. Gayri Nakdi Fon Kullandırma Faaliyetleri

Gayri nakdi fon kullandırma faaliyetlerinin nakdi fon kullandırma faaliyetlerinden farkı, bankaların herhangi bir nakit işlemde bulunmamasıdır. Katılım bankaları tarafından uygulanan gayri nakdi fon kullandırma faaliyetleri aşağıda şunlardır:

2.3.2.1. Akreditif

Akreditif, belirli tutardaki para için, en az bir bankanın yükümlülüğü altında, üçüncü bir kişi yararına bir başka bankada ya da aracısında açtırılan kredi olarak tanımlanmaktadır. Akreditif dış ticarete yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Akreditif hesapları genellikle belirli süre ve miktar sınırlamasına tabi olarak açılırlar. Akreditif, iki farklı ülkede faaliyet gösteren ve birbirini tanımayan firmalar arasındaki ticarete satış bedellerinin ödenmesi bakımından güvence sağlar (www.akreditif.nedir.com, (20.04 2016)).

Katılım bankaları, dış ticaret işlemleri ile uğraşan müşterilerinin gerçekleştirmiş olduğu uluslararası düzeydeki mal hareketlerine yönelik ödemelerin gerçekleştirilmesi için müşterileri lehine akreditif kullandırmaktadırlar (Yahşi, 2014: 52). Akreditif, gayri nakdi kredi niteliğindedir.

2.3.2.2. *Teminat mektubu*

Teminat mektupları; "borçlunun muhataba karşı yüklendiği bir edimin yerine getirilmesini garanti etmek üzere, banka tarafından lehtara verilen taahhüdün yerine getirilememesi durumunda kayıtsız şartsız ödeme yapılacağını gösteren mektup" olarak tanımlanabilir (Yahşi, 2014: 52). Yurtiçi ve yurtdışındaki kişiler teminat mektupları vasıtasıyla bir işin yapılması veya bir malın teslimi veya bir borcun ödenmesi konusunda ilgili kişiye/kuruluşa verdikleri taahhütleri yerine getireceklerini; aksi takdirde bu yükümlülüğü bankanın yerine getireceğini taahhüt etmiş olurlar (Halkbank, 1996: 201).

2.3.2.3. *Referans mektubu*

Genelde inşaat ve taahhüt işleri ile uğraşan kredili müşterilere yönelik düzenlenen bir üründür. Referans mektupları bankaca düzenlenerek firma talebi üzerine ilgili kişilere teslim edilmektedir. Referans mektupları TL veya yabancı para olarak düzenlenebilmektedir (Kaya, 2013: 61).

2.3.2.4. *Aval ve Kabul Kredileri*

Aval, bir poliçede ya da emre yazılı senette bulunanlar ödemese dahi senet bedelini o senedin hamiline ödeyeceğine dair üçüncü kişinin verdiği teminattır. Aval veren, kefil olduğu şahsın ödemesinden sorumludur (Kaya, 2013: 62).

Faizsiz bankacılık sisteminde, farklı fon kullandırma yöntemleri olmasına rağmen Türkiye’de kanunlar çerçevesinde uygulanan yöntemler yukarıda anlatılmıştır. Yukarıda anlatılanlar dışında istisna, selem, Karz-ı Hasen gibi yöntemler de faizsiz bankacılık yöntemleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca bu yöntemlerin dışında İslam Hukukuna uygun yeni faaliyetler de geliştirilebilir. Örneğin son yıllarda “İslami sigorta” anlamına gelen “tekafül” de Türkiye’de kullanılmaya başlanmıştır. Arapça kökenli kefalet kelimesinden türemiş olan tekafül kelimesi, sözlükte 'dayanışma' anlamına gelmekte; bankacılıkta “İslami sigorta” olarak bilinmektedir. Mesuliyetin paylaşılması esasına dayanan tekafül riskin belirli gruplar arasında dağıtılmasını esas almaktadır (<https://tr.wikipedia.org>, (19.05.2016)).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÂR PAYI ORANLARININ FAİZ ORANLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. FAİZ VE KÂR PAYI

Dini inançları nedeniyle belirli bir kesimin faizden uzak durması sonucu bankacılık ve finans sektöründe alternatif ürünler ile tasarrufların sisteme çekilmesi yoluna gidilmiştir. Daha önceleri de denemeler olmasına rağmen özellikle 1980’lerden sonra faizsiz bankacılık faaliyetleri yaygınlaşmaya başlamıştır.

İslamiyet’ten önce, Araplar faiz ile kârı birbirinden ayırmamaktaydılar. İslamiyet’in istismara sebep olan fahiş kâr, faiz ve stokçuluğu yasaklaması sonucu faiz ile kâr birbirinden ayrıştırılmaya başlandı. İslamiyetle birlikte kâr, alışverişin doğal bir ürünü olarak kabul edilmiş ve helal kılınmış iken faiz haram kabul edilmiştir (Eskici, 2007).

Faizsiz bankacılık faaliyetlerinde banka kullandığı fon karşılığında kâr elde ederken aynı şekilde; müşteri de bankada açtığı katılma hesabına yatırdığı tutar karşılığında kâr payı elde etmektedir. Dolayısıyla faizli bankacılıkta anaparaya ek olarak elde edilen faizin yerini faizsiz bankacılıkta kâr payı almıştır. Bu durum da faiz ve kâr payı arasındaki benzerlik ya da farklılıkların tartışılması sonucunu doğurmuştur.

3.1.1. FAİZ

Faiz, paranın kiralınması karşılığında talep edilen bedel veya kullanıma arz edilen sermayenin geliri şeklinde tanımlanabilir. Faiz dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır; dar anlamda faiz, ödünç verilen fonlara uygulanan ve piyasanın belirlediği kira bedelidir. Geniş anlamda faiz ise üretim sürecine katılan sermayenin üretimden aldığı paydır (Paya, 2007:120). İslamiyet'te uzak durulan faiz, borç karşılığında elde edilen gelirdir.

Faiz, paranın zaman değeridir, paradan yoksun kalınan zaman karşılığında elde edilir. Paranın belirli bir süre sonunda getirdiği pay tutarı olarak da tanımlanabilir. Sermayenin belli bir süre kullanımı sonucu ödenen bedele denir. Faiz oranının yüksekliği kişileri tasarruf yapmaya teşvik eder. Sermayenin kaynağı tasarruflar olduğu için faizlerin yükselmesi, sermaye birikimini olumlu yönde etkiler (<http://www.muhasabedersleri.com>, (09.05.2016)). Ancak tasarrufların çok fazla faizde değerlendirilmesi reel ekonomiyi olumsuz etkiler, tasarrufların verimli şekilde değerlendirilmesini önler ve yatırım oranlarını düşürür.

Faiz oranları ekonomik hayatın en önemli enstrümanlarından biridir. Faiz oranı değişimleri yatırım yapan gerçek ve tüzel kişiler tarafından yakından izlenmektedir. Bireyler faiz oranlarına bakarak bir taraftan yatırım yapıp yapmama kararı verirken diğer taraftan hangi enstrümanlara yatırım yapacaklarının kararını verirler. Örneğin faiz bir bireyin tasarrufunu vadeli mevduat, tahvil ya da konut şeklinde değerlendirme

kararını etkilerken aynı şekilde iş âleminin ellerindeki fonlarıyla fabrika kurmak ya da bunları bankaya yatırmak şeklindeki kararlarını da etkiler (Parasız, 2009:68).

Faiz, kullanıldığı yere göre değişiklik gösterir ve farklı isimlerle adlandırılır. Faiz oranları şu şekilde çeşitlendirilebilir (<http://www.muhasabedersleri.com>, (09.05.2016)).

- **Piyasa faizi:** Piyasadaki para arz ve talebine göre oluşan faizdir.
- **Banka faizi:** Bankalar tarafından toplanan mevduata ödenen ve verilen krediler karşılığında alınan paralardır. Banka faiz oranı vade ve tutarlara göre değişiklik gösterebilir.
- **Basit ve bileşik faiz:** Anapara tutarı sabit tutularak hesaplanan faize basit faiz, her dönemin faiz tutarı anaparaya eklenerek hesaplanan faize bileşik faiz adı verilmektedir.
- **Kanuni faiz:** Yerine getirilmeyen sözleşme hükümleri, borç-alacak ilişkileri için yasal olarak hesaplanması gereken faizdir.

3.1.1.1. Banka Faiz Oranı

Banka faizi, bankalar tarafından toplanan mevduata ödenen ve verilen krediler karşılığında anaparaya ilave olarak alınan paralardır. Fon toplama ve kullandırma faaliyetlerinde kullanılan banka faiz oranları vade ve tutarlara göre değişiklik göstermektedir.

Bankalar tarafından mevduata verilen faiz oranları kişilerin fonlarını banka mevduat hesabında tutma ya da başka alternatiflerde değerlendirme kararında etkilidir. Mevduat faiz oranlarının yüksekliği kişileri reel sektörde yatırım yapmak yerine fonu banka hesaplarında tutarak faiz ile daha yüksek gelir elde etmeye yönlendirebilir.

Banka faiz oranları, hesaplanan net faiz marjı sonucunda belirlenmektedir. Bankalar mevduata ödedikleri faiz oranlarını sadece faiz gelirleri değil faiz giderlerini de hesaba katan faiz marjı doğrultusunda belirlemektedirler. Bankaların faiz marjları dönem başında (exante) ve dönem sonunda (expost) olmak üzere iki şekilde hesaplanmaktadır (Türker Kaya, 2001: 1-2).

$$\text{Net faiz marjı} = \text{kredi faiz oranı} - \text{mevduat faiz oranı (Dönem başı)}$$

$$\text{Net faiz marjı} = \text{faiz gelirleri} - \text{faiz giderleri (Dönem sonu)}$$

Ayrıca net faiz marjı dönem sonu olarak:

$$\text{Net faiz marjı} = \text{net faiz geliri} / \text{toplam varlıklar}$$

şeklinde de hesaplanabilmektedir.

Tahsili gecikmiş alacaklar nedeniyle dönem başı ve dönem sonu net faiz marjında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Yüksek sermayeli bankaların faiz marjları yüksek olup, daha kârlı çalıştıkları görülürken; faiz dışı geliri düşük olan veya kaynak olarak mevduata bağlı bankaların daha az kârlı olduğu görülmüştür. Mevduat toplamının maliyetinin yüksek olması ve çok şubeli bankacılık gerektirmesi kârları azaltmaktadır (Türker Kaya, 2001: 1-2).

Net faiz marjı, makro değişkenler, piyasa yapısı, hükümetlerin faiz kontrolüne yönelik özel veya genel mali sektör politikaları, vergilendirme (doğrudan/dolaylı), finansal serbestlik, fiyat dışı mekanizmalar, finansal yenilikler, sisteme giriş çıkış şartları, kamunun sistemdeki ağırlığı, riskten kaçınma derecesi, operasyonel maliyetler ve riskler gibi değişkenler tarafından belirlenmektedir (Türker Kaya, 2001: 1-2). Banka net faiz marjının belirleyicileri arasında önemli yer tutan risk faktörleri; faiz oranı riski, likidite riski, kredi riski ve kur riski gibi faktörler olarak sayılabilmektedir (Erol, 2007).

Bankalar gerek makro gerekse mikro düzeydeki değişkenleri ve konjonktürü göz önüne alarak yaptıkları hesaplamalar sonucunda mevduata verecekleri faiz oranını hesaplamaktadırlar. Bu oranlar döneme, fonun bankada duracağı sürelerle ve tutara göre de değişkenlik göstermektedir.

3.1.2. KÂR

Faizsiz finans sözlüğünde kâr, bir malın maliyeti ile fiyatı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tkbb.org.tr>, (09.05.2016)). Kâr, bir faaliyetin gerçekleşmesi sonucunda elde edilen gelir ile faaliyet için yapılan giderler arasındaki fark olarak da belirtilebilir. Girişimci üretim faktörlerini gelir elde etmek için bir araya getirerek üretim yapan kişilere denir. Girişimci üreteceği ürün için yapacağı masrafları ve o ürünü sattığında ne kadar gelir sağlayacağını önceden hesaplar. Yapılan hesapta her zaman için ürün maliyetinin ürün satış gelirlerinin altında kalması gerekir. Aksi takdirde girişimci (müteşebbis) zarar edecektir. O halde kâr müteşebbisin toplam

satışlarından, üretim faktörlerinin karşılığında ödediği ücret, faiz ve rantın çıkarılması ile hesaplanır (<http://www.muhasabedersleri.com>, (09.05.2016)).

Kâr, bir üretim içinde, emeğin eşliğindeki sermayenin, paradan mala, maldan tekrar paraya çevrilmesi, yani bir mübadele süreci içinde işletilmesi sonucu mevcut iktisadi varlıklarda meydana getirilen pozitif değer açısından emek ile sermayenin aldığı paydır. Bu üretim süreci içerisinde kâr pozitif ya da negatif olabilmektedir. Kârın negatif olması durumunda faaliyet zararlı sonuçlanmış olur (Küçükkocaoğlu, 2005: 21). Kâr, reel ekonomide gerçekleştirilen faaliyet sonucu elde edilen artı gelirdir.

Kâr oranlarının belirlenmesinde etkili olan faktörler şekil 1’de görülmektedir. Buna göre bir mal ya da hizmetin fiyatı ve dolayısıyla da kârı; maliyet, cirosal hacim, sermayenin durumu ve beklentiler, alıcıların beklentileri, piyasanın durumu, riskler, enflasyon, kurlar, piyasa kâr hadleri, stok devir hızı/stok maliyeti ve satış yerine göre belirlenmektedir (<http://www.katilimbancaciligi.com>, (14.05.2016)).

Şekil 1: Fiyat ve Kâr Seviyesini Etkileyen Faktörler

Kaynak: <http://www.katilimbancaciligi.com>, (14.05.2016).

Bir malın maliyeti aynı kalmakla birlikte fiyatı zaman içinde ya da bulunduğu piyasanın durumuna göre değişebilmektedir. Yani kâr zaman içinde artabilir. Örneğin belli bir maliyetle satın alınan 10 ton unu bir ay içerisinde artan bir kâr ile satmak mümkündür. Bu bakımdan zaman geçtikçe piyasa şartlarına göre fiyatları artırmak, aldatma ve karaborsacılık olmadığı sürece dinen sakıncalı görülmemektedir (<http://www.katilimbancaciligi.com>, (14.05.2016)).

3.1.2.1. Kâr Payı Oranı

Katılım bankaları, gerek fon toplanması gerekse fon kullanılması faaliyetlerini yürütürken anaparanın üzerine elde edilen geliri kâr olarak adlandırmaktadırlar. Katılım bankalarında açılan katılma hesaplarına yatırılan tutarlar

karşılığında kişiler anaparanın dışında kâr payı elde etmektedirler. Katılım bankalarının, katılma hesaplarında hesap sahiplerine dağıttığı kâr; katılım bankaları kurulması hakkında 83/7506 sayılı kararnameye ilişkin tebliğ gereğince yapılmaktadır. Hesabın açılması fonun katılım bankasınca işletilmesi ve sonunda kar veya zarar ilavesiyle çekilmesi safhalarında; birim değer, hesap değeri ve birim hesap değeri olmak üzere ayrı değer ölçüleri kullanılmaktadır. Kâr dağıtımına ilişkin bu değerler ve hesaplanışı çalışmanın ikinci bölümünün “fon toplama faaliyetleri” kısmında anlatılmıştır.

Katılma hesaplarında kâr/zarar hesaplaması şu şekilde yapılmaktadır: Öncelikle katılma hesaplarına yatırılan fonlar kâr/zarar havuzlarına aktarılmaktadır. Bu havuzlar TL, Dolar ve Euro için ayrı ayrıdır. Bazı katılım bankalarında altın katılma hesabı da bulunmaktadır. Bu havuzlara giren paralar vade gruplarına ayrılmaktadır. Yani havuzdaki fonların 1, 3, 6, 12 aylık vade gruplarına göre havuzdaki ağırlığı tespit edilmektedir. Söz konusu havuzlara geçmişte yapılan murabahalar ve yatırımlar sebebiyle sürekli kâr transferi de gerçekleşmektedir. Daha sonra, yatırılan fonlar da bir gün sonrasında itibaren murabaha ve diğer gelir getirici işlemlerde kullanılmaktadır. Havuza dönen kârlar havuzdaki vade gruplarının ağırlığına göre ilgili hesaplara günlük olarak hesaplanıp dağıtılmaktadır (<http://www.katilimbankaciligi.com>, (15.05.2016)).

3.1.3. KÂR İLE FAİZ ARASINDAKİ FARKLAR

Faiz de kâr da anaparanın üzerine eklenen tutarlar olmasına rağmen, elde edilişleri bakımından birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Ticaretle elde edilen kâr ile faiz arasındaki farkları şöyle sıralamak mümkündür: (Uçar, 2001: 22-23)

- Ticaretle, satıcı bir işlemde sadece bir defa kâr elde etmekte ancak faiz, aynı borç üzerinden defalarca alınabilmektedir.
- Ticaretle insan, imkânlarını ve zamanını harcamakta ve bunun karşılığını kâr elde etmekte ancak faizli işlemde, herhangi bir çaba ve riske girmeden, kesin olarak belirlenen oran ve belirlenen vadede kâr sağlanmaktadır. Bu açıdan risk kavramı faiz ve kâr arasındaki farklılığı belirlemede önemli bir etkidir. Faiz, bütün riskleri borçluya yüklemektedir. Kâr da ise sabit getiri garantisi bulunmamaktadır.
- Ticaretle oluşan kâr, girişimcilik sonucu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetin içinde olan kişi imkânı, zamanı ve emeği karşılığında ücret ya da kâr elde eder. Ticaretle, ziraatte ve sanayide kişi imkânını ve zamanını harcar, daha sonra da karşılığında ücretini ya da kârını alır. Faizde ise girişimcilik yoktur, kredi veren herhangi bir iş ya da yatırım yapmaksızın faiz geliri kazanır.

İslam'ın karşı çıktığı faiz, Kuran-ı Kerim'de ve İslami kaynaklarda riba olarak adlandırılmaktadır. Ribanın anlamı “artma, çoğalma, şişme, gelişme, karşılıksız fazlalık” tır. "Riba" kelimesi arapça mastar olup, sözcüğün kökeninde "mutlak çoğalma" anlamı vardır. Riba kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “faiz” kelimesi kullanılmaktadır. Bu doğrultuda faiz (riba) ve kârın birbirinden farklılaştığı noktalar Kalaycı tarafından Tablo 5'deki gibi yapılmıştır: (Kalaycı, 2013)

Tablo 5: Faiz (Riba) ve Kâr Karşılaştırması

Faiz=Riba	Kâr
Para hesaba yüklendiğinde pozitif bir değer alır ve bunun sonucu ribadır.	Para üretken bir işte kullanıldığında ortaya çıkan belirsiz sonuç kârdır.
Tanım olarak riba, borçlunun alacaklıya, koşullu olarak itibari değerden daha yüksek ödediği primdir.	Tanım olarak kâr, üretim geliri ile maliyeti arasındaki farktır.
Riba önceden belirlenmiş olduğundan borçlu ve alacaklı açısından belirsizlik yoktur.	Faaliyet tamamlanıncaya kadar miktarı bilinmediğinden kârda belirsizlik söz konusudur.
Riba negatif bir değer alamaz; en fazla sıfır olabilir.	Kâr pozitif, sıfır ve negatif değer (zarar biçimini) alabilir.
İslam hukukunda riba haramdır.	İslam hukukunda kâr helaldir.

Kaynak: Kalaycı, 2013.

Kâr ile faiz, paranın zaman değeri, reele karşı nominal oranlar ve fahiş faiz konularında farklılaşmaktadır. Klasik görüşe göre tüketim ile tasarruf arasındaki bedelin marjinal oranı gerçek faiz oranını vermektedir. Paranın zaman değeri olarak nitelendirilen bu durumla ilgili olarak; mal/hizmet satışından kaynaklanmış ve peşin satış fiyatına vadeden kaynaklanan fark (kâr) eklenmiş ise İslam hukuku buna itiraz etmemektedir. Bu satış şekli zaten faizsiz sistemde murabaha olarak adlandırılmaktadır. İtiraz edilen konu paranın para ile değiştirilmesi ve ek tutar istenmesidir. Reele karşı nominal oranlar konusunda ise; gelecek belirsizliklerle doludur, fakat faiz miktarı önceden belirlenmektedir. Fahiş faiz ile ilgili olarak kredi kullandıran, reel ve nominal oran arasındaki miktarın riskini üstlenmektedir. Nominal oran; faiz içermeyen maliyetlerle (hizmet maliyeti+ genel giderler) bankanın pazarlık gücünün belirlediği zamlı miktarı içermektedir (Özgür, 2007).

Faiz, doğmamış ve ortada olmayan bir gelirin paylaşımı sonucu ortaya çıkarken; kâr doğmuş, varlığı ve miktarı kesin olarak bilinen gelirin paylaşımıdır. Çünkü kâr, reel üretim sonucu ortaya çıkan reel bir gelirin paylaşılması sonucu elde edilir. Faiz ise, üretim ekonomisinden kaynaklanmamaktadır. Sermaye sahibi, sermayesini emek sahibi bir girişimciye vererek, girişilen faaliyet sonucu kâr veya zarar elde etmektedir. Sermaye sahibi bu faaliyette risk almaktadır. Diğer taraftan, tasarrufunu faize yatıran kişi dönem sonunda elde edeceği faizi bildiği için risk üstlenmemektedir. Anapara ve faizi garantiye alan ve parasının nerede kullanıldığına karışmayan kişi iktisadi faaliyetlerden tümüyle uzaklaşmaktadır. Bu açıdan faiz üretken bir uğraşın sonucu değil, iktisadi olarak verimsiz bir beklemin sonucudur (Küçükkocaoğlu, 2005: 21).

Makro düzeyde bakıldığında, faiz oranlarının yüksek seyrettiği dönemlerde yatırımlarda azalma görülmektedir. Bu durum uzun dönemde üretimleri ve reel ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Finansal krizlerin yaşandığı dönemlerde faiz oranlarında aşırı yükselmeler görülmesine rağmen kâr oranlarında aynı seyir izlenmemektedir. Kriz dönemlerinde gerek mevduat bankaları gerekse mudiler iflas noktasına kadar gelebilirken, kâr payı ile çalışan katılım bankalarında bu durum gözlenmemiştir. 2001 krizinin yaşandığı dönemde özellikle 2001 Şubat ayında faiz oranlarında aşırı yükselme görülmüştür. 2001 Ocak ayında aylık ağırlıklı ortalama mevduat faiz oranı %58,58 iken Şubat ayında bu oran %7021,71 olmuştur ve tekrar ocak ayı oranına düşmesi bir yılı almıştır (www.tcmb.gov.tr, 10.05.2016).

Kısacası, faizde bir üretkenlik ve faaliyet yok ve sabit, risksiz ve sadece sermayenin getirdiği bir gelir söz konusu iken; kâr, üretken faaliyetin sonucu, değişken

ve sermayenin yeni bir emek ilavesi veya risk unsuruyla beraber getirdiği bir gelir olarak görülmektedir.

3.1.3.1. Katılma Hesapları İle Vadeli Mevduat Hesaplarının Değerlendirilmesi

Klasik bankalar mevduat hesaplarında biriken tutarlara vade sonunda faiz ödemesi yaparlarken, katılım bankaları katılma hesaplarında biriken tutarlara vade sonunda kâr payı ödemesi yapmaktadırlar. Katılım bankalarının faiz yerine kâr payı ödemesi yapmasının daha doğrusu vade sonunda anaparaya ek olarak ödenen tutara kâr payı demelerinin nedeni müşteri tarafından yatırılan paranın farklı şekilde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Klasik bankalar ile katılım bankalarının vadeli mevduat ve katılma hesapları değerlendirmeleri farklı esaslarda olmaktadır. Bu nedenle katılım bankaları katılma hesaplarına ödenen tutarları kâr payı olarak nitelendirmektedirler.

Klasik bankalar mevduat toplarken ve topladığı mevduatı değerlendirirken “para borcu/karz” sözleşmesi yapmaktadırlar. Klasik bankaların vâdeli mevduat hesapları “faizli borç” sözleşmesine dayanmaktadır. Banka mevduat sahibine hangi vadede ne kadar faiz ödeyeceğini en baştan belirtmektedir (<http://www.katilimbancaciligi.com>, (15.05.2016)).

Kişi, klasik bankalarda vâdeli mevduat hesabı açtırdığında; (<http://www.katilimbancaciligi.com>, (15.05.2016)).

- Bankaya borç vermiş olur ve bu mevduat emanet niteliğinde değildir. Çünkü bankanın kişiye faiz ödeme taahhüdü bulunmaktadır,
- Banka yatırılan mevduatı borç olarak aldığı için mevduat bankanın mülkiyetine geçmiş olur. Kullanımı hesap sahibinin iznine bağlı değildir. Kaybedilirse bankanın parası kaybolmuş sayılır,
- Bankanın, mevduatı istediği gibi (faizli ya da faizsiz enstrümanlarla) değerlendirme hakkı vardır,
- Banka, kişilere vade sonunda kâr payı dağıtmak için belli dönemlerde kâr/zarar hesabı yapmak zorunda değildir,
- Mevduat hesaplarında, vade sonunda anaparanın üzerine ödenecek tutar ve bu tutarın miktarı hesap açılırken bellidir. Ödenecek tutar bankanın kâr ya da zararına bağlı değildir.

Bu nedenlerle klasik bankalarda açılan vadeli mevduat hesaplarının geliri faiz geliri olarak nitelendirilir.

Katılım bankalarındaki katılma hesapları mudarebe (emek- sermaye ortaklığı) kapsamında açılmaktadır. Kişi katılma hesabına para yatırdığında katılım bankası ile arasında kâr/zarar ortaklığı yapmış olur. Bu ortaklık çerçevesinde, katılım bankası kendisine emanet edilen sermayeyi dinen meşrû alanlarda işletecek ve elde ettiği kârı başlangıçta tarafların anlaştıkları kâr paylaşım oranına göre dağıtacaktır. Mudarebe usulüne göre; bankanın (ortaklığa emeği ile katılan taraf) kasıt, kusur ya da şarta muhalefeti yoksa parasal zarar hesap sahibine (sermayedara) ait olmalıdır. Çünkü

mudarebe usulünde parasal zarar sermayedara (rabbülmâl) aittir. Mudarip ise emeğinin karşılığını alamamış olur. Ancak mevzuat gereği, katılım bankasının zarar etmesi halinde mutlaka bir kusurunun olduğu düşüncesiyle, katılım bankaları kâra katıldıklarının asgari yarısı kadar bir oranla zarara da katılmaktadırlar (<http://www.katilimbancaciligi.com>, (15.05.2016)).

Kişi, katılım bankalarında katılma hesabı açtırdığında; (<http://www.katilimbancaciligi.com>, (15.05.2016))

- Bankaya parayı sermaye olarak vermiş olur ve bu hesap emanet hükmündedir. Banka bu sermayeyi işletir ve zarar elde etmesi halinde, kasıt, kusur ya da şarta muhalefeti yoksa tazminle mükellef değildir,

- Kişinin yatırdığı para bankanın mülkiyetine geçmez; bankaya emanet olarak bırakılmış sayılır,

- Katılım bankası hesaptaki fonu dinen meşrû ve faizsiz alanlarda kullanmak zorundadır. Aksi halde kendisine faizsiz getiri sağlaması amacıyla emanet edilmiş fonu amacı dışında kullanmış olur. Buna göre, banka mevzuatın izin verdiği çerçevede, mudarebe sermayesini üretim faaliyetlerinde, taahhüt işlerinde, alım satımlarda, altın ve döviz yatırımlarında ve kira işlerinde kullanabilirler,

- Katılım bankası katılma hesaplarına kâr/zarar dağıtımını için sürekli hesap yapmak zorundadır. Çünkü hemen her gün bazı hesap sahiplerinin hesap vadesi dolmakta ya da yeni hesaplar açılmaktadır. O halde bankanın sürekli kâr/zarar hesabı yaparak yatırımcılara dağıtacağı kârı tam olarak tespit etmesi gerekmektedir. Faizli bankalar ise hangi hesaba ne kadar faiz vereceğini önceden tespit ettiği için böyle bir hesaplama ihtiyacı duymazlar,

- Katılma hesaplarında vade sonunda kâr elde edileceği kesin değildir. Zarar ihtimali de vardır. Yani, vade sonunda anaparanın üzerine bir tutar ödeneceği kesin değildir. Vade sonunda bankanın kişiye ödeyeceği tutar kâra ya da zarara bağlı olarak değişmektedir,

- Katılma hesaplarında faiz ödemesi olmadığından vade sonunda alınacak fazlalığın miktarı da hesap açılırken belli değildir. Bankanın kâr ya da zararına bağlı olarak alınacak miktar değişmektedir.

Bu nedenlerle katılım bankalarında açılan katılma hesaplarının geliri kâr payı olarak nitelendirilmekte ve dinen meşru görülmektedir.

3.2. ÇALIŞMANIN AMAÇ, YÖNTEM, KAPSAMI

3.2.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada, faizli bankaların (mevduat bankaları- klasik bankalar) vadeli mevduat hesabı sahiplerine ödedikleri faiz oranları ile katılım bankalarının katılma hesabı sahiplerine dağıttıkları kâr payı oranları arasında benzerlik olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Çalışma ile; faiz oranları ile kâr payı oranlarının yıllar itibariyle gösterdikleri değişim eğilimleri, faiz oranları ile kâr payı oranları arasında korelasyon olup olmadığı, varsa bunun hangi düzeyde olduğu ve olası sebepleri araştırılmıştır.

Katılım bankalarının kâr payı oranları ile mevduat bankalarının faiz oranlarının değişim eğilimleri ve kâr payı ile faiz oranları arasında korelasyon olup olmadığının araştırıldığı bu çalışmada, öncelikle bu oranların yıllar itibariyle gösterdiği değişiklikler trend analizi çerçevesinde incelenmiş ve daha sonra korelasyon hesaplamasına tabi tutulmuştur. Trend analizi ve korelasyon testi sonucunda çıkan sonuçlar yorumlanmış ve olası nedenler tartışılmıştır.

3.2.1.1. Trend (Eğilim Yüzdeleri) Analizi

Trend analizi eğilim yüzdeleri analizi olarak da bilinmektedir. Trend tahmini verilerin yorumlanmasına yardım eden istatistiksel bir tekniktir. Trend analizi, mali tablolarda yer alan kalemlerin zaman içerisinde gösterdikleri eğilimlerin incelenmesi amacıyla uygulanmaktadır. Bu amaçla, genellikle ilk yıl baz yıl olarak ele alınır ve diğer yılların baz yıla göre göstermiş oldukları eğilimler incelenir. Burada en önemli noktalardan biri baz olarak seçilen yıldır. Genellikle ilk yıl baz yıl olarak seçilmesine rağmen seçilecek baz yıl işletmenin çok başarılı ya da çok başarısız olduğu bir dönem olmamalıdır. Bu durum elde edilecek verilerin yanlış yorumlanmasına sebep olacaktır. Örneğin baz yıl olarak verilerin en iyi olduğu yıl seçilmişse diğer yıllar başarısızlık olarak değerlendirilebilecektir. Baz yıl belirlendikten sonra baz yıla ait veri endeks gibi düşünülerek 100 kabul edilir. Daha sonra baz yılı takip eden yıllardaki veriler baz yıla oranlanarak 100 ile çarpılır. Böylece uzun bir dönemde verilerde yaşanan değişiklikler incelenmiş olur.

Trend (eğilim yüzdeleri) analizinde, belirli tarih ve dönemler arasında mali tablolarda yer alan kalemlerdeki artış ve azalışları baz yıla göre değişikliklerinin gözlemlendiği dinamik bir analiz türüdür. Trend analizi yapılırken inceleme yapılacak tarihlerin/dönemin uzun olması gerekir, kısa dönemlerde inceleme yapmanın bir anlamı yoktur.

3.2.1.2. Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi, iki rassal değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönünü ve gücünü belirlemekte kullanılan bir analiz türüdür. Korelasyon, bağımsızlık durumundan ne kadar uzaklaşıldığını göstermektedir (<https://tr.wikipedia.org>, (12.05.2016)).

Korelasyon analizinde farklı korelasyon katsayıları geliştirilmiştir. Pearson çarpım-moment korelasyon katsayısı bunlardan en çok bilinenidir. Pearson çarpım-moment korelasyon katsayısı; iki değişkenin kovaryansının, yine bu değişkenlerin standart sapmalarının çarpımına bölünmesiyle elde edilmektedir. (<https://tr.wikipedia.org>, (12.05.2016)).

KORELASYON KATSAYISI:

Korelasyon katsayısı, bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğünü belirten katsayıdır. Korelasyon katsayısı (-1) ile (+1) arasında bir değer alır. Pozitif değerler direk yönlü doğrusal ilişkiyi; negatif değerler ise ters yönlü doğrusal ilişkiyi belirtir. Korelasyon katsayısı 0 olarak çıkmış ise söz konusu değişkenler arasında doğrusal bir ilişki yoktur demektir.

Matematik beklenti değerleri μ_X ve μ_Y , standart sapmaları σ_X ve σ_Y olan iki bağımsız değişken X ve Y arasındaki Pearson'un çarpım-moment korelasyon katsayısı ($\rho_{X,Y}$), şu şekilde tanımlanır: (<https://tr.wikipedia.org>, (12.05.2016)).

$$\rho_{X,Y} = \frac{\text{Cov}(X,Y)}{\sigma_X \sigma_Y} = \frac{E((X - \mu_X)(Y - \mu_Y))}{\sigma_X \sigma_Y},$$

E değişkenin matematiksel beklenti değerini, cov ise kovaryansı ifade eder, $\mu_X = E(X)$ olduğundan, $\sigma_X^2 = E(X^2) - E^2(X)$ ve Y , için de aynısı geçerli olduğundan, şu ifadeyi yazılabilir:

$$\rho_{X,Y} = \frac{E(XY) - E(X)E(Y)}{\sqrt{E(X^2) - E^2(X)} \sqrt{E(Y^2) - E^2(Y)}}$$

Tam bir artan doğrusal ilişkinin varlığı halinde korelasyon katsayısı 1 değerini alır, tam bir azalan ilişkinin varlığı halinde ise korelasyon katsayısı -1 değerini alır. Katsayının alabileceği diğer tüm değerler ise ilişkinin doğrusallığına bağlı olarak bu iki değer arasında olacaktır. Katsayı +1'e veya -1'e ne kadar yakınsa ilişkinin doğrusallığı o kadar güçlüdür. Değişkenler istatistiksel olarak bağımsız ise korelasyon 0'dır. Fakat bunun tersi doğru değildir, çünkü korelasyon katsayısı yalnızca doğrusal olan ilişkiyi belirler (<https://tr.wikipedia.org>, (12.05.2016)).

3.2.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİLER VE KAPSAM

Türkiye’de, altı katılım bankası faaliyet göstermektedirler. Ancak Ziraat ve Vakıf Katılım bankaları 2015 ve 2016 yıllarında faaliyetlerine başladığından ve bu bankalara ait konuya ilişkin veri bulunmadığından, çalışmanın katılım bankalarının kâr payı oranlarına ilişkin verileri diğer dört bankanın ortalaması olarak alınmıştır. Çalışmanın faiz oranlarına ilişkin verilerinde ise Merkez Bankası verilerinden elde edilen bankalarca TL üzerinden açılan mevduat ağırlıklı ortalama faiz oranları kullanılmıştır.

Çalışmanın verileri sektör bazında, katılım bankalarının ortalama kâr payı oranları ile mevduat bankalarının ortalama faiz oranlarından oluşmaktadır. Çalışmada;

- Dönemler itibariyle uyumsuzluk çıkmaması, gerek kâr payı gerekse faiz oranları açısından alınan dönemde verilerin tam olması ve nispeten 2001 krizinin etkileri azaldığı için çalışma, 2004 – 2014 tarihlerini arasındaki 10 yıllık dönemi kapsamaktadır,

- Veriler, yabancı para cinsine verilen kâr payı ve faiz oranlarını kapsamamaktadır. Türk Lirası üzerinden açılan hesaplar için kullanılan oranları kapsamaktadır,

- Veriler, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (www.tkbb.gov.tr) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (www.tcmb.gov.tr) internet siteleri kullanılarak elde edilmiştir,

- Bir ay vadeli hesaplara verilen kâr payı ve faiz oranları kullanılmıştır,
- 2004 - 2014 yılları arasındaki veriler aylık olarak ele alınmıştır.

3.3. ÇALIŞMANIN SONUCU VE OLASI NEDENLERİ

Bankacılık sisteminin genel kabul görmüş işleyişinde işlemlerin faizli olarak yapılması yer almaktadır. Ancak özellikle Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu yerlerde dini inançlar gereği faizden uzak duran kişilerin bulunması ve bunların tasarruflarının bankacılık sistemine çekilememesi sonucu mevcut işleyişe alternatif sunmak gerekmiştir. Faiz nedeniyle sisteme katılmayan fonların sistem içerisine alınması faizsiz finans ürünleri gerçekleşmiştir.

Faizsiz bankacılık aslen diğer inançları da kapsamına rağmen; çağdaş faizsiz bankacılık İslami bankacılık olarak şekillenmiştir ve bugün dünyada genel olarak bu isimle anılmaktadır. Türkiye’de ise faizsiz bankacılığın ismi katılım bankacılığı olarak geçmektedir. Dünyada uygulanan örneklerinde kullanılan araçlarında farklılıklar görülmesine rağmen aslında hepsinin temelinde faizin haram olduğu ve bu nedenle bankacılık faaliyetlerinin faizsiz olarak yürütülmesi gerektiği ilkesi yatmaktadır. Katılım bankacılığının (faizsiz bankacılık- İslami bankacılık) temelinde İslami kurallar vardır ve faaliyetler bu doğrultuda gerçekleştirilmektedir.

Katılım bankaları faizsizlik prensibi gereği iş ve işlemlerinde faize yer vermemektedir. Bunun yerine fon toplarken ve kullandırırken kâr payı dağıtımı ve alımı yoluna gitmektedirler. Toplumda bazı kesimler bunun İslami kurallara uygun ve faizden uzak bir uygulama olduğunu düşünürken bazı kesimler de klasik bankacılığa ek ya da alternatif olarak ortaya çıkmış bu bankacılık türünün faizli bankacılıktan aslında bir farkının olmadığını düşünmektedir.

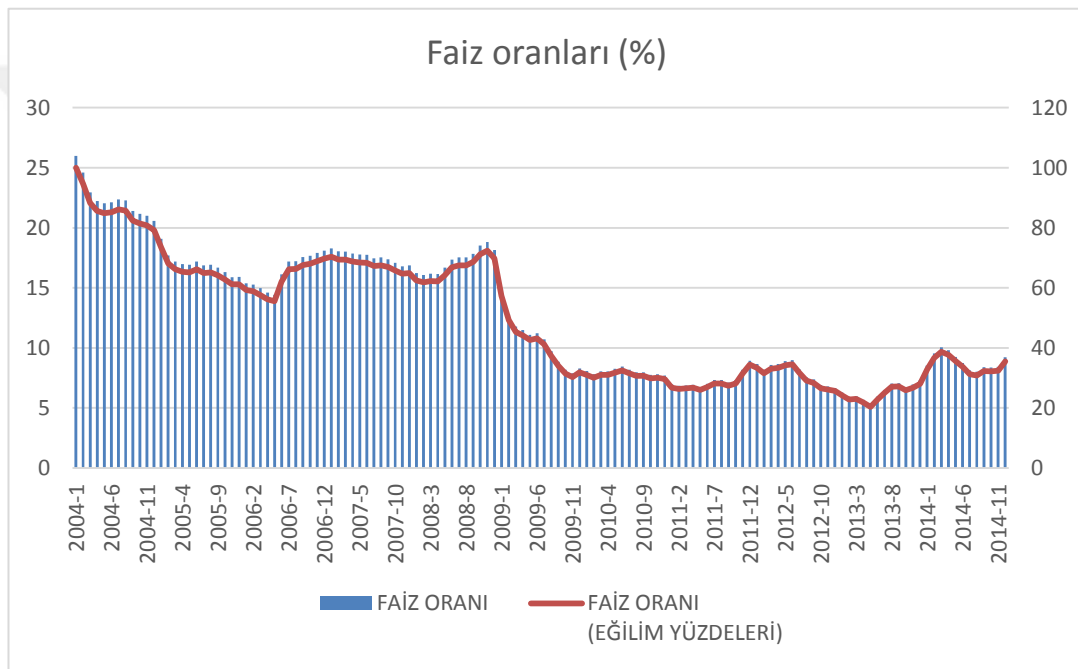
Çalışma, katılım bankacılığının fiyatlama açısından mevduat bankacılığından farkı olup olmadığı düşüncesinden yola çıkılarak yapılmıştır. Farklılık olup olmadığını görmek için de faizli bankaların (klasik bankalar - mevduat bankaları) vadeli mevduat hesaplarında biriken tutarlara uyguladıkları faiz oranları ile katılım bankalarının katılma hesaplarında biriken tutarlara uyguladıkları kâr payı oranları birbiriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada, 10 yıllık faiz oranları ve kâr payı oranları önce trend analizi uygulanarak incelenmiş ve sonrasında korelasyon analizine tabi tutulmuştur.

Faiz ve kâr payı oranlarına ilişkin trend analizi 2004 yılından 2014 yılına kadar olan dönemlerde aylık bazda yapılmıştır ve 2004 Ocak ayı baz ay olarak alınmıştır.

2004 ve 2014 yılları arasında mevduat bankalarınca 1 ay vadeli mevduata verilen ağırlıklı ortalama faiz oranları Grafik 7’de gösterilmiştir. Grafiğin sol tarafındaki sütun mevduata verilen faiz oranını göstermekte olup; sağ taraftaki sütun ise bu faiz oranlarının Ocak 2004 baz ayına göre eğilim yüzdelelerini göstermektedir. Mevduat faiz oranları geçen yıllar içerisinde genel itibariyle düşme eğilimi göstermekle birlikte 2007 ve 2008 yıllarında artan bir seyir izlemiştir. 2009 yılından sonra ise faiz oranlarındaki azalma önceki yıllara göre daha fazla olmuştur. 2014 yılının ortalarından itibaren faiz oranlarında yine bir yükselme eğilimi başlamış olduğu gözlemlenmektedir. 2004 Ocak ayında %25,98 olan faiz oranı 2006 Mayıs ayında %14,43 düzeyine kadar düşmüş; bu tarihten 2007 Aralık ayına kadar yükselmiş (%16,86) ve yine bu tarihten sonra azalmaya başlamıştır. 2013 Haziran ayında %5,94 düzeyine kadar düşen ortalama faiz oranı, düşük oranda yükselerek 2014 Aralık ayında

%9,22 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılından 2014 yılına kadar geçen 10 yıllık dönemde faiz oranları, toplamda 1676 baz puan düşerek %25,98'den %9,22 oranına gerilemiştir. Temel ay olarak alınan 2014 Ocak ayına göre faiz oranları farklı düzeylerde de olsa temel aya göre daha düşük gerçekleşmiştir. Örneğin 2004 Ocak ayına göre faiz oranları 2014 Aralık ayında 6451 baz puan azalmıştır.

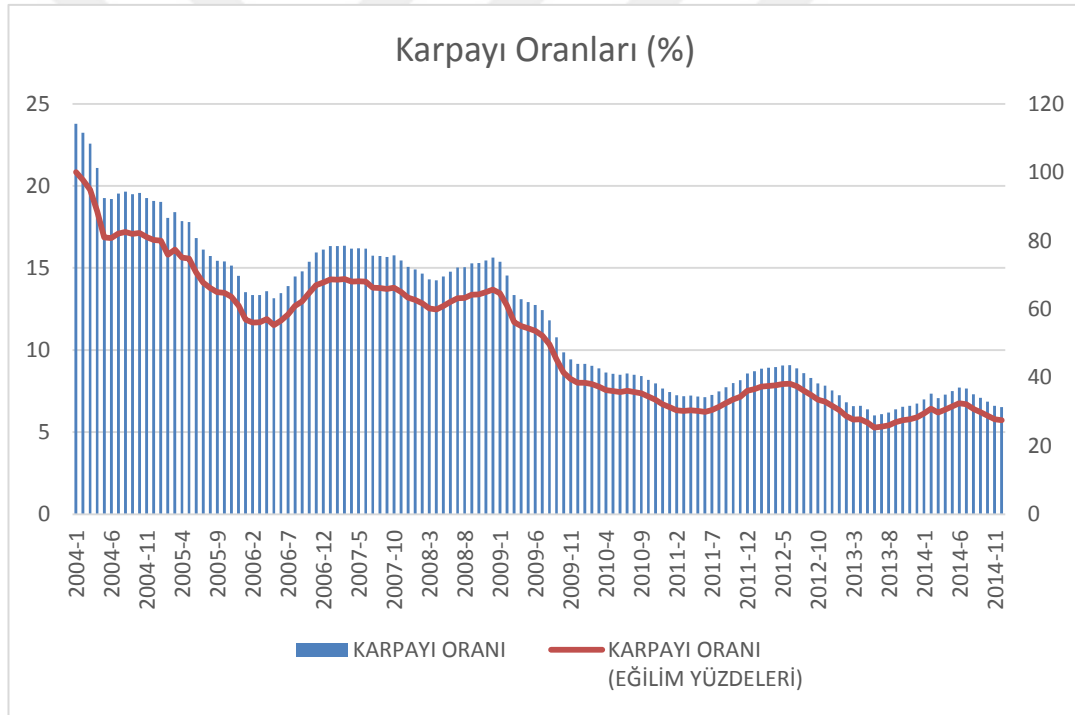
Grafik 7: Ağırlıklı Ortalama Mevduat Faiz Oranları (2004 - 2014 Yılları)

Faiz oranlarında yapılan trend analizi kâr payı oranlarına da uygulanmış ve Grafik 8'de gösterilmiştir. Grafik 8'de, katılım bankalarının 2004 - 2014 yılları arasında katılma hesaplarında tutulan 1 ay vadeli tutarlara ödenen kâr payı oranları aylık olarak gösterilmiştir. Ayrıca 2014 Ocak ayı baz değeri olarak alınarak verilerin eğilim yüzdeleri incelenmiştir. Grafiğin sol tarafı kâr payı oranlarını; sağ tarafı ise kâr payı oranlarının trendini göstermektedir. 2004 Ocak ayında katılma hesaplarındaki tutarlara %23,79 oranında kâr payı dağıtımı yapılmakta iken 10 yılın sonunda 2014

Aralık ayında dağıtılan kâr payı %6,93 olmuştur. Kâr payı oranları 2004 Ocak ayından 2006 Temmuz ayına kadar düşmüş; daha sonra yükselmeye başlamış ve 2007 Haziran ayında %16,19 olarak gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra tekrar düşme eğilimine giren kâr payı oranları, 2011 yılında hafif yükselse de, 2014 Aralık ayında %6,53 olarak gerçekleşmiştir. 2004 Ocak ayının temel yıl olarak alındığı kâr payı trend analizinde, 2004 yılından 2014 yılına gelindiğinde, 10 yıllık dönem sonunda kâr payı oranlarında 7254 baz puanlık bir düşüş gözlemlenmiştir.

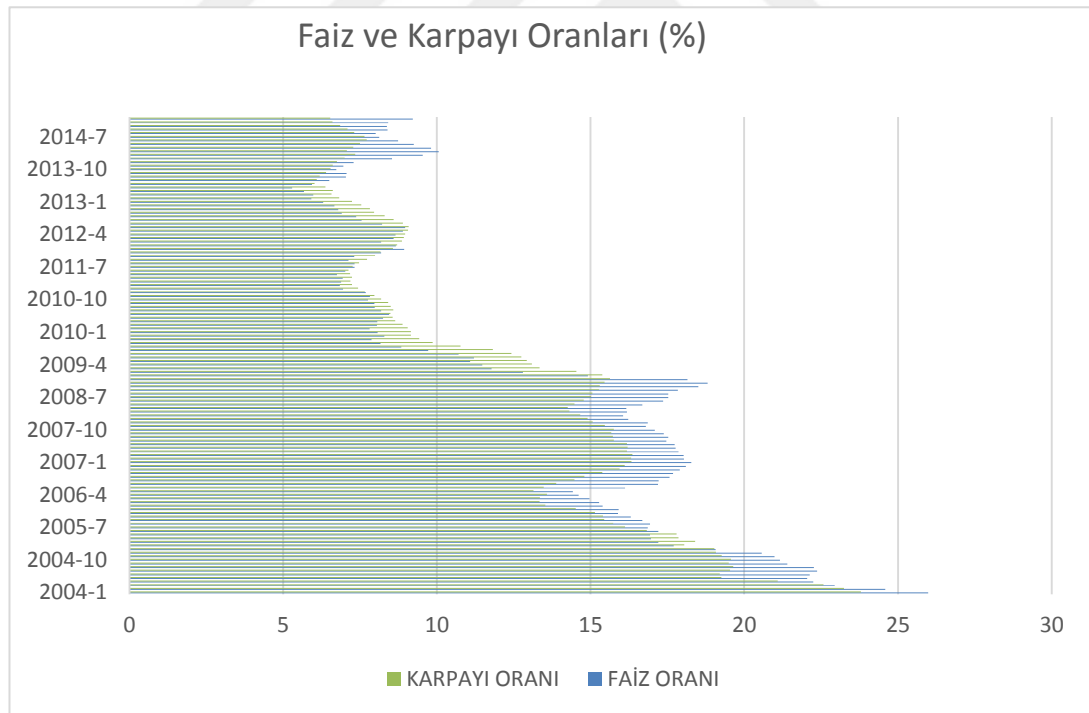
Grafik 8: Katılma Hesabı Ortalama Kâr Payı Oranları (2004 - 2014 Yılları)

Mevduat hesaplarına ödenen faiz ile katılma hesaplarına ödenen kâr payı oranlarına aylar itibariyle bakıldığında aşağıdaki grafik ortaya çıkmaktadır. Grafik 9'da 2004 ve 2014 yılları arasında bankalarca ödenen faiz ve kâr payı oranları aylık değişimleri ele alınmıştır. Faiz ve kâr payı oranlarına bakıldığında genel itibariyle

oranların birbiri ile örtüştüğü görülmektedir. Finansal kriz yaşanan dönemlerde (2007 ve 2008 yılları) faiz oranlarının kâr payı oranlarından daha fazla artış gösterdiği görülmektedir. Kâr payı oranlarının özellikle bu dönemlerde faiz oranlarına göre daha istikrarlı bir seyir izlediği söylenebilir. Ancak faiz ve kâr payı oranları arasındaki farklar fazla değildir. İncelenen dönem itibariyle faiz oranları ile kâr payı oranları arasında gözlemlenen en büyük farkın 336 baz puan (2008 yılı 11. ay) olduğu görülmüştür. Oranlar arasındaki ortalama fark ise 63 baz puandır ve bu aralıkta bazı aylar faiz oranı kâr payı oranından bazı aylarda da kâr payı oranı faiz oranından daha yüksek gerçekleşmiştir.

Grafik 9: Faiz ve Kâr payı Oranları (2004 - 2014 Yılları)

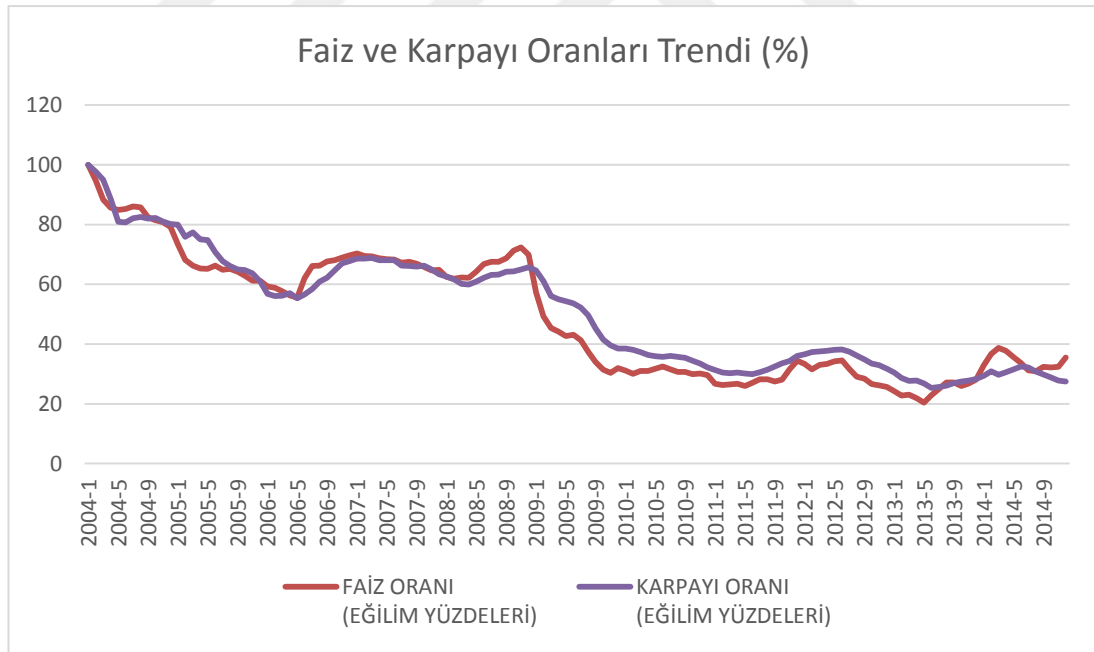

Trend analizinin son aşamasında, bankalarca mevduat ve katılma hesaplarına verilen faiz ve kâr payı oranlarının eğilim yüzdeleri incelenmiştir. Mevduat ve katılma

hesaplarına ödenen faiz ve kâr payı oranlarının 2004 - 2014 yılları arasındaki aylık olarak değişimlerinin karşılaştırması Grafik 10'da gösterilmiştir. Grafikte, analizde baz ay olarak ele alınan 2004 Ocak ayı 100 değerini alırken, baz alınan aya göre diğer aylarda yaşanan oransal değişimler genel itibariyle ikisinde de azalma (2007 – 2008 yılları hariç) olarak gözlemlenmiştir.

Her iki veri setinin eğilim yüzdelerinin seyri aynı doğrultudadır ve birbirlerine yakın değerler almaktadır. Faiz oranları ile kâr payı oranlarının yüzde değişimleri arasındaki ortalama fark 183 baz puan olarak hesaplanmıştır.

Grafik 10: Mevduat ve Katılma Hesaplarına Verilen Faiz ve Kâr payı Oranlarının Eğilim Yüzdeleri (2004 - 2014 Yılları)

Bankalarca mevduat ve katılma hesaplarına verilen faiz ve kâr payı oranlarına ilişkin yapılan incelemede, 10 yıllık periyotta, 2006 yılının son aylarından 2009 yılının

ilk ayına kadar yükselme eğilimi olsa da, bunun dışında faiz ve kâr payı oranlarının azalma eğiliminde olduğu görülmüştür. Ayrıca her iki veri setinin de artma ve azalma seyrinin benzer ve verilerin birbirine yakın değerler olması nedeniyle aralarındaki bağlantının incelenmesi yoluna gidilmiştir. Bu amaçla veri setleri korelasyon testine tabi tutulmuştur.

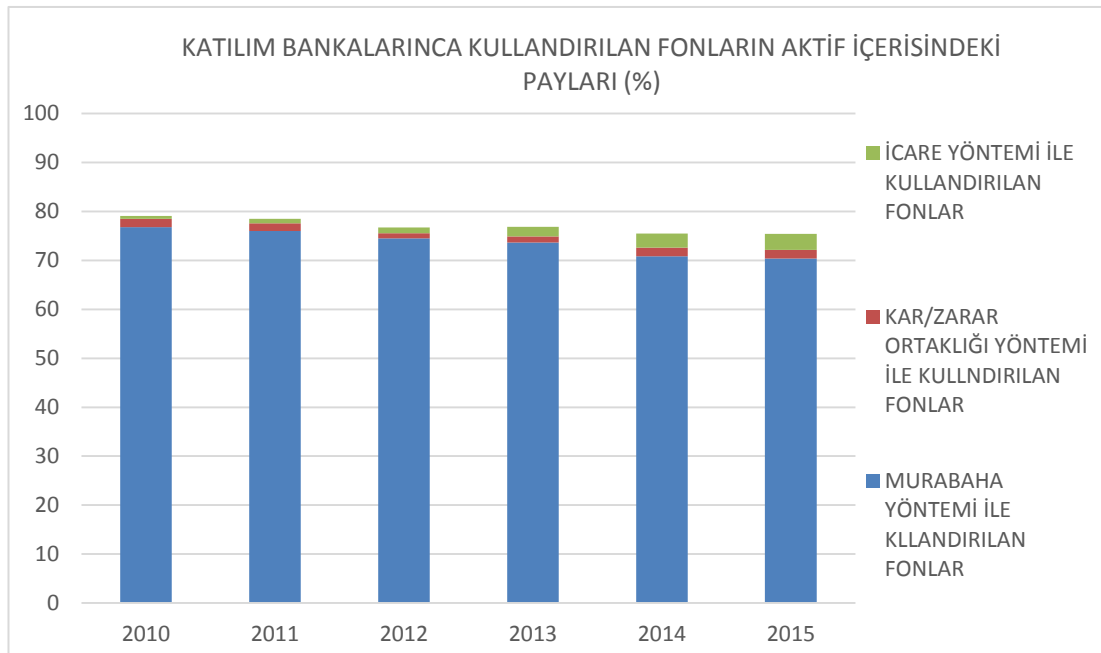
Vadeli mevduat hesabı faiz oranları ile katılma hesabı kâr payı oranları arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda korelasyon katsayısı 0,971691 olarak ölçülmüştür. Korelasyon analizi bölümünde; korelasyon testi sonucunda, veriler arasında tam bir artan doğrusal ilişkinin olması halinde korelasyon katsayısının 1 değerini alacağı, tam bir azalan ilişkinin varlığı halinde ise korelasyon katsayısının -1 değerini alacağından bahsedilmiş ve katsayının alabileceği diğer tüm değerlerin ilişkinin doğrusallığına bağlı olarak bu iki değer arasında yer alacağı belirtilmişti. Ayrıca korelasyon katsayısı +1'e veya -1'e ne kadar yakınsa ilişkinin doğrusallığı o kadar güçlüdür. Bu bilgilerden hareketle, 0,971691 olarak ölçülen katsayının yorumlanmasına geçildiğinde; mevduat faiz oranları ile katılma kâr payı oranları arasındaki doğrusal ilişkinin oldukça güçlü olduğu söylenebilir.

Katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği ortalama aylık kâr pay oranlarının mevduat bankalarının vadeli mevduata verdiği ortalama aylık faiz oranlarına yakın olmasının nedenlerinin araştırılması noktasında, katılım bankalarının fon kullandırma faaliyetlerine bakmak gerektiği düşünülmektedir. Çünkü kâr payı oranlarının hesaplanmasında daha önce de bahsedildiği üzere uygulanan fon

kullandırma yöntemlerinin etkisi büyüktür. Katılma hesaplarına dağıtılacak kâr payı oranları kullandırılan fonlardan elde edilen kârlara göre belirlenmektedir.

Katılım bankalarının fon kullandırma faaliyetlerinin konsolide bilançolardaki toplam aktif içerisindeki payları 2010 - 2015 yıllarını itibariyle incelenmiş ve sonuçlar Grafik 11’de gösterilmiştir. Bankaların aktifinde yer alan fon kullandırma kalemleri murabaha (kâr marjlı satış- finansman desteği) yöntemi, müşareke ve mudarebe (kâr/zarar ortaklığı) yöntemi ve icare (finansal kiralama) olarak üç grupta toplanmıştır ve bu kalemlerin aktif içerisindeki paylarına bakılmıştır. Grafikte de görüldüğü üzere Katılım bankaları en çok murabaha yöntemini kullanmaktadırlar. Hatta murabahanın ağırlığı diğer kalemlere göre çok daha fazladır. Fon kullandırma faaliyetleri büyük oranda murabaha üzerinde gerçekleşmektedir.

Grafik 11: Katılım Bankacılığı Fon Kullandırma Faaliyetleri (2010-2015)

Kaynak: <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (21.05.2016).

Grafik incelendiğinde, murabaha yöntemi ile kullandırılan fonların, toplam fonların %74'üne tekabül ettiği görülmektedir. Yani, katılım bankaları toplam fonlarının yaklaşık dörtte üçünü kâr ve zarar ortaklığı temeline dayanmayan murabaha yöntemiyle yapmaktadırlar. Murabaha kâr payı, katılım bankası ve müşteri tarafından belirlenen peşin al vadeli sat yöntemi ile yapılmaktadır ve bu yöntemde kâr/zarar ortaklığı şeklinde bir iştirak söz konusu değildir. Kâr/zarar ortaklığı şeklinde (mudarebe ve muşareke) kullandırılan fonların toplam fonlar içerisindeki payının %1,5 civarında, aynı şekilde, finansal kiralama şeklinde kullandırılan fonların toplam fonlar içerisindeki payının da % 2 civarında olduğu görülmektedir.

TKBB'den elde edilen bilgide; piyasa koşullarından fazla olmamak kaydıyla kârın herhangi bir kritere göre belirlenebileceği, bu doğrultuda, bir tüccarın piyasa fiyatını aşmamak kaydıyla kâr için faiz oranlarını kriter olarak alabileceği, bu nedenle emtia satışından elde edilen kârın faiz hükmünde olmadığı, önemli olanın ticaret yapılarak gelir elde edilmesi olduğu belirtilmektedir (www.tkbb.org.tr, (15.05.2016)).

Katılım bankalarının içinde yer aldığı bankacılık sektörüne bakıldığında; bankacılık sektörünün ana aktörlerinin faizli klasik bankalar olduğu ve faizli bankaların toplam bankacılık işlemlerinin %95'ini icra ettikleri görülmektedir. Ayrıca Merkez Bankası enflasyon, para ve faiz politikaları ile faiz oranını belirlemektedir. Piyasa, Merkez Bankası ve diğer faizli bankalar tarafından belirlendiği için katılım bankaları faiz oranlarını dikkate alarak işlem yapmaktadırlar. Dolayısıyla katılım bankaları murabaha kâr oranlarını, faiz oranlarını dikkate alarak tespit etmektedirler (<http://www.katilimbancaciligi.com>, (15.05.2016)).

Katılım bankaları, topladıkları sermayeyi piyasa şartlarına uygun bir kâr oranıyla yoğunlukla murabaha işleminde değerlendirmektedirler. Murabahadan elde edilen kâr ise katılma hesabı açılırken hesap sahipleriyle anlaşılan kâr paylaşım oranına göre hesaplara dağıtılmaktadır. Yani, katılma hesaplarına dağıtılacak kâr payları murabahadan gelecek kâra göre belirlemektedirler. Murabaha kârı zamanla havuzlara dönmektedir. Katılma hesabına para yatıran kişinin vade sonunda elde edeceği kâr doğrudan kendi parasından kaynaklanmayıp havuza dönecek kârlardan oluşmaktadır (www.tkbb.org.tr, (15.05.2016)). Dolayısıyla murabahadan elde edilen kâr, kâr payı hesaplanmasında oldukça etkili hale gelmektedir.

Sonuç olarak;

- Katılım bankalarının kâr payı oranları ile mevduat bankalarının faiz oranlarının 2004 - 2014 tarihleri arasındaki 1 ay vadeli aylık değerleri birbirine yakın değerler olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde oranların değişim seyirleri de benzer şekilde gerçekleşmiştir. Faiz oranları ile kâr payı oranları arasındaki fark en fazla 336 baz puan ve ortalama fark ise 63 baz puan olarak gerçekleşmiştir.

- Kâr payı oranları ile faiz oranları arasındaki bağlantıyı incelemek için yapılan korelasyon testi sonucu korelasyon katsayısı 0,971691 olarak ölçülmüş ve mevduat faiz oranları ile katılma kâr payı oranları arasındaki doğrusal ilişkinin oldukça güçlü olduğu görülmüştür.

- Kâr payı oranlarının faiz oranlarına yakınlığının olası nedenleri araştırılırken kâr payı oranlarının belirleyicisi olan fon kullandırma faaliyetleri incelenmiştir. Katılım bankalarının kullandıkları fonların büyük bölümünde murabaha yöntemini kullandıkları (%74) görülmüştür. Murabaha yöntemi ile kullandırılan fonların kâr payı

oranları mevduat faiz oranlarına yakın olarak belirlenmektedir. Bu durumun, katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği kâr payı oranlarının klasik bankalarının mevduata verdiği faiz oranlarına yakın olmasının nedeni olabileceği düşünülmektedir.

- Katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği kâr payı oranları ile klasik bankaların vadeli mevduata verdiği faiz oranları arasında en fazla 336 (2008 yılı 11. ay) ve ortalama 63 baz puanlık bir fark oluşmaktadır. Yıllar itibariyle faiz oranları ile kâr payı oranları arasında oluşan bu farkın da katılım bankalarının az da olsa (toplam aktif içerisindeki payı %1,5 civarında) kâr/zarar ortaklığı şeklinde kullandıkları fonların kâr payında yaşanan belirsizlik ve diğer etkenlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de katılım bankacılığı olarak uygulanan bankacılık sistemi dünyada faizsiz bankacılık ya da İslami bankacılık olarak bilinen sistemdir. Ülkeler arasında uygulamalarda ve mevzuatlarda farklılıklar görülse de sistemin temelinde bankacılık faaliyetlerinin İslami kurallara uygun olarak yürütülmesi yer almaktadır.

Faizsiz finans kuruluşları özellikle 1980’lerden sonra yoğun gelişme göstererek Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı ülkelerde bankacılık mevzuatı içerisinde yer almaya başlamıştır. Türkiye’de, Özel Finans Kuruluşlarının bankacılık mevzuatı içerisine alınması 1999 yılında, isimlerinin “Katılım Bankaları” olarak değişmesi ve banka alt türü olması 2005 yılında gerçekleşmiştir. Bugün faizsiz bankacılık klasik bankacılığın hem bir alternatifi hem de eki olarak görülmektedir.

Genel olarak faizsiz bankacılık, faiz hassasiyeti olan kişilerin fonlarını sisteme kazandırmakta ve toplumsal ihtiyaçlardan doğan bir talebi karşılamaktadır. Bu nedenle birçok büyük faizli banka bünyelerinde faizsiz bankacılık faaliyetlerine başlamaktadır.

Katılım bankacılığı (faizsiz bankacılık) dini, ekonomik ve sosyal nedenler sonucunda ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. İslam dininin faizi yasaklaması, faiz hassasiyeti sebebiyle tasarruflarını faizli bankalara yatırmak istemeyen kişilerin olması (özellikle petrol zengini ülkelerde bulunanlar) klasik bankacılık anlayışına alternatif getirmeyi gerektirmiştir. Ülkeler faiz hassasiyeti nedeniyle bankalardan uzak

duran kişilerin fonlarını sisteme çekerek kalkınmayı ve büyümeyi artırmak istemektedirler.

Katılım bankacılığının en önemli ve bilinen ilkesi faaliyetlerinde faize yer vermemesi olsa da; sözleşmede belirsizliğin olmaması, riskin paylaşılması, faaliyetlerin şeffaf olması, spekülasyonun yasak olması ve İslam dininin yasakladığı faaliyetlerin yapılamaması gibi sistemin işleyişini belirleyen ve sisteme yön veren ilkeleri de vardır. Bu ilkelerin en büyük sonucu, katılım bankalarının reel ekonomide faaliyette bulunmaları para- para değişimleri yerine para-mal değişimlerini yapmaları olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü İslamiyet borçtan gelir elde edilmesini yasaklamış ve ticarete yönelterek gerçek faaliyet (üretim, ticaret vb.) sonucu gelir elde etmeye yöneltmiştir.

Bugün katılım bankaları tarafından çeşitli fon toplama yöntemleri ile tasarruflar çekilmekte yine çeşitli fon kullandırma yöntemleri ile krediler verilmektedir. Katılım bankalarınca özel cari hesaplar ve katılma hesapları ile fon toplanmakta, kurumsal ve bireysel finansman destekleri (murabaha), kar/zarar ortaklıkları (muşareke ve mudarebe), finansal kiralama (icare) gibi yöntemlerle de fon kullandırılmaktadır. Bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan fazlalığa da kâr adı verilmektedir. Katılım bankaları faaliyetlerine faizi konu etmemekte ve kâr payı dağıtımı/alımı yoluna gitmektedirler.

Kârı faizden ayıran özellikler; kârın paranın üretken bir işte kullanılması sonucu ortaya çıkması, belirsizlik olduğu için kârın ortaya çıkmasının ya da miktarının kesin olmaması (zarar da olabilir), borçtan değil reel işlemde ortaya çıkması ve kârın helal

olması olarak belirtilmektedir. Katılım bankaları faaliyetlerini bu doğrultuda yaptıklarında da sonuç faiz değil kâr payı olmaktadır.

Katılım bankaları tarafından katılma hesabı sahiplerine dağıtılan kâr payı oranları, klasik bankalar tarafından vadeli mevduat hesabı sahiplerine verilen faiz oranları ile karşılaştırıldığında; kâr payı oranlarının faiz oranlarına çok yakın olduğu görülmektedir. Şöyle ki; 2004 - 2014 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde hem kâr payı ve hem de faiz oranları (2007-2008 yılları hariç) düşme eğilimi göstermiş ve birbirlerine yakın değerler almıştır. 2007 ve 2008 yıllarında gözlemlenen yükselmenin 2008 krizi nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kriz dönemlerinden faiz oranları daha fazla etkilenmekte ve oranlar daha yüksek seyretmektedir. 10 yıllık dönemdeki faiz ve kâr payı oranlarının aylık değişimleri arasında en fazla 336 baz puanlık bir fark oluşmuştur. Bu durum bazı aylar kâr payının bazı aylar faizin yüksek olması şeklinde gelişmiştir. Ancak aralarındaki fark açılmamıştır.

Katılım bankalarının katılma hesaplarına dağıttıkları kâr payı oranları ile klasik bankaların vadeli mevduat hesaplarına verdikleri faiz oranları arasında güçlü doğrusal ilişki olduğu görülmektedir. Katılım bankacılığının prensipleri ve faaliyetleri belirli ve klasik bankacılık faaliyetlerinin esaslarından farklı olmasına rağmen kâr payı oranları faiz oranları ile çok yakın seyretmektedir. Bu benzerlik kâr payı oranlarının belirlenmesinde etkili olan katılım bankalarının fon kullandırma faaliyetlerine bakılmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü katılma hesaplarına dağıtılacak kâr payı oranları hesap açıldığı zaman belli olmamakta, bankanın yaptığı faaliyetlerin bir havuzda toplanması sonucunda hesaplanmaktadır.

Katılım bankaları fon kullandırma faaliyetlerinde büyük oranda murabaha yöntemini kullanmaktadırlar. Murabahanın banka aktifleri içerisindeki payı %75 civarındadır. Kâr/zarar ortaklığı ve finansal kiralama yöntemleri ise %1,5 ve %2 oranlarında uygulanmaktadır. Dolayısıyla kâr payları büyük oranda murabahadan gelecek kâra göre belirlenmektedir. Murabaha ise kâr payı katılım bankası ve müşteri tarafından belirlenen peşin al vadeli sat yöntemi ile yapılmakta ve kâr/zarar esasına dayanmamaktadır. Türkiye’de piyasa Merkez Bankası ve faizli bankalar tarafından belirlendiği için murabaha kâr oranları da faiz oranları dikkate alınarak tespit edilmektedir.

Sonuç olarak; Katılım bankalarının katılma hesaplarına dağıttıkları kâr payı oranlarının klasik bankaların vadeli mevduat hesaplarına verdikleri faiz oranlarına aynı doğrultuda ve yakın seyretmesinin en büyük nedeni; kâr payı oranlarının katılım bankalarınca en çok kullanılan murabahadan elde edilecek kâr sonucu belirlenmesi, murabahanın kâr/zarar ortaklığı esasına dayanmayan bir çeşit vadeli satış yöntemi olması ve murabaha kâr oranlarının piyasa koşulları gereği faiz oranları dikkate alınarak tespit edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla; katılım bankalarınca fon kullandırma faaliyetlerinde murabaha yöntemi tercih edildiği sürece mevcut piyasa koşulları içerisinde kâr payı oranlarının faiz oranlarından bağımsız olarak oluşması imkânı oldukça düşük olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad,Z., **Islamic Banking: State Of The Art, Islamic Ekonomik Studies**,Vol.2, No:1, <http://www.isdb.org>, (14.04.2016).

Akın, C., (1986), **Faizsiz Bankacılık Ve Kalkınma**, Kayınhan Yayınevi.

Akgüç, Ö., (1989), **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Altan, M., (1998), **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aktepe, İ. E., (2010), **İslâm hukuku çerçevesinde finansman ve bankacılık**. Yedirenk Yayınları.

Arabacı, N., (2007), **Katılım Bankalarının Türkiye’de Bankacılık sektöründeki, Yeri, İşleyişi ve Performans Analizi**, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Aslan, H., (2012), **Alternatif Bir Yatırım Ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi Ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ayub, M., (2007), **Understanding Islamic Finance**, 1.Edition, John Wiley & Sons Publishing, West Sussex.

Bayındır, A., (2007), **Ticaret ve Faiz**, Süleymaniye Vakfı, İstanbul.

Büyükkakın, F., ve Önyılmaz, O., (2012), **Faizsiz finansman bonusu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları**, <http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/745>, (07.12.2015).

Büyükdeniz, A., (2000), **Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri**, Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayınları: 17, Kültür Kitapları:2, İstanbul.

Deloitte, (2014), **Türkiye Katılım Bankacılığı, Büyüme Yolundaki Önemli Adımlar**, Ocak 2014,
http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/financial-services/kat%C4%B1l%C4%B1m_bankaciligi2014.pdf, (17.03.2016).

Doğan, S., (2008), **Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Döndüren, H., (2008), **Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi**. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(1).

Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013-2014,
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Islami_Bankacilik_Raporu/\\$FILE/Islamic%20Banking%20Competitiveness%20Report_2014_TR_6.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Islami_Bankacilik_Raporu/$FILE/Islamic%20Banking%20Competitiveness%20Report_2014_TR_6.pdf), 25.04.2016.

Erol, H., (2007), **Bankalarda Net Faiz Marjının Belirleyicileri, Risk Duyarlılığı ve Politika Önerileri**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası, Ankara.

Eskici, M., (2007), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması Ve Katılım Bankaları’nın Müşteri Özellikleri**, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Halkbank Ticari Krediler Müdürlüğü (1996). **Ticari Krediler**. Halkbank Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 21. Ankara.

Hammad, N., (1996), **İktisadi Fıkıh Terimleri**, Recep Ulusoy (çev.), İz Yayıncılık, İstanbul.

Hassan, M.K. ve Lewis, M.K., (2007), **Handbook of Islamic Banking**, Edward Elgar Publishing Limited ve Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham, UK. ve Massachusetts, USA.

İslâm Bankalar Birliği, (1981), **İslâmic Banks**, Special Loue.

Kalaycı, İ., (2013), **Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?**, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19.

Kaplan, H. (2002). **Özel Finans Kurumlarının Finansal Analizi ve Performans Değerlemesi**, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Karapınar A., 2003, **Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları**, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kaya, R. (2013). **Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri Ve Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Kayadibi, S., (2010), **Islamic Banking and Finance Teaching: A Case of The Faculty of Economics** In International Islamic University Malaysia, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2010.

Kirli, B., (2004), **Ortadoğu’da Bankacılık**, Ankara.

Küçükkocaoğlu, G., (2010), **İslâmi Bankalar Ve İslâmi Finans Kurumları**, www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc, (15.03.2016).

Mevdudi, (2004), **Faiz**, N. Ahmet Asrar (çev.), Hilal Yayınları, İstanbul.

Resmi Gazete, **Özel Finans Kurumlarının Kurulmasına İlişkin 16.12.1998 gün ve 83/7506 Sayılı Kararname**, Sayı: 18256, Tarih: 19 Aralık 1983.

Resmi Gazete, **5411 sayılı Bankacılık Kanunu**, Sayı: Mükerrer 25983, Tarih: 01.11.2005.

Özel Finans Kurumları Birliği, (2004), **Dünyada ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık**, İstanbul.

Özgür, E., (2007), **Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği**, Doktora Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Özsoy, İ., (2012a), **Vatikan İslami Finansı Öneriyor; İslami Finans Neyi Öneriyor?**. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012, İstanbul.

Özsoy, İ., (2012b), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı**, 2-3 Haziran 2012 Eğitim No:2011-2012-57, <http://www.tkbb.org.tr>.

Özsoy, İ., (1997c), **Özel Finans Kurumları**, 1. Basım, Asya Finans Kültür Yayınları, İstanbul.

Özsoy, İ ve Yabanlı, A., (2010), **The Rising Sector in Turkey: Participation Banking**, IFN Islamic Finans News, <http://www.islamicfinancenews.com>, (12.03.2016).

Özsoy, Ş., (2012), **Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş**, Kuveyt Türk Katılım Bankası, İstanbul.

Özulucan, A. ve Deran, A., (2009), **Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 11, 85-108.

Parasız, İ., (2009), **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 9. Baskı, Ezgi Kitapevi, Bursa.

Paya, M., (2007), **Para Teorisi ve Para Politikası**, 4. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul.

Sağlam, D., (1976), **Türkiye Ekonomisi**, Sanem Matbaası, Ankara.

Saleh, N.A., (1986), **Unlawful Gain And Legitimate Profit İn İslamic Law: Riba,**

Gharar, And İslamic Banking. Cambridge University Press, New York.

SERPAM, (2013), **İslami Finans**, Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Notları-1, Mayıs 2013.

Söyler, İ., (2012), **Kira Sertifikalarına Yönelik Vergisel Teşvikler**, www.maliyeokulu.org.tr, (04.04.2016).

Testa, D., (2008), **Fixed Income Sukuk: Prospects for Corporate Issuance**, Rahail, A., (edt), Islamic Finance, Apractical Guide, (115-121), Globe Business Publishing, Londra.

Tunç, H., (2010), **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul.

TKBB, (2007), **Katılım Bankacılığının Gelişim Potansiyeli Göz kamaştırıyor**, Dünya’da ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, İstanbul.

TKBB, (2015), **Participation Banks 2015**, http://www.tkbb.org.tr/documents/KATILIM_2014_ING.pdf, (27.03.2016).

Türker Kaya, Y., (2001), **Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, MSPD Çalışma Raporları: 2001/4.

Türkmenoğlu, R.E., (2007), **Katılım Bankacılığı Ve Türkiye'deki Finansal Yapı**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.

Uçar, M., (2001), **Türkiye'de Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri**, Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları.

Uyanık, S., (1990), **Proje Finansmanında Finansal Kiralamanın Rolü**, Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara.

Yahşi, F., (2014), **Katılım Bankalarında Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Model Önerisi**. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, O. N., (2010), **Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı**, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.akreditif.nedir.com>

<http://www.albaraka.com.tr>

<http://www.bankasya.com.tr>

<https://www.bddk.org.tr>

<http://www.bireyselyatirimci.com>

<http://www.bloomberght.com>

<http://www.constitution.org>

<https://www.ekodialog.com>

<http://www.ey.com>

<http://www.fider.org.tr>

<http://finans.8m.net/ofkkur.htm>

<http://www.hayrettinkaraman.net>

<http://iibfdergisi.ksu.edu.tr>

<http://www.islamicfinancenews.com>

<http://www.katilimbankaciligi.com>

<http://www.kuveytturk.com.tr>

<http://www.muhasabedersleri.com>

<http://www.okanacar.com>

<http://www.resmigazete.gov.tr>

<http://sukuk.nedir.com>

<http://www.tcmb.gov.tr>

<http://www.tkbb.org.tr>

<http://www.turkiyefinans.com.tr>

<http://vakifkatilim.com.tr>

<https://tr.wikipedia.org>

ÖZET

KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ VE KÂR PAYI ORANLARININ FAİZ ORANLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

MUTLUÇAĞ, Rahime Ece
Yüksek Lisans Tezi
Haziran 2016

Katılım Bankacılığı; faiz yerine kâr payı prensibiyle çalışan, kâr ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp; kar/zarar ortaklığı, kâr marjlı satış ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bankacılık modelidir. Katılım bankacılığı, faiz hassasiyeti sebebiyle banka sisteminden uzak tutulan atıl kaynakları bankacılık sistemine kazandırmayı amaçlamaktadır.

Kârı faizden ayıran özellikler; kârın paranın üretken bir işte kullanılması sonucu ortaya çıkması, belirsizlik sebebiyle ortaya çıkmasının ya da miktarının kesin olmaması (zarar da olabilir) olarak belirtilmektedir. Katılım bankaları faaliyetlerini bu doğrultuda yaptıklarında da sonuç faiz değil kâr olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada; katılım bankalarının gelişimi anlatılmış ve kâr payı oranları faiz oranları ile karşılaştırılmıştır. Bu nedenle yapılan trend ve korelasyon analizleri sonucunda oranlar arasında güçlü doğrusal ilişki bulunmuştur. Kâr payı oranlarının faiz oranlarına yakın olmasının olası nedeni; kâr payı oranlarının katılım bankalarıyla en çok kullanılan murabahadan elde edilecek kâr sonucu belirlenmesi, murabahanın kâr/zarar ortaklığı esasına dayanmayan kar marjlı satış yöntemi olması ve murabaha

kâr oranlarının piyasa koşulları gereği faiz oranları dikkate alınarak tespit edilmesi olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla; katılım bankalarınca fon kullandırma faaliyetlerinde murabaha yöntemi tercih edildiği sürece mevcut piyasa koşulları içerisinde kâr payı oranlarının faiz oranlarından bağımsız olarak oluşması imkânı oldukça düşük olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Faizsiz Bankacılık, kâr payı oranı, faiz oranı, murabaha

ABSTRACT

THE DEVELOPMENT OF PARTICIPATION BANKS AND THE COMPARISON OF DIVIDEND RATES WITH INTEREST RATES

MUTLUÇAĞ, Rahime Ece
Master Thesis
June 2016

Participation banking is a banking model operating via dividend instead of interest, accumulating funds on a profit and loss sharing basis, supplying funds by profit/loss participation, profit mark-up sales and leasing. Participation banking aims to regain idle resources kept away from banking system due to interest sensitivity.

Profit is separated from interest in certain features; it emerges from usage of money in productive investments and there is ambiguity in terms of its emergence and margin because of uncertainty. As participation banks operate in this way the output is regarded as profit instead of interest.

In this study; the development of participation banking is depicted and rates of dividend is compared with interest rates. For the sake of making the comparison mentioned, correlation and trend analysis were conducted and the close link between rates of dividend and interest rates is determined. The possible reason behind this close correlation is because the rates of dividend is determined by profit derived from “murabaha” as a profit- margin sales method that is not based on profit/loss participation principle which is the most widely used method by participation banks

and murabaha profit rates were determined by interest rates because of market conditions. Hence, the probability of formation of dividend rates independent from interest rates is considered to be low as long as “murabaha” is preferred by participation banks as a method of fund utilization in current market conditions.

Key words: Participation banking, Islamic banking, dividend rate, interest rate, murabaha.

